

izdavač
Naklada Jesenski i Turk

za izdavača
Mišo Nejašmić

prijevod
Slobodan Stamatović

urednik izdanja
Belmondo Miliša

računalni slog
Mario Ostojić

dizajn naslovnice
Božesačuvaj

tisak
Zrinski Čakovec

KNJIGA MISTIČKIH POGLAVLJA

Duhovne pouke pustinjačkih otaca i drugih
ranokršćanskih kontemplativaca

Naklada Jesenski i Turk
Zagreb, 2005.

Uvod

7

Knjiga prva
PRAKTIKOS

17

Knjiga druga
THEORETIKOS

55

Knjiga treća
GNOSTIKOS

89

Autori i tekstovi

137

Izvori

149

Praktikos

151

Theoretikos

155

Gnostikos

160

Mali rječnik prevoditelja

167

Bibliografija

177

O autoru

187

UVOD

Vodič na mističkom putu

Ranokršćanski monasi ostavili su za sobom uistinu obiman korpus ezoterične literature koja je po kvaliteti i razini mističkog učenja kojeg sadrži izuzetno duboka, pa ipak je sve u svemu malo poznata suvremenom svijetu. Kako se njihov stil života sastojao u radikalnoj jednostavnosti i povučenosti od svijeta, monasi su mogli posvetiti obilje svog vremena pomnom istraživanju stupnjeva i oblika unutarnjeg života ljudskog duha. To ih je u stanovitom smislu učinilo pravim stručnjacima kad su u pitanju procesi koji iznutra oblikuju dušu, a svoja su učenja iznosili ponajprije za poduku svojih mladih učenika. Mladi monasi i katkad monahinje, često su putovali u monaške zajednice na istoku rimskog svijeta u potrazi za iskusnim duhovnim vodičima (premda su monahinje obično bile vezane za svoje zajednice koje su bile smještene na sigurnijim mjestima), i ubrzo bi najbolji duhovni majstori postajali nadaleko poznati privlačači učenike iz svih kršćanskih zemalja. Riječi tih mudrih učitelja naskoro bi bile zapisane – ili za vrijeme života od njih samih, ili nakon smrti, kada se sakupljala usmena predaja koja je iza njih ostala.

Ova knjiga predstavlja zbirku te kršćanske monaške mudrosti – jedan uistinu mali izbor iz ogromne količine učenja koja se u pravoslavnim samostanima i dan danas koristi. Po uzoru na stare monaške priručnike, sastavljena je od tri knjige: Praktikos, Theoretikos i Gnostikos. “Sentencije” (što na starogrčkom podrazumijeva jednu zaokruženu misaonu cjelinu) donesene su, opet na stari način, u obliku triju “stoslovnika” (centurija), ili skupina od stotinu aforizama. Svaka je sentencija bila namijenjena za dnevno meditiranje. Najprije bi se ujutro naučile napamet da bi se zatim ponavljale u slobodnim trenucima mira tijekom dana. Takve trenutke *hesihije* (duševnog mira) monasi su povezivali s jednostavnim aktivnostima koje su sačinjavale njihov svakodnevni život u udaljenim pustinjama. Monotona pravilnost pokreta pri pletenju košara (omiljeni monaški posao) bila je protkana ponavljanjem molitve i razmatranjem dnevne “sentencije”. Naš život danas je mnogo užurbaniji i zahtjevniji, ali čak i oni najzauzetiji imaju trenutke *hesihije*, dok čekamo autobus ili tramvaj na primjer, dok se vozimo, šetamo ili samo besposleno sjedimo. Takvi nam trenuci pružaju idealnu priliku za ponavljanje sentencije i prepuštanje njenoj dijalektici, izvlačeći implikacije iz onoga što bi jedan takav aforizam mogao za nas značiti: kako smo ga već doživjeli, kako bi mogao rasvijetliti neku istinu o našem vlastitom srcu, ili o onom što tišti srce našeg prijatelja, ili možda o tajnim putevima kojima nas Bog želi povesti?

Ukratko, ova knjiga nije predviđena za jednokratno brzinsko čitanje. U svijetu koji je opsjednut instant pristupom čovjek se nalazi upravo u takvom iskušenju. Bolje bi je bilo upotrijebiti kao frizbi nego pristupiti joj na taj način. Postoje stvari, kao što su sjemenje i biljke (i psihički ustroj), kojima je potrebno stanovito vrijeme u kojem se

mogu njegovati i razvijati. Ova će knjiga, nadam se, biti interesantan historijski primjer ezoteričnog duhovnog učenja ranih kršćana s kojim bi se mnogi majstor mističkog života mogao ponositi. Ali više od toga, ona je zamišljena kao praktičan “priručnik” za one koji se žele penjati prema višim putevima mističke spoznaje unutar kršćanske tradicije, i koji – u vremenu kada je teško doći do živućih duhovnih majstora – traže iskusne vodiče na svom putu.

Monaški tragatelji u ranoj crkvi

Ranokršćanski monasi predstavljali su jednu međunarodnu zajednicu koja je cvjetala na svim grčkim područjima kasnog Rimskog Carstva, također i u Siriji i Perziji, u Egiptu oko Nila i dublje u Africi: u Nubiji (današnjem Sudanu) i etiopskom gorju. Nastanjivali su se na krševitim i pustim područjima Sinaja, Palestine, Arabije i Turske (nekadašnje Kapadokije), a u prijestolnici kasnog Rimskog Carstva, Konstantinopolu, bilo ih je toliko da su postali gotovo državna služba među kojima je bilo mnogo predanih učenjaka i veledostojnika. Nakon petog stoljeća monaštvo je postalo popularno i na Zapadu gdje su Galija (današnja Francuska) i Italija bili glavni centri. Ubrzo se na cijelom ranokršćanskom području, rasprostranjenom u krugu oko mediteranskog bazena, pojavljuju kršćanski monasi koji su živjeli ili samotničkim životom u blizini sela, ili u malim zajednicama pustinjaka okupljenih u zabačenim dolinama, ili u kakvoj kući gdje bi vodili zajednički život. Ova tri oblika monaškog života u ranoj crkvi u četvrtom su se stoljeću standardizirala, i nakon što je Konstantin započeo transformaciju Rimskog Carstva u kršćansko Bizantsko Carstvo, monaštvo je više

od tisuću godina cvjetalo pod pokroviteljstvom kršćanskih careva. U nekim centrima kao što su Gora Atos na najisturenijem poluotoku Halkidike u Grčkoj, Pečerska Lavra (samostanske pećine) u Kijevu, ili samostani po šumovitim planinama Transilvanije, ovaj način života nastavio se s vitalnošću starih sve do današnjih vremena.

Vrste monaške literature

Tijekom te duge povijesti nagomilao se golemi korpus probranog ezoteričnog učenja koje je među monasima nastajalo ponajprije iz njihove vlastite potrebe za snalaženjem na putevima mističkog života. Potpuna posvećenost potrazi za Bogom u krajnje jednostavnom i siromašnom načinu života, u discipliniranom radu, celibatu, proučavanju svetih spisa proroka i svetaca koji su im prethodili, dovela je do jednog radikalnog preusmjeravanja njihovog života koje je teško zamisliti u kaotičnoj složenosti i odnosima koji čine kontekst modernog zapadnog društva. Literatura koja je nastajala od ranog trećeg stoljeća dosegla je visoku razinu sofisticiranosti. Učitelji poput Origena, jednog od najučelnijih platonističkih filozofa svog vremena, stvorili su širok i elegantan sistem biblijske egzegeze kao i metode potrebne za pročišćenje duše koje omogućuju njeno prosvjetljenje i uzdizanje. Svi kasniji naponi na unapređivanju kršćanske "duhovne teologije" zasnovani su, u velikoj mjeri, na Origenovom djelu. Evagrije Pontski, drugi veliki intelektualac iz ranokršćanskog perioda, bio je jedan od najuspješnijih u primjeni visoke filozofske tradicije Origena na svakodnevne potrebe asketskih zajednica u kojima se tražila napredna poduka iz duhovne psihologije.

Kako se kršćantvo razvijalo i širilo kao državna religija, ono se sve više okretalo prema racionalnom opravdanju svoje teologije. Ta je tendencija tim više uzimala maha kako su se brojni članovi međunarodnog kršćanskog pokreta upuštali u rasprave o doktrinalnim pitanjima, a rimski carevi, kao odgovor na to, davali teološkim odlukama biskupa (prisustvujući koncilskim debatama) snagu rimskog zakona. Monaški tekstovi, nasuprot tome, bili su uglavnom nezainteresirani za tu polemiku. Ta je literatura bila posvećena tajnama nutarnjeg života, potrazi za načinima ostvarenja duhovnog mira, milosrđa i čiste molitve. Tijekom dugih stoljeća racionalistički duh kršćanske argumentacije jedva da je splasnuo. Generacije su se smjenjivale jedna za drugom i svaka je ostavila za sobom polemičku literaturu svoga vremena. Na Zapadu se pojavio pokret, kasnije nazvan reformacijom, koji je počeo propovijedati evanđelje slobodne milosti koja se može primiti samo na osnovi vjere; pokušaj monaha da spasenje ostvare djelomično kroz asketski napor postao je anatema. Rasap monaške tradicije koji je potom uslijedio u velikim dijelovima Europe, dalje je doprinio formalističkom racionaliziranju duha zapadnog kršćanstva i osiromašenju njegove mističke tradicije. U istočnokršćanskom svijetu nije se dogodila nikakva reformacija. Njegovo filozofsko i kulturno jedinstvo s nekoliko kratkotrajnih izuzetaka nastavilo se u dubokoj organskoj povezanosti s principima helenističke kulture koji su bili postavljeni još u antici. Bizantinci su svoj religijski i kulturni sustav smatrali helenizmom krštenim Evanđeljem; svakako da su zadržali rimsku vjekovnu političku strast za kulturnim jedinstvom, ali su ipak pridavali veliku važnost i slobodi pojedinaca. To je ta fleksibilna mješavina koja je uspjela izbjeći onu vrst centralističke kontrole zamjetljive u

zapadnoj crkvi, koja je onda neizbježno dovela do daleko-sežnih nacionalističkih buna u kasnom srednjem vijeku.

Uspon islama na izvornim područjima istočne crkve stoljećima je ugrožavao slobodu kršćana ali je doveo i do jedne blažene skrovitosti života u samostanima koji su preživjeli – a preživjeli su u velikom broju. Život tih istočnih pravoslavnih samostana slijedi, često nepromjenjivo, oblike prvobitnih zajednica, i u njima su duhovni tekstovi ezoteričke tradicije bili pažljivo čuvani, prepisivani i prenošeni za temeljnu izobrazbu novih generacija duhovnih tragatelja koji pripadaju jednoj zajedničkoj kulturi koja još uvijek ujedinjuje kršćanski istok od Sirije do Rumunjske i od Etiopije do Rusije.

Trostruko uzdizanje: Praxis, Theoria i Gnosis

Najraniji su pisci bili skloni podjeli svog duhovnog učenja na tri osnovne kategorije koje odgovaraju stupnjevima početnih tragatelja, zatim mladih monaha s nekoliko godina staža i konačno onih naprednijih. Pouke su obično bile izražene u obliku kratkih pasusa koji su bili namijenjeni za učenje napamet i za učestalo meditiranje tijekom dana ili čak tjedna, sve dok se ne raspuknu poput ploda na jeziku monaha i otkriju svoj nutarnji okus tragajućoj duši. Ista je praksa bila usvojena u pogledu tekstova Pisama, naročito Psalama. Biblijski se tekstovi u monaškim spisima često citiraju i ja sam u tim slučajevima naveo poglavlje i stih o kojem se radi. Oni koji će ih potražiti u Bibliji trebali bi znati da monasi uvijek navode grčku Septuagintu, verziju koja se često razlikuje od prijevoda koji su danas obično

u uporabi, kako u samom tekstu tako i u numeraciji (kod Psalama je ta numeracija pomaknuta za jedan broj unatrag). Pored toga, monasi često više aludiraju na tekst nego što ga precizno navode, što je znak da ga navode po sjećanju. Naime, prijepisi Biblije u starini obično se nisu mogli naći u svakoj ćeliji nego samo u glavnim crkvama.

Kratki tekstovi za memoriranje zvali su se *kefalia*, što na grčkom znači “glave” ili “poglavlja”. Stoga je zbirka tih monaških priručnika obično bila naslovljena kao Knjiga poglavlja. Prvi stupanj učenja zvao se Praktikos; nešto poput “vježbanja” ili savladavanja osnovne tehnike. To je pripremni stupanj u molitvenom životu i mističkom traganju. Tu se uglavnom radi na razvijanju disciplinirane pažnje i sposobnosti potrebnih za uočavanje često kompleksnih stanja koje ustrojavaju psihu tragatelja. Čvrsto monaško uvjerenje, zasnovano na kršćanskoj ideji da je duša stvorena na sliku i priliku Boga, bilo je da prije nego se tko smije usuditi istraživati tajanstvena djelovanja božanskog Duha u čovjeku, mora doći do jednog dubljeg poznavanja samoga sebe. Moderna znanost *psihologije* (i možda čak suvremeni pravac psihologije kao jedne potrage za autentičnim ja) proizišla je iz težnje kršćanskih monaha za sagledavanjem nutarnjeg života kao prvog stupnja na mističkom putovanju. Riječ dolazi iz grčkog i znači “proučavanje duše”. Impresivni napredak psihološkog razumijevanja u dvadesetom stoljeću zamijenio je neka zastarjela tumačenja antičke psihologije (naročito njenu sklonost da uzrok opsesivnih želja pripisuje demonskom utjecaju), ali nije nadmašio njenu glavnu tradiciju mudrosti. To posebno vrijedi u pogledu onog što je nastojala kazati o duhovnom subjektivizmu, o raskrinkavanju mnogoslojnih verzija lažnog ja koje tako često konstruiramo, ili o potrazi za duševnim mirom, integritetom i stabilnošću. Nadalje, premda je “psihologija”

bila od fundamentalne važnosti za rane kršćane, ona je bila samo prvi stupanj na trostrukoj stazi uzdižućeg transcendentnog putovanja.

Drugi stupanj napredovanja, nakon Praktikosa, zvao se Theoretikos. To je bio tehnički termin za “motrenje” i odnosio se na duhovni stupanj kad su temelji moralne i asketske discipline već bili postavljeni (za pustinjake koji žive u celibatu to je bio znatan fizički poduhvat koji je uključivao duga bdijenja, postove i obdržavanje osobne čistoće i samilosti prema drugima). Kad je konačno savladao lekcije Praktikosa duhovni tragatelj prelazi na traženje uputa za rješavanje poteškoća unutarnjeg života. Drugi stupanj bio je usredotočen na probleme koji se stalno iznova javljaju i koji zaustavljaju duhovnjaka u njegovom napredovanju. Razina Theoretikosa slična je stupnju na razvojnom putu muzičara koji je savladao elementarne vježbe i sada želi prevladati ograničenja svoje trenutne tehnike kako bi dosegao stupanj virtuoznog umijeća. Što je to što zaustavlja različite individue u napredovanju, u oslobađanju od svojih predrasuda i strahova kako bi postajali sve prosvjetljeniji? Theoria ispituje to pitanje iz raznih kutova.

Treći stupanj monaških pouka bio je rezerviran za iskusnije monahe i često predmetom dugih rasprava iz kojih su mladi monasi bili isključeni. Taj se stupanj zvao Gnostikos. Ta riječ izražava stanje znanja ili razumijevanja. U kršćanskim krugovima, od kasnog trećeg stoljeća naovamo, kad su spisi ranijeg gnostičkog pokreta uvelike bili potisnuti od glavnih biskupa i teologa tradicije, ta riječ se koristila kao tehnički termin monaške literature za ezoterične spekulacije i razmišljanja o višim misterijama. Mnoge od tih kasnijih kršćanskih “gnostičkih rasprava” također su potpale pod osudu biskupa i bile potisnute ili čak uništene. Neka gnostička poglavlja ipak su preživjela budući da su

napredniji monasi tradiciju duhovnjačke mudrosti uspješno održati živom, usprkos brojnim protivnicima – onima izvan crkve, pa i onima unutar nje – koji su često pokušavali zatrti nutarnja strujanja kršćanskog misticizma usljed njihovog nesnalaženja s tradicijom gorljive osobne mudrosti koju nije uvijek lako kontrolirati ni definirati. Knjige gnostičkih poglavlja često su zagonetne i teške za tumačenje. Za razliku od knjiga praktičkih i motrilačkih poglavlja one nisu bile predviđene za poduku onih koji takve stvari još nisu iskusili. Onima koji su već iskusili nešto od toga gnostička su poglavlja trebala poslužiti više kao znak da je bilo i drugih poput njih koji su također iskusili djelovanje božanskog Duha u svojoj nutrini i koji su mogli razgovarati na jednakoj razini o višim misterijima.

Pustinjačke majke

Za razliku od drugog kršćanskog milenija kada se glas ženskih učitelja podiže s jednom svježom snagom i novim vidima, prvih tisuću godina kršćanstva ženama općenito nije bilo dopušteno mnogo pristupa skupom literarnom obrazovanju koje je predstavljalo osnovnu pripremu svih retora i pisaca u antici. Tako, premda su njihovi glasovi sigurno bili prisutni i vitalni u crkvenim poslovima i u strujanjima mističkog života, u tekstovima monaške tradicije nisu dobro zastupljeni. Sačuvana su nam imena velikih ženskih monahinja i vizionarki: Sinkletika, Sara, Proba, Makrina, Melanija, Priska, Perpetua i mnoge druge. Ali takve žene, koje su stajale usred ženskih asketskih zajednica kao njihove “amme” (majke ili duhovne starješinice), nisu ostavile za sobom značajnih retoričkih spisa poput muškaraca, koji

su u mnogim slučajevima bili također zaređeni svećenici i biskupi, kao i monasi. Možda bi drugi milenij mističkog kršćanstva bolje poslužio za odavanje priznanja ženskoj učiteljskoj tradiciji. U ovoj knjizi, Amma Sinkletika i Amma Sara jedine predstavljaju drevne pustinjačke majke.

Mala filokalija

U osamnaestom stoljeću, monasi sa Svete Gore Atos (bizantske monaške kolonije u Grčkoj koja je još uvijek aktivna) izdvojili su iz velikog monaškog korpusa mnoge značajne tekstove i priredili jednu višesveščanu zbirku kojoj su dali naslov *Filokalija* (Ljubav prema Lijepom/Dobrom). Ta je knjiga postala jednom od glavnih nadahnjujućih knjiga u svim Istočnim pravoslavnim samostanima, sve do danas. Ova naša knjiga, u kojoj su sadržani mnogi odlomci iz te stare grčke zbirke, i sama je jedna mala *Filokalija*. U njoj su predstavljeni najveći ezoterični kršćanski mudraci grko-bizantske, libijske, egipatske, palestinske, sirijske i perzijske tradicije, koji su pisali u prvom mileniju.

John A. McGuckin
Blagdan Preobraženja
Isusa na gori
6. kolovoza 2001.

KNJIGA PRVA

PRAKTIKOS

Stoslovník praktičkih poglavlja

- 1 Kao što snijeg ne može pustiti plamen,
niti voda dati vatru ili smokva roditi na trnju,
tako ni tvoje srce ne može biti slobodno
od opterećujućih misli, riječi i djela
dok se iznutra ne pročisti.
A kako dolazi to pročišćenje?
Stalno održavaj pažnju u srcu
practicirajući usto i Isusovu molitvu
(Gospodine Isuse Kriste, smiluj mi se);
trudi se da zadobiješ poniznost i utihnuće duše
i uvijek daji sve od sebe na svom putu.

Hesihije

- 2 Neki je monah upitao velikog učitelja
Abbu Nisterija, prijatelja Antuna pustinjaka:
“Što mi je činiti da steknem najviše dobro?”
Abba odgovori:
“Nije li svejedno što se čini?
Pisma kažu da je Abraham bio gostoljubiv
i Bog je bio s njime;
za Iliju kažu da je volio samoću

i Bog je bio s njime;
za Davida da je bio ponizan
i Bog je bio s njime.
Stoga, što god vidiš da ti duša želi
u svojoj potrazi za Bogom – to čini,
al' uvijek pazi da ti srce bude besprijekorno.”

Izreke staraca

- 3 Abba Antun reče:
Tko god se povukao u osamu
kako bi se bavio tihovanjem
izbjegao je tri rata:
rat slušanja, rat govorenja i rat gledanja.
Tada mu još samo jedan rat preostaje,
a to je bitka u vlastitom srcu.

Izreke staraca

- 4 Amma Sara reče:
Kad bih molila Boga
da svi ljudi budu zadovoljni sa mnom,
pred svakim bih vratima trebala mijenjati svoje
mišljenje.
Stoga ću ga radije moliti da moje srce bude čisto
prema svima.

Apophthegmata Patrum

- 5 Dobro se čuvaj;
ne dopusti da te išta vanjsko uznemiruje.
Nemirne misli
mogu se smiriti pomoću tihovanja.

Ali nastaviš li ih sokoliti i podsticati
počet će te terorizirati
i mogu iznerediti cijeli tvoj život.
Kad jednom preuzmu kontrolu
teško je dušu izbaviti iz toga,
kao što je teško zaliječiti ranu
koju ne možemo prestati češati.

Abba Filemon

- 6 Ako želiš ići putem svetih:
pronađi radost u jednostavnom životu;
skromno se odijevaj i hrani;
budi prirodan;
ne pravi se važan dok hodaš;
govori iz srca...

Abba Filemon

- 7 Nakon krštenja,
još važnije krštenje –
ako tako smijem reći –
jest krštenje našim suzama.
Prvo nas krštenje čisti od svih prijašnjih grijeha....
Krštenje našim suzama nanovo nas čisti
po daru smilovanja
kojeg Bog daje ljudima.

Ivan Klimak

8 Naš Gospodin nam reče da se molimo u tajnosti –
to znači u svom srcu –
i još nas uputi da “zatvorimo vrata” (Mt 6,6).
Što su ta vrata koja moramo zatvoriti
ako ne naša usta?
Jer mi smo hram u kojem Krist boravi,
kao što Apostol reče:
“Hram ste Božji.” (1 Kor 3,16)
I Gospodin ulazi u naše nutarnje biće,
u ovu kuću,
kako bi je očistio od svega što je nečisto,
ali samo kad su vrata –
odnosno naša usta –
zatvorena.

Afrata Perzijski

9 Kad započinješ s molitvom:
srce uzdigni visoko a oči spusti dolje;
usredotoči se na najskrovitije mjesto svoje duše
i tu se moli u tajnosti svom nebeskom Ocu.

Afrata Perzijski

10 Prije nego započneš s molitvom
oprosti svima koji su te povrijedili.
Samo će tada tvoja molitva moći uzaći
u prisutnost Boga. Ako nisi oprostio,
tvoja će molitva jednostavno ostati na zemlji.

Afrata Perzijski

11 Kad moliš, budi svjestan
da si u prisutnosti Boga
i da mu prinosiš svećeničku žrtvu.
Ne bi li bilo sramotno
prinijeti mu žrtvu s manom?
Tako, kad moliš za oprostjenje,
prvo ti oprostí onima koji su te povrijedili.
Dozovi ih u svijest i oprostí im
pa ćeš onda i ti upoznati
Božje oprostjenje.

Afrata Perzijski

12 Kao što tele koje ide za svježom travom polako luta
te se odjednom nađe u opasnosti blizu kakve
provalije,
tako biva i s dušom koju misli polako zavode.

Marko Isposnik

13 Pročistimo li sebe od zloće
moći ćemo vidjeti nevidljivu stvarnost.
Ali dokle god živimo u sljepoći
nema smisla pitati zašto ne možemo vidjeti Svjetlo,
kao što nema smisla napuniti čime uši
i onda pitati zašto ništa ne čujemo.

Ivan iz Apameae

- 14 Učenik treba svoje misli stalno upravljati k Bogu.
Jer pisano je:
Ljubi Gospodina Boga svoga svim svojim srcem (Pnz 6,5).
Ne bi trebao misliti na Boga samo kad ideš na molitvu, nego ga se trebaš spominjati s dubokom čežnjom i dok hodaš, razgovaraš s drugima ili jedeš.
Jer Pismo kaže: Gdje je čovjeku srce tamo je i njegovo blago (Mt 6,21).
Ta sigurno, čemu god čovjek svoje srce preda, gdje god ga njegova najdublja želja vuče, tamo je njegov bog.
Ako srce učenika uvijek čezne za Bogom zasigurno će Bog biti Gospodar njegovog srca.

Makarije Veliki

- 15 Ako ti um ne bude rastresen dok moli tvoje će se srce brzo skrušiti.
A "srce raskajano i ponizno, Bog nikad neće prezreti." (Ps 51,17)

Marko Isposnik

- 16 Ako želimo slijediti božanski zakon trudeći se da iznesemo pobjedu nad demonom srdžbe, prije ćemo to postići naučimo li se svetrpljivosti među braćom negoli ako se odvojimo od njih, misleći da ćemo lakše postići vrlinu svetrpljivosti

kad ne bude nikoga tko bi nas mogao nervirati. Pokušamo li povlačenjem od ljudi izbjeći teškoću postajanja svetrpljivim, samo ćemo naše neobuzdane strasti ponijeti s nama u samoću. Tamo ih možemo dobro prikriti ali sigurno ih se nećemo riješiti. Ako se ne oslobodimo svojih strasti, tada, postajući povučeniji i nedruštveniji, možemo postati još više slijepi za njih, jer tamo se mogu lako pritajiti.

Ivan Kasijan

- 17 Uzmemo li svetog Pavla doslovno ne bismo smjeli provesti u ljutnji niti jedan jedini dan (Ef 4,26). Što onda reći o onima koji su, kad ih nešto razljuti, tako ogorčeni i bijesni da ne samo da borave u ljutnji jedan dan, nego je vuku sa sobom tjednima? Nedostaje mi riječi da objasnim kako mnogi – koji možda ne pokazuju svoj bijes na riječima, ali podižu mrgodni zid šutnje oko sebe i cijede otrov gorčine u svoje srce dok ih to konačno ne uništi – nisu razumjeli koliko je važno izbjegavati ljutnju ne samo izvanjski, nego čak i u skrivenim pomislama našeg srca, inače će njena gorčina pomračiti naš um i lišiti ga blistave svjetlosti

zdravog rasuđivanja i duhovnog razumijevanja,
sprječavajući nastanjivanje Duha Svetoga u njemu.

Ivan Kasijan

- 18 Razbojnik na križu sigurno nije primio
Kraljevstvo Nebesko kao nagradu za svoje vrline,
nego kao milost i blagodat od Boga (Lk 23,40-43).
Ovdje imamo autentično svjedočanstvo
da nam se naše spasenje daje
samo kroz Božju milost i blagodat.
Svi su sveti učitelji to znali
i jednodušno su naučavali da se sasvršenstvo svetosti
može postići samo u poniznosti.

Ivan Kasijan

- 19 Ako si umoran i iznuren
od rada za svoga Boga,
stavi glavu u njegovo krilo i odmori se.
Nasloni se na njegove grudi (Iv 13,23),
udahni miomirisni duh Života
i pusti ga da prožme tvoje biće.
Odmaraš se u Njemu,
jer On je okrepljujuća trpeza (Ps 23,5)
koja ti nudi hranu nebeskog Oca.

Ivan iz Dalyuthae

- 20 Čovjek može htjeti da sačuva dragocjenosti svoje
kuće
od grabežljivih lopova,
ali ako njegovi povici za pomoć budu zaglušeni

bukom gomile izvana,
njegovo će ga nastojanje dovesti do očaja.
Tako je i s dušom u tijelu,
jer njene su moći također
često zaglušene vanjskim stvarima.
Duša u tijelu gotovo kao da i nije u njemu.
Ona često obitava u njemu bez ispoljavanja svoje
moći.

Bog nije uredio
da duša bude u tijelu
a da se još uvijek može kretati
kao da nije vezana onim što je svojstveno tijelu.
Dokle god je duša u tijelu,
njena vlastita čula su uspavana.
Čim se odvoji od tijela
može se kretati u sebi i djelovati iz sebe.
Ali ovu razdvojenost ne bi trebalo razumjeti
samo u smislu odvajanja duše i tijela,
jer nju se također može shvatiti kao odmaknutost
nutarnje svjesnosti od tijela.
Premda duša može još uvijek biti u tijelu
ona sebe ipak zatiče izvan njega.
I dok se tijelo još uvijek kreće u svijetu
nutarnja svijest transcendirira svijet.
To je ono na što je naš Spasitelj mislio kad je rekao:
"Ali vi niste od ovoga svijeta." (Iv 15,19)

Ivan iz Apameae

- 21 Neki je monah jednom rekao Abbi Filemonu:
"Bolno sam svjestan kako mi um
neprestano luta od jedne do druge stvari
i skreće za onim što nije dobro za nj.

Što da činim, oče, da se toga oslobodim?"

Abba malo zastade, pa odgovori:

"To su opsesije koje su preostale iz tvog svjetovnog života.

One te povlače za sobom

jer se još uvijek nisi uzdigao

u visine savršene žudnje za Bogom.

Tvoja žudnja za iskustvom Boga

još uvijek se nije razbuktala poput vatre."

Abba Filemon

- 22 Kada se duša pročisti ispunjavanjem zapovijedi, duh postaje krepkiji i stabilniji čime dopijeva u stanje potrebno za molitvu.

Evagrije Pontski

- 23 Čini svoj duh gluhonijemim za vrijeme molitve, pa ćeš se moći moliti kako treba.

Evagrije Pontski

- 24 Oni koji stalno nose loše uspomene i ogorčenost u sebi a očekuju nekakve plodove od svoje molitve sličie na ljude koji idu po vodu s probušenim vjedrom.

Evagrije Pontski

- 25 Ako se želiš sačuvati od bijesa ne daj da te obuzima žudnja ni za čim, jer žudnja je gorivo za bijes, a bijes uvijek zamućuje duhovno oko i razara stanje čiste molitve.

Evagrije Pontski

- 26 Ponekad se možeš s lakoćom moliti kako treba; drugi put ti to ne uspijeva unatoč velikom trudu. To je potrebno kako bi razvio još veće pregnuće, i time, ono što stekneš, mogao sačuvati od potkradanja demona.

Evagrije Pontski

- 27 Ne moli se za ispunjenje svojih želja, jer one možda i nisu u skladu s Božjom voljom. Nego moli kao što si i poučen: "Budi meni volja tvoja." (Mt 6,10) Za sve se Bogu moli na taj način: da se njegova volja vrši na tebi, jer samo On uvijek želi ono što je dobro i korisno za tvoj život, dok ti sam ne tražiš uvijek to.

Evagrije Pontski

28 Često sam se znao Bogu moliti
za nešto što mi se činilo dobrim za mene.
Nerazumno bih nastavljaio poticati volju Božju
ne prepuštajući Njemu da izabere
ono što zna da je za mene najbolje.
Međutim, dobivši ono
za što sam se tako tvrdoglavo molio,
često bih požalio što nisam pustio
da bude volja Božja,
jer stvar bi se obično pokazala potpuno drugačijom
od onoga kakvom sam je ja zamišljao.

Evagrije Pontski

29 Bilo da moliš sam ili zajedno s braćom
pazi da ti molitva ne bude mrtav čin navike,
nego neka je uvijek prati i osjećaj.

Evagrije Pontski

30 Kada moliš
ne daj da te moć pamćenja
uznemirava događajima iz prošlosti;
nek te mjesto toga stalno podsjeća
u čijoj prisutnosti stojiš.
Jer um je po prirodi takav
da mu lako naviru sjećanja za vrijeme molitve.

Evagrije Pontski

31 Demoni su bolesni od zavisti
kada vide da se molimo,
i upotrijebit će sve moguće trikove
kako bi nas omeli u tome.
Tako bez kraja i konca pobuđuju naša sjećanja
ne bi li nas uznemirili raznim mislima,
i pokušat će pobuditi sve vrste požuda u tijelu,
samo da bi spriječili našu dušu
da se slavno uzdiže u Nebo
na svom putu prema Bogu.

Evagrije Pontski

32 Onaj tko želi postići istinsku molitvu
mora se osloboditi ne samo bijesa i požude,
nego i svih dojmova u svom umu.

Evagrije Pontski

33 Kada ti se duh, u svojoj dubokoj čežnji za Bogom,
počne odvajati od svega tjelesnog,
napuštajući sve misli koje svoj izvor imaju u
osjetilnom opažanju, sjećanju ili karakteru,
istovremeno postajući sve više i više
ispunjen osjećajem radosti i zahvalnosti,
tada znaj da si se približio granicama molitve.

Evagrije Pontski

34 Tko je svezan ne može pobjeći.
Tako se ni duh koji još uvijek robuje strastima
ne može nikako uzdići u sferu duhovne molitve,
jer ga opsjedajuće misli nose na sve strane
tako da ne može imati potrebnu sabranost.

Evagrije Pontski

35 Znaj da nas sveti anđeli potiču na molitvu
i da, kad molimo, stoje pored nas
s velikom radošću, moleći za nas.
Dakle, postanemo li nepažljivi
i otvorimo vrata bezbožnim mislima
mi uvelike žalostimo anđele,
jer dok se oni teško bore za nas
mi se ne možemo potruditi
niti da se molimo Bogu za naše dobro,
nego, prezirući njihov trud
i ostavljajući njihovog gospodara i Boga,
upuštamo se u razgovor s nečistim dusima.

Evagrije Pontski

36 Budi kao iskusan ratnik.
Čak i ako iznenada ugledaš kakvo priviđenje
ne uzbuđuj se...
Čuvaj se da ne nasjedneš na videnja
koja mogu potjecati od lukavih demona.
Kad se tako nešto pojavi budi vrlo pažljiv;
odmah se daj na molitvu
iskajući od Boga da ti On sam obznani
je li ta vizija od Njega, i ako nije,
da što prije odagna tog varalicu od tebe.

Ne boj se, jer ti psi neće moći opstati
ako se ti obratiš Bogu svim srcem,
nego će, udareni nevidljivim bičem Gospodnjim,
odmah pobjeći što dalje.

Evagrije Pontski

37 Kao što je kruh hrana za tijelo,
a krepost za dušu,
tako je i duhovna molitva hrana za duh.

Evagrije Pontski

38 Ne bježi od siromaštva i patnje,
oni uzdižu tvoju molitvu u Nebo.

Evagrije Pontski

39 Ako bismo drsko posegnuli,
bez ikakvog osjećaja srama,
za spoznajom božanskih stvari
ili čak za bezrječnom molitvom duha
dok smo još uvijek čvrsto zapleteni
u mreži zablude i bijesa,
našli bismo se u opasnosti
i zaslužili Apostolov ukor
u kojem nam kaže da duša za vrijeme molitve
mora nositi veo preko glave
jer stoji u prisutnosti anđela (1 Kor 11,5).
To jest, moramo prvo zaodjenuti našu dušu
u dužno poštovanje i poniznost.

Evagrije Pontski

40 Patiš li od bolesti očiju
sigurno ti neće pomoći
stajanje na podnevnom suncu
i uporno gledanje u njegov sjaj.
Isto tako, strahotan čin transcendentne molitve –
nešto što se može vršiti samo “u duhu i istini”
(Iv 4,23) –
neće biti ni od kakve koristi duhu
koji je još uvijek nečist i pun strasti.
Čak štoviše,
ako bi takav duh pokušavao prakticirati tu molitvu
takva bi preuzetnost mogla izazvati gnjev Božji.

Evagrije Pontski

41 Ako Onaj kojem ništa ne treba i u kojem nema
pristranosti
neće primiti čovjeka koji mu dolazi sa žrtvenim
darom
dok se ne izmiri sa svojim bližnjim s kojim je u
zavadi (Mt 5,23),
razmisli i dobro procijeni kako trebaš
Bogu prinijeti tamjan na oltaru svoje duše
da bi Mu tvoj dar bio doista prihvatljiv.

Evagrije Pontski

42 Ako želiš imati pravu molitvu
onda ćeš je naći jedino u sabranosti.
Ništa nije važnije za molitvu od sabranosti.
Učini sve što možeš da je stekneš.

Evagrije Pontski

43 Ako ti um luta zaustavit ćeš ga
čitanjem, bdijenjem i molitvom.
Vatru požude gasi
post, fizički rad i samotništvo.
Da bi se oslobodio uznemirenosti
sjedni i čitaj naglas psalme
i budi blag i milostiv prema svima.
Ali budeš li to provodio
nepravovremeno i pretjerujući
to će ti prouzročiti više štete nego koristi.

Evagrije Pontski

44 Kao što stablo bez vode neće nikad procvasti
tako se ni srce bez mističke spoznaje neće dići u
visine.

Evagrije Pontski

45 Kako lijepa je molitva
i kako su sjajna djela njena.
Bogu je ugodna
kad je prate dobra djela,
i čuje On je kad se diže iz duha
u kom je svima oprošteno.
Molitva uvijek biva uslišana
kad je iskrena i čista.
Veliku moć ima
kad je snaga Božja prožme.

Afrata Perzijski

- 46 Amma Sinkletika je znala reći
da baš kao što gorak lijek čisti od zatrovanosti
tako molitva i post čiste od štetnih misli.

Apophthegmata Patrum

- 47 Nemoj se iznenaditi
ako iz dana u dan padaš u stare grijehе.
Ne budi obeshrabren,
nego čvrsto odluči da ćeš se popraviti,
pa će anđeli koji bdiju nad tobom
hvaliti tvoju ustrajnost.

Ivan Klimak

- 48 Ako smo stalno zaokupljeni bolima koje su nam
drugi nanijeli
postat ćemo poput onih nastranih tumača Pisama
koji riječi Duha Svetoga čitaju kako god im paše.
Neka te obuzme stid zbog toga.
Odagnaj takvo raspoloženje
ponavljajući Isusovu molitvu:
“Gospodine Isuse Kriste, smiluj nam se.”

Ivan Klimak

- 49 Svi se mogu moliti zajedno s drugima u crkvi.
Ali mnogima puno više odgovara
moliti s nekim tko im je duhovno srodan.
Samo rijetkima odgovara da se sami mole.

Ivan Klimak

- 50 Kvaliteta zlata ispituje se u vatri.
A predanost i ljubav prema Bogu
poznaju se po ustrajnom molitvenom životu.

Ivan Klimak

- 51 Ako je anđeo Lucifer pao s Neba
zbog samo jedne strasti – oholosti,
čudilo bi me da nije moguće
popeti se na Nebo
samo uz krepost poniznosti.

Ivan Klimak

- 52 Kad zraka sunca uđe u kuću
kroz kakvu pukotinu,
sve u njoj obasja:
čak se i najsitniji trun prašine može vidjeti.
Tako je i sa strahom Gospodnjim.
Kad on uđe u srce čovjeka
otkriva mu svu nevaljalost njegove duše.

Ivan Klimak

- 53 Ako si počinio teške grijehе
zbog slabosti svoga tijela,
moraš ići putem poniznosti
i svega što je njoj svojstveno,
jer nema drugog puta
koji će te dovesti do spasenja.

Ivan Klimak

54 Tihovanje duha (hesihija) je beskrajno slavljenje
Boga
i stajanje u samoj njegovoj Prisutnosti.
Neka zazivanje imena Isusovog
bude sjedinjeno s tvojim disanjem
pa ćeš spoznati vrijednost tihovanja.

Ivan Klimak

55 Ako si se odlučio na bdijenje,
provedi najveći dio noći u molitvi
a samo mali dio u pjevanju psalama.

Ivan Klimak

56 Kad završiš s molitvom
ne upuštaj se u bespotreban razgovor,
jer jezik u vrlo kratkom roku
može rasuti ono
što je s velikim trudom stečeno.

Ivan Klimak

57 Kad se spremaš stati
u prisutnost svog Gospodina,
neka ti duša bude odjevena u halju
svu otkanu koncem opraštanja drugima.
Inače će tvoja molitva biti
bez ikakve vrijednosti.

Ivan Klimak

58 Neka tvoja molitva bude
krajnje jednostavna.
I carinik i izgubljeni sin
izmirili su se s Bogom
sasvim jednostavnim riječima –
jedan reče: Bože, smiluj se meni grešniku
(Lk 18,9-14),
a drugi: Oče, zgriješio sam protiv tebe
(Lk 15,11-32).

Ivan Klimak

59 Ako za vrijeme molitve
osjetiš neku posebnu radost
i obuzme te neka milina u srcu,
zadrži se malo na tome.
To je znak dolaska tvog anđela čuvara
koji počinje moliti s tobom.

Ivan Klimak

60 Ako si revan u molitvenom životu
pazi da budeš i milostiv, jer tako ćeš
“primiti stotruku nagradu” (Mk 10,30)
i još veće stvari u budućem životu.

Ivan Klimak

61 Abba Agaton reče:
Po mom mišljenju,
nema tako teškog posla
kao što je molitva.
Svaki put kad netko želi moliti
neprijatelji njegove duše dolaze i ometaju ga,
jer znaju da samo odvrćanjem
ljudi od molitve
mogu činiti njima zlo.
Koji god dobar posao netko poduzme
bit će uspješan bude li ustrajan u njemu,
ali posao molitve,
to je vojevanje u kojem treba ustrajati
do posljednjeg daha.

Apophthegmata Patrum

62 Abba Agaton reče:
Nikad nisam dopustio da odem na počinak
ako sam osjećao da još uvijek imam nešto protiv
nekoga,
i, koliko je to bilo u mojoj moći,
nisam dopuštao ni drugima da odu na počinak
ako su još uvijek imali nešto protiv mene.

Apophthegmata Patrum

63 Abba Poemon često je znao govoriti
da zlo nikad ne svladava zlo.
Stoga ako je netko zlonamjeran prema tebi
uzvрати mu dobrim;
jer tako ćeš zloću rastopiti
ljubavlju.

Izreke staraca

64 Neki monah dođe k Abbi Sisoju i reče mu:
“Što da činim, Abba;
pao sam na svom putu?”
A on mu odgovori: “Digni se.”
Monah ode, ali nakon nekog vremena opet dođe i
reče:
“Što ću sad, evo sam opet pao?”
A starac mu reče:
“Samo se ti ponovno digni
i nikada ne prestaj iznova se dizat!”

Izreke staraca

65 Neki je monah pitao starca
za savjet o monaškom životu,
a ovaj mu kaza: “Započni duhovnu borbu!”
I kad mu Monah reče
“Misli me nikako ne puštaju na miru”,
starac mu je odgovorio:
“Pismo kaže:
‘Zazovi me u dan svoje nevolje
i spasit ću te,
a ti ćeš blagoslivljati ime moje.’ (Ps 49,15 LXX)
Dakle, zazivaj svoga Boga
i oslobodit će te.”

Izreke egipatskih Otaca

66 Nauči gledati svoje misli s distance.

Izreke egipatskih Otaca

- 67 Duhovno hodočašće započinje
s prestankom pričanja.

Izreke egipatskih Otaca

- 68 Stalno sebi udovoljavati
i ići lagodnim putem,
privikavajući se tome,
vuče ravno u propast.
Dok ljubav, šutnja
i mistička kontemplacija
djeluju pročišćujuće.

Izreke egipatskih Otaca

- 69 Nikada ne gledaj na nekog s visoka.
Ne znaš da li duh Gospodnji
radije boravi u tebi ili u njemu.

Izreke egipatskih Otaca

- 70 Ovo su sedam pravila
koja spašavaju svakog monaha:
1. Prije svega, kao što kaže Pismo:
“Ljubi Gospodina Boga svom svojom dušom
i svim umom svojim.” (Pnz 6,5)
2. Ljubi bližnjega svoga
kao samoga sebe (Mt 22,37).
3. Umrtnjaj sebi svako zlo.
4. Ne sudi nikoga ni zbog kojeg razloga.
5. Ne učini nikom nikakva zla.
6. Gledaj da se, prije nego napustiš tijelo,
pročistiš od svake duhovne i tjelesne nečistoće.

7. Uvijek budi blaga i skrušena srca.
Ako sve ovo možeš postići
i vidjeti samo svoje grijehе,
a ne i grijehе drugih,
milost našeg Gospodina Isusa Krista
obilovat će u tebi.

Izreke egipatskih Otaca

- 71 Ljubav je najplemenitije stanje duše
po kojoj ona mističko poznanje Boga
stavlja iznad svega drugog.
Međutim, nemoguće je postići takvo stanje
ukoliko smo još uvijek navezani
na bilo što zemaljsko.

Maksim Ispovjedalac

- 72 Tko vjeruje u Boga
bojat će se kazne za svoje grijehе;
tko se boji kazne
počet će obuzdavati svoje neuredne sklonosti;
tko ovlada svojim strastima
naučit će se i strpljivom podnošenju patnje;
ustrpljivi patnik
svu nadu polaže u Boga;
ufajući se u Boga
duh mu se počinje rasplitati
od svake zemaljske navezanosti,
a kad se konačno oslobodi
biva ispunjen ljubavlju Božjom.

Maksim Ispovjedalac

- 73 Nečistu dušu vode strasti,
jer je ispunjena mislima požude i bijesa.

Maksim Ispovjedalac

- 74 Nađemo li u svom srcu
i tračak mržnje prema ikome,
ma zbog kakve njegove nepravdnosti,
shvatimo da smo još uvijek daleko od ljubavi prema
Bogu.
Jer ljubav prema Bogu nipošto ne trpi mržnju pre-
ma čovjeku.

Maksim Ispovjedalac

- 75 Ako Boga ljubite
sasvim sigurno ćete ljubiti i svoga bližnjeg.
I tada više nećete moći samo gomilati novac,
već ćete njime htjeti bogougodno raspolagati
pomažući onima koji su u potrebi.

Maksim Ispovjedalac

- 76 Ako želite nasljedovati Boga
dajući siromasima milostinju
ne smijete praviti razliku između
onih koji to zaslužuju i koji ne zaslužuju,
između zlih i dobrih.
Jer Bog je prema svima otvorenih ruku
i svakom daje što mu je potrebno,
premda vidi svačije srce
i draži mu je krepostan
nego pokvaren čovjek.

Maksim Ispovjedalac

- 77 Kroti svoje tijelo postom i bdijenjem
i budi revan u pjevanju psalama i molitvi,
te će posvećujući dar produhovljenosti
sići na tebe i donijeti ti ljubav.

Maksim Ispovjedalac

- 78 Ne obaziri se ni na kakve tračeve
i ne upuštaj se u razgovore s onima
koji vole šaptati i slušati protiv bližnjega,
inače ćeš otpasti od ljubavi Božje
i zateći se daleko od Vječnoga Života.

Maksim Ispovjedalac

- 79 Vrabac kojem je noga privezana za tlo
ne može poletjeti ma koliko se trudio;
tako i duh koji se pokušava uzdići
do mističkog spoznanja nebeskih stvari
a da se nije oslobodio zemaljskih strasti:
ostaje prikovan za zemlju.

Maksim Ispovjedalac

- 80 Kad duša jednom počne osjećati
da je postala zdravijom,
primijetit će da su čak i njeni snovi
postali jednostavniji i mirniji.

Maksim Ispovjedalac

- 81 Ako si teolog, poznavat ćeš istinsku molitvu,
ako poznaješ istinsku molitvu, tada si teolog.

Evagrije Pontski

- 82 U molitvi budi sabran;
ne izlazi iz sebe,
nego duboko zađi u svoje srce,
jer se demoni boje sabranosti
više nego lopovi pasa.

Ivan Klimak

- 83 Srce je samo jedna mala posuda,
pa ipak, u njem su zmajevi i lavovi;
u njem su opasne zvijeri
i izobilje svih zala;
u njem su neprohodni i krivi putevi;
i duboke provalije su u njem;
a isto tako, u njemu je Bog
i u njemu su anđeli;
i Život je u njemu
i Kraljevstvo,
i Svjetlo također;
u njem su i apostoli,
i nebeski gradovi,
i nepresušni izvor milosti:
sve su stvari u tom majušnom prostoru.

Makarije Veliki

- 84 Ako se duša učenika ne zapali
svjetlom Božanstva koji boravi u njoj,
bit će uistinu ništavna.
Naš Gospodin je bio "svjetiljka koja gori" (Iv 5,35)
jer je duh Božanstva,
koji je supstancijalno bio nastanjen u njemu
i u njegovoj ljudskoj naravi,
zapalio njegovo srce ognjem.

Makarije Veliki

- 85 Stara otrcana vrećica može biti puna bisera.
Tako i kršćani: u svojoj vanjskoj osobnosti
trebali bi biti skromni i bezvrijedni,
imajući unutra, u svom tajnom jastvu,
"biser iznimne vrijednosti". (Mt 13,46)

Makarije Veliki

- 86 Ako si pao u depresiju
pođi na neko zamračeno i mirno mjesto.
Digni ruke prema Nebu,
napravi znak križa na sebi,
potom upravi oči svoje duše k Bogu
i depresija će proći.

Simeon Novi Bogoslov

87 Prvi stupanj duhovnog života,
početak svega,
je kad nakon borbe sa strastima
one oslabe i izgube moć nad nama.
Drugi stupanj je kad se posvetimo
pjevanju psalama,
jer kad se strasti smire
i molitva urodi većim stupnjem predanosti
u potrazi za blaženstvom,
tada nam duša može obilno uživati u psalmima,
a to je ugodno Božjim očima.
Treći stupanj je kad se u nama odvija nutarnja mo-
litva.
Četvrti je kad se uzdignemo do kontemplacije.

Simeon Novi Bogoslov

88 Oci nazivaju molitvu duhovnim oružjem
bez kojeg ne treba odlaziti u borbu
jer bismo sigurno bili zarobljeni
i izgnani u neprijateljsku zemlju.
Međutim, ne možemo steći čistu molitvu
dok se svim srcem ne priljubimo uz Boga,
jer Bog je taj koji nam daje dar molitve
i koji nas uči mističkom poznanju.

Teodor Isposnik

89 Izvan naše moći je da spriječimo
pojavljivanje opsjedajućih misli
koje rastresaju i uznemiravaju dušu.
Ali jest u našoj moći da im ne damo
da se zadržavaju u nama
i da nas vuku za sobom.

Teodor Isposnik

90 Napuštanje svijeta podrazumijeva dvije stvari:
odumiranje naših strasti
i otkrivanje života skrivenog u Kristu (Kol 3,3-4).

Teodor Isposnik

91 Gospodin pravi sebi stan u dušama poniznih,
jer srca su oholih puna besramnih strasti.
Ništa više ne jača strasti od bahatih misli;
ništa tako brzo ne iskorjenjuje korov u duši
kao blažena poniznost.

Teodor Isposnik

92 Ne dopusti da te obuzima
ljutnja ili razdražljivost,
jer, kao što Pismo kaže:
"Srdit čovjek postaje lud" (Izr 11,25 LXX),
"a u krotkom srcu počiva mudrost" (Izr 14,33 LXX).

Teodor Isposnik

93 Ako želiš biti Kristov sljedbenik
ne dopusti da ti dušu obuzima
strast za posjedovanjem.
Sljedbenik koji posjeduje mnogo toga
sličan je prenatovarenom brodu:
valovi briga navale na nj
i on tone u duboko more jada.
Iz ljubavi prema novcu
rađaju se mnoge strasti,
te se s pravom naziva
"korijenom svih zala" (1 Tim 6,10).

Teodor Isposnik

94 Kristov prijatelju,
potrudi se da ti prijatelji budu oni
koji će ti biti od pomoći na putu
kojim želiš ići u životu.
Neka budu ljubitelji mira,
oni koji su duhovna braća tvojoj duši
i koji su sveti.

Teodor Isposnik

95 Ne naslađuj se skupim i posebnim jelima...
Nek ti hrana bude jednostavna
a čak i tada pazi da se ne prejedaš.
Jer, kao što Pismo kaže:
"Pazi da te ne zavede pohlepa stomaka." (Izr 24,15
LXX)

Teodor Isposnik

96 Moli se dan i noć.
Moli kad si sretan
i moli kad si tužan.
Moli sa strahom i trepetom,
pažljiva i budna duha,
kako bi Gospod primio tvoju molitvu;
jer Pismo kaže:
"Oči su Gospodnje na pravednima
i uši mu slušaju vapaje njihove." (Ps 34,15 LXX)

Teodor Isposnik

97 Ljubav se s pravom naziva prijestolnicom svih vrlina
i ispunjenjem Zakona i Proroka (Mt 22,40; Rim
13,10).
Stoga dajmo sve od sebe da ostvarimo tu svetu
ljubav.
Jer ona će nas osloboditi od tiranije niskih strasti
i uzdići nas u Nebo na krilima svoje kreposti,
te ćemo čak vidjeti Božje lice
koliko je to ljudskoj prirodi moguće.

Teodor Isposnik

98 Patrijarh Abraham trudio se da bude gostoljubiv
te je sjedio pred svojim šatorom i pozdravljao
prolaznike (Post 18,1),
svima nudeći svoju trpezu, čak i grubima i
nedostojnima,
uopće ne praveći razliku.
Po tome je zavrijedio sudjelovati u čudesnoj gozbi
kad je ono ugostio anđele i Gospodara Svega.

I mi trebamo drage volje iskazivati ljudima srdačnu
gostoljubivost
kako bismo primili u goste ne samo anđele
nego čak i samog Gospoda,
jer naš Gospodin nam reče:
“Što god učiniste jednomu od ove moje najmanje
braće,
meni učiniste.” (Mt 25,40)
Kako je lijepo činiti dobro svima,
a posebno onima koji nam nemaju čime uzvratiti.

Teodor Isposnik

99 Ako te tvoje srce ne optužuje
ni za nemar,
ni za ružne pomisli,
ni za kršenje koje Božje zapovijedi,
onda si uistinu čista srca
i vrijedan čuti one riječi:
“Blago onima koji su čista srca
jer će Boga gledati.” (Mt 5,8)

Teodor Isposnik

100 U duhu poniznosti i jednostavnosti srca
često ponavljajmo molitvu
koju je veliki svetac Arsenije
običavao upućivati svome Gospodu:
“Bože moj, ne ostavi me,
iako nisam učinio nikakva dobra pred tobom,
nego, jer ti si milosrdan
udijeli mi snagu za novi početak.”
Jer zaista je istinito da sve naše spasenje
ovisi o milosti i dubokoj ljubavi
koju Bog ima za nas.
Njemu nek je slava, moć i hvala.

Teodor Isposnik

KNJIGA DRUGA

~
THEORETIKOS
~

Stoslovník motrilačkůh poglavlja

- 1 Drugi stupanj duhovnog života je prosvjetljujući. Na njemu su oni koji su svojim nastojanjem oko svetosti postigli prvi stupanj oslobođenja od opsjedajućih misli. Svojevremeno mu je sposobnost duhovne spoznaje stvarnosti, motrenje božanske naravi stvorenja i zajedništvo sa Svetim Duhom.

Niketa Stetat

- 2 Na prosvjetljujućem stupnju duh se pročišćava u božanskoj vatri, otvaraju se umne oči srca i u nama se rađa Logos koji nas vodi mističkom opažanju višeg reda... Tko dosegne ovaj stupanj po nutarnjoj preobrazbi duha sjedi poput Ilije u ognjenim kolima. (2 Kr 2,11-13)

Niketa Stetat

- 3 Uoči kako je u Pismu rečeno
da uvijek mora gorjeti vatra na oltaru (Lev 6,5).
Također je rečeno da ćemo se zvati svećenici
Gospodnji (Otk 5,10),
a i ovaj tekst se odnosi na nas:
“Vi ste rod izabrani, kraljevsko svećenstvo,
narod izdvojen za Boga.” (1 Pet 2,9)
Dakle, ako si doista visoki Božji svećenik
i želiš vršiti svećeničku službu svoje duše
pobrini se da se vatra na tvom oltaru nikada ne
ugasi.

Origen

- 4 Ako zaista želiš pronaći mir i spokoj
i neprekidnu pažnju u srcu,
poveži Isusovu molitvu sa svojim disanjem,
i za nekoliko ćeš dana vidjeti
kako se to može postići.

Hesihije

- 5 Ako netko doista želi činiti što je volja Božja,
svim svojim srcem,
njega Bog nikad neće napustiti
nego će ga stalno voditi svojim putevima.
Kad netko zaista preda svoj život u Božje ruke,
Bog će čak i malo dijete iskoristiti
kako bi prenio svoju volju toj osobi.
Ali ako netko Božju volju zapravo ne želi,
za takvog, čak i kad bi otišao proroku,
Bog bi stavio u srce proroka
da mu odgovori dolično njegovom lažnom srcu.

Dorotej iz Gaze

- 6 Onaj koji nije prosvijetljen
ne treba se upuštati u objašnjavanje duhovnih
misterija.

A što se tiče onih na koje je svjetlo Presvetog Duha
već obilno izlilo svoje moćno zračenje,
ni oni ne trebaju govoriti o tome:
kada je duša opijena božanskom ljubavlju
njen glas postaje nijem
i ona želi samo uživati u slavi Gospoda.

Diadoh Fotički

- 7 Kad zatvorimo sve vanjske pristupe umu
pomoću usredotočenosti na Boga,
moramo ga iznutra nečim zaposliti
jer ima neodgodivu potrebu za aktivnošću.
Ali ne treba mu dati ništa više od molitve
“Gospodine Isuse”!
Pisano je da nitko ne može reći “Isus je Gospodin”
osim u Duhu Svetom (1 Kor 12,3).
Zato stalno zaokupljaj svoj um tim riječima
u tajnim odajama srca, s tolikim intenzitetom
da ga nikakve mentalne slike ne povlače za sobom.

Diadoh Fotički

8 Kraljevstvo svjetla i nebeska ikona,
naš Gospodin Isus Krist,
već i sada mistički prosvjetljuje dušu
i vlada u dušama svojih svetih,
ali je ljudskim očima skriven,
jer Njega samo oči duše mogu vidjeti.
Tako će biti sve do Dana Uskrsnuća
kada će i naše tijelo biti obnovljeno
i prožeto Božjom svjetlošću
koju sada imamo u duši
tako da i tijelo može vladati s dušom
koja sada prima Kristovo Kraljevstvo i Mir
prosvjetljujući se vječnim svjetlom.

Makarije Veliki

9 Sve što nam Bog daruje
nadasve je lijepo i blagotvorno,
ali ništa ne može zapaliti naše srce
i potaknuti ga na ljubav prema samom Dobru
kao dar teologije (razumijevanja Božje Riječi).
Kao prvi porod Božje milosti
i prvi od velikih darova koji se daju duši,
on nas počinje oslobađati
od opsesivnih želja koje vladaju u nama
i daje nam, mjesto naše žudnje za propadljivim,
duboku ljubav za neizreciva bogatsva Riječi Božje.
Od tada,
um je tako ozaren plamenom transcendencije
kao da mu je dano da s anđelima slavi liturgiju.

Diadoh Fotički

10 Prijatelju moj,
želiš li uistinu napredovati na putu spasenja,
moraš se vježbati na ovaj način:
najprije steci pravu poslušnost
i čistu savjest pred svojim Bogom;
zatim se trebaš posvetiti prakticiranju svete molitve
i pažnje,
a prava i nezabludiva pažnja i molitva sastoje se u
tome
da um svoju pažnju usmjeri na srce dok moli
i da poput stražara neprestano bdije u srcu
dok se iz njega, iz dubine srca,
uzdiže molitva Gospodinu.

Simeon Novi Bogoslov

11 Kad um jednom iskusi –
što je u Pismu rečeno –
“kako dobar je Gospodin” (Ps 34,9),
više se neće htjeti odvajati od srca
i spominjat će se riječi Petra apostola:
“Dobro nam je ovdje biti.” (Mt 17,4)
I imat će stalan nadzor
nad mislima koje neprijatelj sije
i u svakoj će im se prilici moći
oduprijeti i otjerati ih.

Simeon Novi Bogoslov

12 Može se dogoditi da čovjek bude rasvijetljen
i okrijepljen Božjom milošću,
pa da nakon nekog vremena ostane bez te milosti.
Tada pada u depresiju i počinje mrmljati u sebi,
i umjesto da se energično vrati molitvi
kako bi ponovno prizvao onu sigurnost spasenja,
postaje malodušan i počinje se predavati.
Takav nalikuje nezahvalnom prosjaku
koji uzme milostinju na vratima palače
i onda ode ozlojeđen,
jer ga nisu pozvali da uđe unutra
i večera sa samim kraljem.

Ivan Karpatski

13 Pismo kaže:
"Blaženi koji ne vidješe, a vjeruju." (Iv 20,29)
Isto tako, blaženi oni koji,
kad se milost povuče od njih
te više ne nalaze nikakve utjehe u svome srcu
već samo neprestanu suhoću i teški mrak,
ipak se ne prepuštaju očajanju,
nego, crpeći snagu iz svoje vjere,
hrabro podnose svoju muku,
uvjereni da će jednom zasigurno
vidjeti Nevidljivoga.

Ivan Karpatski

14 Misliti na Boga
treba češće negoli disati.

Grgur Nazijanski

15 Blagoslovljeno da si, o srce prozračno,
prebivalište božanstva.
Blagoslovljeno budi, o srce čisto,
koje motriš skrivenu suštinu.
Blagoslovljeni da ste, meso i krvi,
boravište proždirućeg ognja.
Blagoslovljeno budi, smrtno tijelo od praha
načinjeno,
ognjište vatre koja razgara vjekove.

Sahdona Sirijski

16 Uistinu je to za čuđenje i divljenje
što je On, pred kojim čak ni nebesa nisu čista
i koji čak i svoje velike anđele ispunjava
strahopoštovanjem,
odlučio pronaći užitak i zadovoljstvo u srcu od
mesa,
takvom koje je bilo ispunjeno ljubavlju prema Njemu
i time postalo dovoljno veliko i čisto da mu bude
boravište.

Sahdona Sirijski

17 Oni koji imaju ljubav,
to savršenstvo svih zapovijedi,
postaju boravište Svetog Trojstva
i mogu u svom srcu imati viziju Boga.
Blago srcu koje je zavrijedilo imati tu viziju;
blago srcu koje je postalo kućom ljubavi
i u kojem se Božanstvo nastanilo.
Takav je čovjek, čak i u sadašnjem vremenu,
živuće Kraljevstvo Nebesko.

Sahdona Sirijski

18 Prigrlimo vatru Božje ljubavi u svome srcu
pa će se od Njegove blizine sasvim pročistiti.
A jedino po čemu se naš duh može približiti Bogu
je čvrsta i usredotočena kontemplacija;
i kada oko naše duše bude preplavljeno
onim snažnim zrakama svjetla
koje nas obasjavaju s visine,
ta će se vatra razbuktati
u veliki plamen u našem srcu.

Sahdona Sirijski

19 Blagoslovljen budi, Gospodine,
koji premda stanuješ u visini
odlučio si nastaniti se u ljudskom srcu,
dajući mu radost i uzdižući ga gore,
u visine pokraj Sebe da tamo s Tobom živi
i da Te hvali u visinama i dubinama.
Slava Tebi koji si podario takva čuda srcu
kojega si svojim vlastitim rukama načinio
od praha zemaljskoga.

Sahdona Sirijski

20 Blago duši kojoj je s oka otrta
sva žalost sadašnjega vijeka –
svi ti tamni olujni oblaci –
i koja je postala jednostavna i prozirna
tako da može opaziti Gospodina
obavijena oblakom svjetla.

Sahdona Sirijski

21 Nećeš moći postići čistu molitvu
dokle god te zaokupljaju svjetski poslovi
i stalno opterećuju brige,
jer molitva se sastoji u napuštanju svih misli.

Evagrije Pontski

22 Grudi Gospodinove:
tu je mističko poznanje Boga.
Tko god se privine uz njih
postat će Teolog. (Iv 13,25)

Evagrije Pontski

23 Abba Antun je rekao:
Više se ne bojim Boga.
Jer sada ga uistinu ljubim,
a savršena ljubav izgoni svaki strah. (IIv 4,18)

Apophthegmata Patrum

24 Kraljevstvo Nebesko
znači obestrašćenost duše
koju prati spoznaja istinske stvarnosti.

Evagrije Pontski

25 Kraljevstvo Božje
je poznanje Svetog Trojstva
koje ispunjava sav kapacitet duha
a on sam zadobiva nekvarljivost.

Evagrije Pontski

26 Stekneš li mističku spoznaju
i iskusiš užitak koji iz nje proizlazi,
više te neće opsjedati demon taštine,
čak ni da ti se ponude
sva kraljevstva ovoga svijeta (Mt 4,8);
jer što to ona sadrže
što bi moglo nadmašiti
užitak motrenja Duha?

Evagrije Pontski

27 Znamo da je stanje bestrašća na pomolu
kada nam um počinje opažati svjetlo
svog vlastitog nutarnjeg zračenja,
kada može ostati spokojan
čak i kad se jave snoviđenja
i kad sve gleda s mirom.

Evagrije Pontski

28 Kada duh, uz pomoć Božju,
postigne svrhu asketskog života
i približi se mističkom poznanju,
on skoro, ako ne i sasvim,
više ne osjeća aktivnost
nerazumnog dijela duše;
jer kontemplativna spoznaja
uzdiže ga u visine
i odvaja od čulnosti.

Evagrije Pontski

29 Obdržavanje zapovijedi nije dovoljno
za potpuno iscjeljenje duševnih sila.
Da bi duh došao do toga
potrebna mu je također
i kontemplativna spoznaja.

Evagrije Pontski

30 Ljubav se rađa iz bestrašća;
bestrašće je sam cvijet asketske prakse;
asketska praksa se sastoji u obdržavanju zapovijedi;
čuvar tog obdržavanja je strah Božji;
strah Božji, to je plod prave vjere,
a vjera pak, nešto tako prirodno dobroj duši,
da ju se može naći čak i kod onih
koji nikad nisu bili podučeni vjeri u Boga.

Evagrije Pontski

31 Molitva je razgovor uma s Bogom.
Zamisli kakvo li mu je duhovno ustrojstvo potrebno
da bi mogao stajati bez posrtanja
u prisutnosti svog Gospodara
i licem u lice razgovarati s njim.
Evagrije Pontski

32 Molitva je nicanje radosti i zahvalnosti.

Evagrije Pontski

33 Molitva je lijek za tugu i potištenost.

Evagrije Pontski

- 34 Ako sve strpljivo podnosiš
uvijek ćeš moliti s radošću.

Evagrije Pontski

- 35 Što je dobro osim Boga?
Stoga, Njemu predaj sav svoj život
i sve će biti u najboljem redu.

Evagrije Pontski

- 36 Bog – jer je samo Dobro,
nužno je darivatelj dobrih darova.

Evagrije Pontski

- 37 Nemoj se žalostiti ako odmah ne primiš
ono za što si se Bogu molio.
Gospodin ti želi dati nešto daleko veće
što se ti ne bi ni sjetio tražiti od Njega:
naučiti te ustrajnosti u molitvi.

Evagrije Pontski

- 38 Možeš li zamisliti išta veće
od zajedništva sa samim Bogom
i potpunog ispunjenja Njime?

Evagrije Pontski

- 39 Sabrana molitva
je najviša djelatnost uma.

Evagrije Pontski

- 40 Vrlinama težimo
radi spoznaje božanske naravi stvorenja;
tome pak, radi spoznaje Logosa
po kojem i imaju tu narav;
a Logos nam obično objavljuje sebe
kad uđemo u molitveno stanje.

Evagrije Pontski

- 41 Molitveno stanje
je stanje bez opsjedajućih misli
u kojem snaga ljubavi
uzdiže mudroljubivi duh
u sferu čiste umnosti.

Evagrije Pontski

- 42 Ako moliš “u duhu i istini” (Iv 4,23),
više nećeš slaviti Stvoritelja
zbog njegovih djela,
već zbog Njega samog.

Evagrije Pontski

- 43 Kad duša svuče svoju palu narav
i obuče se u stanje milosti,
ona za vrijeme molitve
čak može vidjeti svoje stanje
koje je poput safira ili azurnog plavetnila neba.
Pisma to nazivaju Božjim boravištem
koje su starješine (Izraelove) vidjele na Sinajskoj gori
(Izl 24,10).

Evagrije Pontski

44 Kad moliš, ne pokušavaj zamišljati
Božanstvo u nekakvom obličju.
Ne daj svom umu da pridaje značaj
nikakvom posebnom liku,
već Netvarnom pristupi netvarno,
jer samo tako ćeš Ga upoznati.

Evagrije Pontski

45 Mjesto u Otkrivenju
koje govori o anđelu koji donosi tamjan
i prinosi ga s molitvama svih svetih (Otk 8,3),
ukazuje, čini mi se, na onu milost
koju anđeo proizvodi u nama
kad nam donosi umijeće istinske molitve.
Tada nam duh može čvrsto stajati pred Bogom,
bez stalno nailazećih misli, umora i nemara.

Evagrije Pontski

46 Čaše pune tamjana iz Otkrivenja su,
kako je tamo rečeno, molitve svetih
koje prinosе dvadeset četiri starješine (Otk 5,8).
Čaše simboliziraju ljubav prema Bogu
ili, točnije rečeno,
savršenstvo duhovne ljubavi
po kojoj se molitva vrši "u duhu i istini" (Iv 4,23).

Evagrije Pontski

47 Ako upoznaš istinsku molitvu
imat ćeš potpunu sigurnost
u pogledu mnogih stvari.

Anđeli će te pohoditi
kao onomad Danijela (Dan 2,19)
i donijeti ti prosvjetljenje
po kojem će tajne stvorenja
stajati otkrivene pred tobom.

Evagrije Pontski

48 Kao što je moć gledanja najbolja među osjetilima
tako je i molitva najbožanstvenija među vrlinama.

Evagrije Pontski

49 Istinsku si molitvu upoznao
tek kad u njoj osjetiš radost
koja nadmašuje sve užitke svijeta.

Evagrije Pontski

50 Lijepa li je glava
kad je krase skupocjena dijadema
ukrašena indijskim kamenjem i biserima.
Ali neusporedivo je ljepša duša
kad se obogati poznanjem Boga
i prosvjetli svjetlom kontemplacije,
jer Duh Sveti tada boravi u njoj.
Tko bi ikada mogao dostojno
iskazati ljepotu takve duše?

Teodor Isposnik

- 51 Dragocjena mirodija,
čak i kad je zatvorena u posudi,
ispunit će kuću svojim miomirisom
pružajući užitek ne samo ukućanima
nego i prolaznicima.
Tako je i sa svetom dušom koja ljubi Boga:
i njen se miris širi iz svih osjetila tijela
otkrivajući onima koji mogu opaziti
da je u njoj skrivena svetost.

Teodor Isposnik

- 52 Kad se zaljubiš
stalno želiš biti uz ljubljenoga,
u svakoj prilici,
i izbjegavaš sve što bi moglo prouzročiti
da ne budeš u njegovoj blizini.
Tako i onaj koji ljubi Boga:
stalno želi biti s Njim i s Njime razgovarati.
To se može ostvariti samo po čistoj molitvi.
Stoga svom snagom prionimo uz molitvu
kad će nas ona združiti s našim Gospodinom.
To je smisao onih riječi u Pismu:
“O Bože, Bože moj,
od zore rane vapijem k tebi,
tebe žeda duša moja.” (Ps 63,1 LXX)
Ovaj što od ranog jutra vapije k Bogu
označava duh koji se udaljio od svakog zla
jer je u svom srcu neizlječivo ranjen
ljubavlju prema Bogu.

Teodor Isposnik

- 53 Kada ljubav otme duh od svega stvorenog
i uznese ga do božanskog poznanja
te on postane svjestan Božje beskonačnosti,
tada, poput proroka Izaije,
biva potresen do dna duše
duboko osjećajući vlastitu ništavnost
te skrušeno ponavlja riječi proroka:
“Jao meni, srce će mi pući,
jer čovjek sam nečistih usana
i s narodom nečistih usana prebivam,
a oči mi vidješe Kralja,
Gospodina nad Vojskama!” (Iz 6,5)

Maksim Ispovjedalac

- 54 Blago duhu koji je sve postojeće ostavio za sobom
i neprestano se traži božanskom ljepotom.

Maksim Ispovjedalac

- 55 Nemoj prezreti Kristovu zapovijed ljubavi
jer ćeš samo po njoj postati sin Božji.

Maksim Ispovjedalac

- 56 Neizrecivi mir svetih anđela
temelji se na dva njihova raspoloženja:
ljubavi prema Bogu i ljubavi prema drugima.
Isto vrijedi za sve svece svih vremena.
Više nego dobro je, dakle, naš Spasitelj rekao
da “o tim dvjema zapovijedima visi sav Zakon i
Proroci.” (Mt 22,40)

Maksim Ispovjedalac

57 Onaj tko je stekao savršenu ljubav
te je sav svoj život podvrgao njoj
jest taj koji može reći "Isus je Gospod"
Duhom Svetim (1 Kor 12,3).

Maksim Ispovjedalac

58 Sva svrha zapovijedi našeg Spasitelja
jest da oslobodi naš duh od zloće i ružnoće
i da ga uvede u ljubav prema Bogu i bližnjemu.
Jer iz te se ljubavi rađa svjetlo mističkog poznanja
koje Božja sveta snaga čini mogućim u nama.

Maksim Ispovjedalac

59 Ako se marljivo usredotočuješ na nutarnji život
postat ćeš obuzdan i svetrpljiv, blag i ponizan,
a moći ćeš i kontemplirati, bogosloviti i moliti.
To je Apostol Pavao mislio kad je rekao:
"U Duhu hodite." (Gal 5,16)

Maksim Ispovjedalac

60 Spasitelj i jest rekao "Blago čistima srcem, jer će
Boga gledati" (Mt 5,8)
zato što se On krije u srcu onih koji vjeruju u Njega.
Oni će Ga gledati zajedno sa svim blagom kojeg
krije u sebi
kada budu pročišćeni ljubavlju i uzdržljivošću,
a njihovo će viđenje biti to jasnije
što budu više pročišćeni.

Maksim Ispovjedalac

61 Kada jednom postaneš dostojan kontemplacije
božanske i transcendentne stvarnosti
tada posebno radi na usavršavanju ljubavi i
obuzdanosti,
kako bi mogao sačuvati mir svoje još nestabilne duše
i omogućio njenom svjetlu trajnu prisutnost.

Maksim Ispovjedalac

62 Uznemirenost nadvladaj ljubavlju,
požude isušuj uzdržljivošću,
a spoznajnu moć okriljaj molitvom
i svjetlo tvoga uma
neće nikada potamnjeti.

Maksim Ispovjedalac

63 Ljubav i uzdržljivost
oslobađaju dušu od strasti.
Čitanje i razmatranje
oslobađaju je od neznanja.
Redovita molitva
vodi je pred samog Boga.

Maksim Ispovjedalac

64 Samo je Bog po prirodi dobar
i samo onaj tko nastoji biti sličan Bogu
može biti dobar u moralnom smislu.
Takav samo jedan cilj u životu ima:
da nikada ne otpadne od tog jedinog pravog cilja
koji je sam naš Bog.

Maksim Ispovjedalac

65 Na suncu vosak postaje mekši a glina tvrđa.
Tako i duša koja se naveže na materijalno
postaje tvrda i suha poput gline,
kao što je bila kod faraona (Izl 7,13),
dok duša koja uzljubi Boga
biva mekanom poput voska i,
primajući utisak i pečat
božanske stvarnosti u sebe,
postaje “prebivalište Božje u duhu” (Ef 2,22).

Maksim Ispovjedalac

66 Tko vjeruje, strahuje;
tko strahuje postaje ponizan;
tko je ponizan postaje blag,
a blagi kroti neuredne snage požude i bijesa
i sposoban je vršiti zapovijedi.
Tko vrši zapovijedi biva pročišćen,
tko je pročišćen biva prosvijetljen,
a prosvijetljeni se vjenčava s božanskim Logosom
i s Njime dijeli otajstva bračne ložnice.

Maksim Ispovjedalac

67 Učenici koji teže za mističkom spoznajom
trebaju neprestano zazivati Boga
da ih oslobodi od zla
i zahvaljivati Mu
što imaju udjela u Njegovoj milosti.
Maksim Ispovjedalac

68 Duša ne može doseći
mističko poznanje Boga
sve dok se sam Bog milostivo ne sagne
da je primi i uzdigne k Sebi.
Jer ljudski um nema snagu
da se sam uzdigne i sudjeluje u božanskom prosvje-
tljenju,
nego ga Bog mora povući u visinu –
prema mjeri njegovih mogućnosti –
i ozariti ga zrakama božanske svjetlosti.

Maksim Ispovjedalac

69 Kao što nas Evanđelje uči,
tko imalo vjeruje
može pomaknuti planinu svojih grijeha
practiciranjem vrline (Mt 17,20).
Tako se oslobodamo
od navezanosti na vidljivo,
što je sve prolazno i promjenjivo.

Maksim Ispovjedalac

70 Postaneš li pravi učenik
primit ćeš komade mističkih kruhova
iz ruku samog Logosa
i nahranit ćeš tisuće ljudi. (Mt 14,19-20)

Maksim Ispovjedalac

71 Izraz "Sabatni počinak" (Lev 16,31)
odnosi se na duhovni mir
Logosom oblikovane duše
koja je odvratila svoj um
čak i od razmatranja božanskih načela.
Takva duša je potpuno uvučena u Boga
po ljubavnoj ekstazi mističke teologije
koja joj donosi potpuni prestanak svega u Bogu.

Maksim Ispovjedalac

72 Kraljevstvo je baština spašenika,
njihovo prebivalište i dom,
to je predaja koju nam je istiniti Logos dao.
To je krajnje ispunjenje onih
koji trče prema najvišem cilju žudnje.
Kad jednom dosegnu to stanje
dat će im se mir od svakog kretanja,
jer više neće biti vremena i razdoblja
kroz koja će morati prolaziti.
Kad prođu kroz sve
pronaći će mir u Bogu
koji je prije svih vjekova
i koga vjekovi po svojoj naravi
ne mogu sadržavati u sebi.

Maksim Ispovjedalac

73 Možeš doseći i najvišu razinu nutarnjeg života
u svojoj askezi i kontemplaciji,
dokle god živiš u sadašnjem životu imat ćeš
"samo djelomično" spoznanje, proroštvo
i jamstvo Svetog Duha (1 Kor 13,9-12).

Ali kad s onu stranu vjekova
dodeš u ono savršeno stanje
u kojem ćeš, budeš li dostojan toga,
istinu vidjeti licem u lice (1 Kor 13,12),
kakva uistinu jest,
nećeš više samo djelomično imati Puninu,
već će sva Punina milosti prebivati u tebi,
kao što kaže sveti Pavao: "prema mjeri uzrasta
punine Kristove" (Ef 4,13),
"u kome su sva bogatstva mudrosti i spoznaje
skrivena" (Kol 2,3).
A kada to dođe "prestat će ovo djelomično" (1 Kor
13,10).

Maksim Ispovjedalac

74 Zajedno s dušom i tijelo će postati božanskim
po njegovom posebnom udjelu u procesu obogotvo-
renja.
Tako će se Jedan Bog očitovati i u duši i u tijelu,
jer On ih oboje mijenja
iznad njihovih prirodnih ograničenja
po preobilju Svoje slave.

Maksim Ispovjedalac

75 U istinskoj ljubavi prema Bogu i božanskoj spoznaji,
kad je združena s odricanjem duše od ljubavi prema
tjelesnom,
imamo oslobođenje od svih zala i najkraći put do
spasenja.

Maksim Ispovjedalac

76 Duh postaje slobodan od navezanosti na tjelesno i nadilazi osjećaje radosti i tuge kad se poveže i sjedini s Bogom koji je istinski cilj sve naše čežnje, žudnje i ljubavi.

Maksim Ispovjedalac

77 Činjenica da je Bog postao čovjekom čvrsta je osnova naše nade da će Bog preobraziti našu ljudsku narav: čovjek će postati bogom baš kao što je Bog postao čovjekom. Jer Onaj koji je postao čovjekom bez grijeha (Heb 4,15)

može i ljudsku narav obogotvoriti uopće je ne pretvarajući u Božanstvo. On je može uzdignuti k Sebi kao što je Sebe mogao uniziti do čovjeka iz ljubavi prema njemu. To je mističko učenje velikog Apostola Pavla koji kaže: "U nadolazećim vjekovima On će očitovati preobilno bogatstvo milosti svoje." (Ef 2,7)

Maksim Ispovjedalac

78 Ne mogu svi doseći najviše transcendentno stanje duše; ali zasigurno svi mogu postići pomirenje s Bogom, a to je ono što će ih spasiti.

Ivan Klimak

79 Različiti oblici vrline i uvida u nutarnji smisao stvorenja

zapravo su razni oblici božanskih blagoslova preko kojih se Bog neprestano utjelovljuje. Jer On se utjelovljuje u vidu vrline i produševljuje u uvidima mističkog spoznanja stvarnosti.

One koji su postali dostojni toga On obogotvoruje udarajući u njih pečat istinske vrline i dajući im nepogrešivu bit mističkog spoznanja istine.

Maksim Ispovjedalac

80 Bog se svakom čovjeku otkriva na onaj način na koji on shvaća božansku slavu. Onima koji nastoje nadići tjelesno shvaćanje i čije su psihičke snage postigle takvu cjelovitost da sasvim blizu obigravaju oko božanstva, on se otkriva kao Jednota i Trojstvo... Onima čije je shvaćanje tjelesno i čije psihičke snage još nisu postigle cjelovitost on se otkriva primjereno njihovom shvaćanju a ne kakav je uistinu, jer oni su još uvijek vezani za dualističke pojmove materije i forme.

Maksim Ispovjedalac

- 81 Božanski apostol Pavao
opisuje različita djelovanja Duha Svetog
kao različite darove milosti,
govoreći nam da sve one dolaze
djelovanjem istog Duha (1 Kor 12,11).
Očitovanje tog Duha, pak,
daje nam se prema mjeri naše vjere
u vidu udjela u nekom posebnom daru milosti.
Naime, tu snagu Duha svi primamo
onako kako to odgovara
našem duševnom ustrojstvu,
vjeri i prijemčivosti,
a ta milost i snaga Duha
čini nas sposobnima
za obdržavanje svih zapovijedi.

Maksim Ispovjedalac

- 82 Nastoj prije svega postići tri stvari:
prva je odsustvo svake zabrinutosti,
druga je čista savjest,
a treća dokinuće svake navezanosti – tako
da te svjetovne misli više ne zaokupljaju.
Zatim, sjedni u tišini svoje ćelije
i čini ovako kako ću ti reći:
zatvori vrata i odvrati svoj um
od svih prolaznih i ispraznih stvari.
Prigni glavu na svoje grudi
usmjeravajući pogled, zajedno s čitavim umom,
na sredinu trbuha, gdje se nalazi pupak.
Uspori lagano disanje udišući kroz nos
i zađi svojim umom unutar sebe
nastojeći doprijeti do područja srca,

gdje je sjedište svih duševnih snaga.
Na početku ćeš nailaziti samo na
neprobojnu tamu i okorjelost.
Ali kasnije, ustraješ li u toj vježbi
revno je prakticirajući i danju i noću,
otkrit ćeš – divnoga li čuda –
nepresušan izvor radosti!

Simeon Novi Bogoslov

- 83 Kada um konačno dosegne svoj cilj
pronašavši mjesto gdje prebiva srce,
odjednom mu se otvaraju oči za stvari
o kojima prije nije ništa znao.
Jer posred srca vidi samo Nebo
i sebe potpuno prosvijetljenog
i ispunjenog istinskom moći razlučivanja.
Nakon toga, kad god se jave opsjedajuće misli,
već i prije nego se odvijaju do kraja i uobličavaju se,
um ih odbacuje od sebe i uništava
zazivanjem imena Isusa Krista.
Od tada um ima veliku moć nad zlodusima
i usmjeravajući svoj prirodni gnjev
protiv svojih mentalnih neprijatelja
tjera ih u bijeg i nanosi im poraz.
Ostalo ćeš naučiti sam, uz Božju pomoć,
pomno bdijući nad svojim umom
i čuvajući Isusa u svom srcu
zazivanjem Njegova imena.

Simeon Novi Bogoslov

- 84 Kad ljubav prema Bogu potpuno prevlada,
ona spaja onog koji ljubi ne samo s Bogom
nego i sa svima drugima.

Talasijske Libijski

- 85 Jedino Ljubav može povezati
Boga i njegovo stvorenje
i stvoriti sklad u društvu.

Talasijske Libijski

- 86 Kako je dragocjen i u Božjim i u ljudskim očima
onaj koji uvijek pokušava živjeti od ljubavi.

Talasijske Libijski

- 87 Ljubav i obuzdavanje pročišćuju dušu,
a čista molitva ozaruje um.

Talasijske Libijski

- 88 Zapečati svoja čula u tišini
i podvrgni strogom sudu misli
koje stvaraju buku u tvom srcu.

Talasijske Libijski

- 89 Naš Gospodin i Bog je Isus Krist.
Kakav god bio duh koji ga slijedi,
neće ostati u tami (Iv 12,46).

Talasijske Libijski

- 90 Revno provodi disciplinu Praktikosa
pa će ti se um prosvjeteliti.
Za takve je napisano:
“Otkrit ću ti nevidljiva
i skrivena bogatstva.” (Iz 45,3)

Talasijske Libijski

- 91 Duh koji se oslobodio svojih strasti
postaje ispunjen svjetlom
i još se više rasvjetljuje
mističkim viđenjem stvarnosti.

Talasijske Libijski

- 92 Duhovno znanje je svjetlo duše.
Lišen toga čovjek je poput onog o kojem Pismo
kaže:
“bezumnik koji luta u tami” (Prop 2,14).

Talasijske Libijski

- 93 Kad se duh potpuno pročisti
počinje se osjećati pritiješnjen svime što je
ograničeno
i teži da sve prolazno ostavi za sobom.

Talasijske Libijski

- 94 Blaženi oni koji su dosegli bezgraničnu
bezgraničnost;
dosegli su je jer su sve konačno ostavili za sobom.

Talasijske Libijski

- 95 Na visinama bestrašća
pročišćeno je čak i naše duhovno razumijevanje.
A savršeno mističko poznanje
vodi nas u prisutnost Jednog
koji je iznad svakog mogućeg znanja.

Talasije Libijski

- 96 Mističko poznanje
svetog i istobitnog Trojstva
donosi posvećenje i obogotvorenje
i ljudima i anđelima.

Talasije Libijski

- 97 Oni koji još uvijek napreduju
na duhovnom putu
doživljavat će i uspone i padove,
dok oni koji su dosegli savršeni stupanj
gotovo nikad ne mogu skrenuti sa svoga puta.

Talasije Libijski

- 98 Odvrati svoju dušu
od materijalnih dojmova vidljivoga svijeta
i tvoj će duh pronaći sebe u Bogu
i u duhovnom svijetu.

Talasije Libijski

- 99 Bog je Svjetlost –
najblistavija i nepristupačna;
Boga um ne može pojmiti
niti Ga usta mogu izreći.
On prosvjetljuje svako razumno stvorenje.
Što je sunce vidljivome svijetu
to je Bog svijetu duha,
i svoju će božanstvenost očitovati u našem duhu
u onoj mjeri koliko smo pročišćeni.

Grgur Nazijanski

- 100 Gospodaru, kao što si prije odozgo pogledao na nas,
svrati opet na nas svoj pogled.
Kao što si se bio utjelovio radi našega spasenja –
jer došao si spasiti nás koji bijasmo izgubljeni –
tako ni sada, ne ostavi nas izvan
onih koji su spašeni.
Podigni duše naše i spasi naša tijela.
Očisti nas od svake prljavštine.
Raskini lance strasti koje nas u ropstvu drže,
Gospode,
i daj da služimo samo Tebi – Svjetlu vječitom.
Daj da ustanemo od mrtvih
i zajedno s anđelima
plešemo u tom blaženom, vječnom
i neuništivom krugu.

Talasije Libijski

KNJIGA TREĆA

GNOSTIKOS

Stoslovník gnostičích poglavlja

- 1 Uspón prema savršenstvu odvija se u tri stupnja: pročišćujućí, prosvjetljujućí i naposljetku mistički po kojem se to savršenstvo konačno i doseže. Prvi je za početnike, drugi za napredne, a treći za savršene.

To su ta tri stupnja po kojima napredujemo sazrijevajućí u Kristu dok ne dođemo jednom “do čovjeka savršena, u mjeri uzrasta Kristove punine” (Ef 4,13).

Niketa Stetat

- 2 Budući da sve misli u srce ulaze u obliku kakve mentalne slike iz osjetilnog iskustva, blaženo svjetlo Božjeg lica prosvijetlit će naše srce samo kad se ono potpuno isprazni od svega i time oslobodi svih osjetilnih dojmova. Jer ta se svjetlost očituje pročišćenom duhu upravo u onom stupnju u kojem je on ispražnjen od svih nagomilanih utisaka i pojmova.

Hesihije

- 3 Kao što neohladeći ugljen može izazvati vatru tako i Bog, koji po misteriju svetog krštenja obitava u našem srcu, može zapaliti naš duh kontemplacijom kao plamen voštanicu, kad nam srce nađe čisto od grešnih poticaja, smireno i zaštićeno pažnjom uma.
- Hesihije*
- 4 Srce koje je tihovanjem pronašlo mir ugledat će visine i dubine mudrosti, i uho utihnuloga uma čut će neizreciva čudesa Božja.
- Hesihije*
- 5 Bog skriva misterije koje nam nudi da nas nauči da tragamo za njima s ljubavlju.
- Narsai iz Edese*
- 6 Ništa nema takav sjaj kao božanska Mudrost, takvu snagu nema nijedna mudrost svijeta. Vrijednost joj se ne može iskazati biserima i draguljima, i nikakva se neprocjenjiva stvar ne može s njom usporediti. Nema toga što bi moglo dočarati njenu nutarnju ljepotu, ni najljepše stvari nisu prikladne za usporedbu. Poželjnija je od ičega na zemlji i njena ljepota čak može voditi svijet

što stoji zapleten u svojim požudama, privlačeći podjednako i anđele i ljude.

Narsai iz Edese

- 7 Očisti ogledalo svoje duše i čisto svjetlo će se stopiti s tobom očitujući ti se kao Trojstvo. Spusti zatim to svjetlo u svoje srce i tamo ćeš vidjeti Boga Živoga.
- Ivan iz Dalyuthae*
- 8 Ljubav Božja ima narav vatre i kada se u znatnijem stupnju spusti na nas duša doživljava ekstazu.
- Izak Sirijski*
- 9 Čovjek sam po sebi ne može vidjeti Boga, ali "što je nemoguće ljudima moguće je Bogu" (Lk 18,27). I tako ljudi mogu vidjeti Boga kada im On to udijeli, onima koje je On izabrao, kada i kako On to želi, jer Bog je moćan u svemu. U prošlim vremenima neki su Ga kao proroci vidjeli u Duhu, neki kao posinci u Sinu u kojem se objavio. U vremenu koje dolazi vidjet ćemo Ga kao Oca u Kraljevstvu Nebeskom. Jer Duh priprema ljude za Sina Božjega,

i Sin će ih odvesti k Ocu,
a Otac će ih obdariti
nepokvarljivim Vječnim Životom
koji ulazi u sve koji gledaju Božje lice.
Kao što se oni koji gledaju svjetlo
nalaze u svjetlosti
i obasjani su njezinim sjajem,
tako i oni koji vide Boga
žive u Bogu
primajući Njegovo blistavo svjetlo
čije zračenje daje Život.

Irenej iz Lyona

- 10 Iščekivanje budućega Dobra
povezuje duh s onim čemu se nada,
a kad postane trajno zaokupljen time
zaboravlja na sadašnja dobra.

Talasije Libijski

- 11 Isus je Krist,
jedan od Svete Trojice,
a ti možeš postati ništa manje
nego Njegov sunasljednik.

Talasije Libijski

- 12 Kada se duh oslobodi svojih strasti
on zatiče Duha Svetog
koji ga tajnim putevima vodi
k punini njegove nade.

Talasije Libijski

- 13 Kada se um počinje baviti
božanskim stvarima
kako bi stekao Mudrost,
on započinje s vjerom.
Zatim prolazi kroz razne stupnjeve
da bi opet stigao do vjere,
ali ovaj put na znatno višem stupnju.

Talasije Libijski

- 14 Božja očitovanja,
koja se svetima otkrivaju u kontemplaciji,
ne otkrivaju božansku bit već božansko djelovanje.

Talasije Libijski

- 15 Zašto je Krist odveo svoje učenike na visoku goru
gdje se pred njima preobrazio u svjetlo? (Mt 17,1-2)
Time im je pokazao kako,
kad se stigne do vrhunca ljubavi,
čovjek na neki način izlazi iz sebe
i može vidjeti Nevidljivog.
Jer kada se uzdigne iznad tamnih oblaka
i dospije u čisto nebo duše,
tada može jasnije vidjeti sunce pravde,
premda savršeno viđenje Božanstva
uvijek nadilazi naše sposobnosti.
Tada se povuci na osamu i moli.
Jer tišina je majka molitve,
a Božja se slava u molitvi otkriva.
Jer kad zatvorimo sva čula
i ostanemo nasamo s Bogom, pošto smo,
obustavivši lutanje po vanjskom svijetu, ušli u sebe,

jasno ćemo vidjeti Kraljevstvo Božje u sebi.
Baš kao što je rekao naš Bog Isus: "Kraljevstvo
Nebesko"
– a to je Kraljevstvo Božje – "u vama je". (Lk 17,21)

Ivan Damašćanin

- 16 Ako ti je zaista stalo do mističke spoznaje,
tê prave sigurnosti spasenja,
potrudi se da najprije raskineš lance
koje dušu vezuju s njenim tijelom.
Kad je ogoliš od njene
navezanosti na materijalno,
nek onda tako gola
uroni u dubine poniznosti,
jer će samo tamo naći
dragocjeni biser svog spasenja
što leži skriven u školjci božanske spoznaje.

Teognost Svećenik

- 17 Kada te više ne budu uznemiravale
nikakve strasti,
kad ljubav prema Bogu
naraste u tvom srcu poput ognja,
kad dođeš do stupnja
da te misao na smrt
više ni najmanje ne plaši –
jer na nju gledaš kao na puki san
ili, još bolje, kao na dobrodošlo oslobođenje –
tada ćeš zaista naći jamstvo svog spasenja;
tada ćeš biti ispunjen neizrecivom radošću
jer ćeš u sebi imati Kraljevstvo Božje.

Teognost Svećenik

- 18 Reći ću ti nešto neobično ali nemoj se čuditi zbog
toga.

Postoji jedan misterij koji se događa između duše i
Boga

kad se dosegne sam vrhunac čistoće, vjere i ljubavi,
a to je kad se učenik, nakon potpunog pomirenja s
Bogom,

sjedinjuje s Njime,

gdje se po neprestanoj molitvi i kontemplaciji
rađa u duši sam Bog.

Ilija je bio u takvom jedinstvu

kad je ono zatvorio nebo i izazvao sušu (1 Kr 17,1),

a tako i Mojsije kad je razdvojio more (Izl 14,21)

i pobijedio Amalečane samo s uzdizanjem ruku (Izl
17,11),

i Jona kad je živ i zdrav izišao iz kita i morskih
dubina (Jon 2,1-11).

Tko je postao dostojan tog misterija

on kao da prisiljava čovjekoljubivog Boga

da vrši njegovu volju.

Takav, iako je još u tijelu,

nadišao je propadljivost i smrtnost.

Teognost Svećenik

- 19 Božja ljubav prema ljudima je velika,
i učenik koji dosegne takav stupanj sjedinjenja
osjeća da ga Bog više nimalo ne odbacuje.

Teognost Svećenik

20 Budi strpljiv i,
stojeći u vjeri koju pokreće ljubav,
šuti dok te Bog ne prosvijetli
i time te osposobi da govoriš o Njemu.
Jer nema ničeg tužnijeg od čovjeka
koji govori o Bogu
a nema Boga.

Diadoh Fotički

21 Oni koji neprestano meditiraju
nad svetim i slavnim imenom (Isusa)
u dubini svoga srca,
mogu katkada vidjeti svjetlost svoga duha.
Jer kad nam se um potpuno usredotoči na ovo
zazivanje,
sasvim primjetno ćemo osjetiti kako sva nečistoća
koja se nataložila u duši počinje sagorijevati.

Diadoh Fotički

22 Tko u svome srcu osjeća ljubav prema Bogu
svjestan je da ga Bog poznaje.
Jer, kad iz našeg srca izvire ljubav prema Bogu
tada Božju ljubav uistinu nalazimo.
Od tada više nikad ne prestajemo čeznuti
za prosvjetljenjem mističke spoznaje,
sve dok ne osjetimo kako ulazi u same naše kosti
i potpuno nas preobražava.

Diadoh Fotički

23 Ponekad duša tako plamt od ljubavi prema Bogu
da se, slobodna od svih pokreta mašte,
nepokolebljivo kreće prema Njemu,
tako da čak i tijelo povlači za sobom
u dubine te neizrecive ljubavi.
Snagu te svete milosti možemo iskusiti
kada smo najbudniji, ili čak,
kao što sam drugom prilikom objasnio,
kad nas u milosti Božjoj počinje obuzimati san.
Kad to osjetimo možemo biti sigurni
da je to strujanje Božjeg Svetog Duha u nama.

Diadoh Fotički

24 Na početku kontemplativnog života
milost obično tako prosvjetljuje dušu
da ona snažno osjeća njeno nutarnje zračenje,
ali kako duša napreduje na teškoj stazi prosvjetljenja,
milost obično izvodi svoje tajanstveno djelovanje
neprimjetno,
na način koji je osjećanju skriven.

Diadoh Fotički

25 Kraljeva riznica puna je zlata.
Duša pravog monaha puna je duhovnog znanja.

Ivan Karpatski

26 Neka na oltaru tvoje duše
uvijek gori plamen molitve
koji se uzdiže dok meditiraš
o svetim riječima Duha.

Ivan Karpatski

27 Sjedni u tišini i učvrsti pažnju u sebi
kako bi, napuštajući grešne misli,
mogao napredovati u svetosti.
Kad se u tebi probudi mistička spoznaja
primat ćeš obilje kontemplativnih uvida.
A kad se uzdigneš na još veću razinu,
jasno ćeš vidjeti svjetlost našeg Spasitelja.

Evagrije Pontski

28 Naša prvobitna logosna narav
postala je po grešnosti mrtva,
ali po kontemplaciji sveprolaznosti
Krist je nanovo vraća u život,
dok po spoznaji koju daje o Sebi samom
Otac uskrsava dušu koja je umrla u Kristu.
To je smisao onih riječi apostola Pavla:
“Ako smo s Kristom umrli s njime ćemo i živjeti” (2
Tim 2,11).

Evagrije Pontski

29 Po molitvi učenik postaje jednak anđelima,
jer čezne da i on “gleda lice Oca koji je na
nebesima”. (Mt 18,10)

Evagrije Pontski

30 Htio bi iskusiti istinsku molitvu?
Onda napusti sve prolazno što te sada zaokuplja
i počni živjeti nebeskim životom – ne samo na
riječima,
nego po anđeoskim djelima i božanskim
spoznanjima.

Evagrije Pontski

31 Vjerom – ljubav započinje,
dok se ispunjava – poznanjem Boga.

Evagrije Pontski

32 “Slava Božja počiva na Izraelu” (Ps 68,34 LXX);
to znači, na kontemplativnom duhu koji,
koliko je to moguće,
motri ljepotu Božje slave;
“A snaga je njegova u oblacima” (isto),
to jest, u dušama koje su se uzdigle nad zemljom
i upiru svoj pogled u ozarujući sjaj
u kojem se očituje sva ljepota Onog
koji sjedi s desne Oca
i preplavljuje ih svojim svjetlom,
baš kao što sunčevo svjetlo natapa
bijeće čiste oblake.

Hesihije

- 33 Kada se srce isprazni od svih mentalnih slika
u njemu se rađaju božanske i mističke misli
koje se onda igraju,
baš kao što se ribe i dupini igraju u mirnom moru.
I kao što povjetarac mreška more kad lagano puše
nad njim,
tako i Duh Sveti pobuđuje srce u dubini. Zato je
pisano:
“Budući da ste sinovi, odasla Bog u srca vaša
Duha svoga Sina koji kliče: Abba, Oče.” (Gal 4,6)

Hesihije

- 34 Blago onom kôm je Isusovo ime
neprestano na umu i na usnama
zazivajuć ga u svom srcu bez prestanka,
kao što zrak bez prestanka kruži tijelom,
ili kao što se plamen svijeće stalno hrani voskom.
Sunce, prolazeći nad zemljom, donosi joj dan;
tako i sveto i časno Ime Gospodina Isusa
donosi mnoštvo mističkih uvida duši,
sjajući neprestano u njoj poput sunca.

Hesihije

- 35 Kad se oblaci razidu nebo postaje čisto;
a kad sunce pravde, Isus Krist,
rastjera opsesije naše mašte,
u našem se srcu rađaju
blistave i zvjezdolike misli,
jer Isus rasvjetljuje atmosferu našeg srca.
Zato je mudri Solomon rekao:

“Koji se u Boga uzdaju spoznat će Istinu,
i koji su vjerni u ljubavi s njime će prebivati.”
(Mudr 3,9)

Hesihije

- 36 Viđenje blaženoga proroka Ezekielia (Ez 1,4-28)
bilo je u potpunosti istinito i pouzdano.
U njemu je na simbolički način bila predskazana
sama otajstvena i božanska stvarnost:
“misterij skriven pred naraštajima i vjekovima” (Kol
1,26)
koji “se očitova u ovim posljednjim vremenima”
(1 Pet 1,20)
u pojavi Krista.
To čemu je prorok u mašti bio svjedokom
odnosi se na misterij ljudske duše
kojoj je određeno da primi svog Gospodina
i postane prijestoljem Njegove slave (Mt 25,31).

Makarije Veliki

- 37 Kad je duša postala dostojna sudioništva u Svetom
Duhu,
te se prosvjetlila Njegovim svjetlom
i ozarila ljepotom Njegove neizrecive slave,
ona postaje Njegovo prijestolje i boravište.
A takva duša postaje sva svjetlo, sva lice, sva oko
(kao u Ezekielovom viđenju) (Ez 1,4-28)
bivajući sva ispunjena
duhovnim očima svjetla, odnosno,
ništa u njoj ne ostaje u sjeni.

Makarije Veliki

38 Kad duša sva postane svjetlost i duh,
bivajući puna neopisive ljepote
Slave Kristova Svjetla,
ona ima udjela u životu božanskog Duha
u takvom stupnju savršenstva da postaje
boravište i prijestolje samoga Boga.

Makarije Veliki

39 Da duše pravednika postaju svjetlost
kaza i sam Gospodin svojim apostolima
kad im ono reče: "Vi ste svjetlo svijeta." (Mt 5,14)
On ih je najprije preobrazio u svjetlo
i potom odredio da se preko njih
i svijet treba prosvijetliti.

Makarije Veliki

40 Postaneš li, dakle, prijestolje Boga
i u tebi se uzdigne nebeski kočijaš
i duša ti sva postane duhovno oko
i bude potpuno prosvijetljena;
i ako utoliš glad nebeskom hranom Duha
i ugasiš žeđ vodom Života
i odjeneš se svjetlom neopisivim,
i u pogledu svega tog
sav tvoj nutarnji čovjek
stekne potpunu sigurnost,
tada će, doista, Vječni Život,
za tebe već sad započeti
i duša će ti naći spokoj u Bogu.

Makarije Veliki

41 Oni koji su svukli sa sebe starog i zemaljskog
čovjeka
oblače se u novog i nebeskog čovjeka – Isusa Krista.
Jer Gospodin ih oblači u kraljevsko ruho neopisivog
svjetla,
u haljinu vjere, nade, ljubavi, radosti i mira,
u ruho blagosti i samilosti
i u svako drugo božansko ruho
koje pulsira svjetlom i životom
i koje nam donosi neopisivi mir;
jer Bog je sama Ljubav, Radost, Mir,
Blagost i Samilost,
i kad On obnavlja naše biće
mi sve to po milosti postajemo.

Makarije Veliki

42 Kada po ustrajnosti svoje velike čežnje, vjere i ljubavi
duša postane dostojna primiti "snagu s visine" (Dj
1,8; 2,1-3)
koja je nebeska ljubav Duha i plamen besmrtnog
života,
tada je uistinu napušta svaka zemaljska navezanost
čime biva slobodna i od posljednjih okova zla.

Makarije Veliki

43 Ljubljena braćo! Kad su nam već tolika dobra ponuđena i kad nam je tako divna obećanja dao naš Gospodin riješimo se svega što nas priječi da ih zadobijemo. Otvratimo svoju ljubav od svega svjetovnog i usmjerimo je prema jedinom pravom dobru žudeći za njim s velikom čežnjom kako bismo postali dionici neizrecive ljubavi Duha kao što nas Sveti Pavao upućuje govoreći: "Težite za ljubavlju" (1 Kor 14,1). Jer tada će tvrdoća našeg srca biti uklonjena desnicom Svevišnjega te ćemo, ranjeni ljubavlju prema Bogu, konačno postati dostojni da nam svane dan kada će nam duh naći svoj spokoj i duboku nježnost. Jer Gospodin uistinu gleda na čovjeka ljubavlju prepunom nježne milosti koja se pokreće kad god se čovjek sav Njemu okrene slobodan od svih zemaljskih stvari.

Makarije Veliki

44 Ako čak i ljudi ovog svijeta toliko žude da se nađu blizu slave zemaljskog kralja, koliko je to onda istinitije za one koji su dirnuti prstom božanskog Duha Života. Jer njihova je srca ranila božanska ljubav i oni čežnu za Kristom, istinskim i nebeskim Kraljem, i postavši zatravljeni Njegovom ljepotom i neizrecivom slavom, Njegovom neprolaznom ljupkošću i neshvatljivom veličinom, čitavo se njihovo biće usredotočilo na Njega.

Makarije Veliki

45 Kako bismo, dakle, trebali vjerovati, boriti se i nastojati da živimo uistinu kreposnim životom? To nam, svakako, valja činiti s velikom nadom i svesrdnim pregnućem, kako bismo postali dostojni primiti nebesku snagu i slavu Svetog Duha iznutra u duši, tako da kad napustimo ovo zemaljsko tijelo možemo imati novo koje će nas zaodjenuti i oživjeti, prema onom što je rečeno: "Da se, budemo li obučeni, ne zateknemo goli" (2 Kor 5,3) i "On će oživjeti smrtna tijela naša po Duhu svome koji prebiva u nama." (Rim 8,11)

Makarije Veliki

46 Kad je Bog stvorio Adama nije mu dao tjelesna krila, kao što ih ptice imaju, već mu je radije namijenio krila Duha Svetoga, ona krila koja će mu dati ponovno o Uskrsnuću kako bi ga uzdigli i ponijeli kamo god to Duh bude htio, krila koja sveti čak i sada imaju te se svojim duhom mogu vinuti u nebesku oblast spoznaje.

Makarije Veliki

47 Kao što plamen svijeće
ponekad poskoči i snažno gori,
a drugi put gori slabo i tiho,
te kad poskoči, daje velik sjaj,
a kad se smanji, sjaj mu biva bljeđi,
tako biva i sa svjetiljkom milosti u duši.
Iako ona uvijek gori i daje svjetlost,
kad je dobro namještena gori mnogo jače,
bivajući opijena ljubavlju prema Bogu;
drugom prilikom, kako Bog već odredi,
iako svjetlo još uvijek gori
u usporedbi s tim je znatno slabije.

Makarije Veliki

48 Lijepo li je kada duša,
koja se potpuno posvetila Gospodinu
i samo se Njega drži
razmatrajući Njegove zapovijedi
i štujući skrivenu prisutnost duha Kristova
koji je došao k njoj i obuzeo je,
može biti jedan duh sa Gospodinom,
kao što je Apostol rekao:
“Tko prione uz Gospodina
jedan je duh”. (1 Kor 6,17)

Makarije Veliki

49 Kad duši s lica spadne veo
ugledat će nebeskog Zaručnika licem u lice
kako zrači neopisivim svjetlom Duha...
Tog će dana duša biti dostojna nebeskog života
i postat će blistavo boravište Božjeg Duha.

Makarije Veliki

50 Veleučeni ljudi su započeli s abecedom
te su najprije učili čitati i pisati dok još ni to nisu
znali.
Kad su time ovladali prešli su na viši stupanj
školovanja
i tu su ponovno postali početnici.
Kad su postepeno završili sve prethodne škole
dospjeli su i do najvišeg stupnja školovanja
te su se opet zatekli na početku
dok konačno nisu postigli doktorski stupanj.
Kad takvo pravilo napredovanja vrijedi u ovom
čulnom svijetu
kako onda još i više ne bi vrijedilo u slučaju
nebeskih misterija
koje sadrže mnoge stupnjeve napredovanja i
usavršavanja
kroz koje se svesrdnim pregalaštvom
i uz mnoge kušnje može doći do savršenstva.
A takvi kršćani – koji uistinu iskuse Božju milost
i znak križa nose u svom srcu i umu –
sve drže za gnoj i smeće...
jer su spoznali varavu narav svega materijalnog.

Makarije Veliki

51 Naš Gospodin, kao pravi srebrnar,
oblikuje naše srce poput srebrnog ukrasa
i potajno ga obnavlja dok duša ne napusti tijelo;
a tada se njena ljepota pokazuje.

Makarije Veliki

- 52 Savršeni kršćani, kojima je bilo dopušteno
da dosegnu mjeru savršenstva i sasvim se približe
Kralju,
neizbrisivo su posvećeni Križem Kristovim.
Kao što bijaše u dane proroka,
kad je sveto ulje bilo dragocjenije od ičega,
jer su po njemu i postajali kraljevi i proroci,
tako i sada duhovni ljudi, pomazani uljem
nebeskim,
postaju Kristi po milosti, te i oni postaju
kraljevi i proroci nebeskih misterija.
To su sinovi Božji i kao takvi prinčevi i bogovi.

Makarije Veliki

- 53 Tko je pronašao u sebi nebesku riznicu Duha
u stanju je obdržavati sve zapovijedi
i odjelotvoriti sve vrline bez greške;
jer tada sve postaje ispravno i lako.

Makarije Veliki

- 54 Kojima je dano da "postanu djeca Božja" (Iv 1,12)
i da budu "rođeni odozgor" (Iv 3,3),
koji u svom srcu imaju Krista
koji ih rasvjetljuje svojim svjetlom
i daje im mir... ponekad se osjećaju
kao da su prisutni na gozbi kod kralja,
bivajući puni ushita i neizrecive sreće;
drugi put osjećaju se poput nevjeste
koja se u tajnim odajama svog Ženika
prepušta bračnom zajedništvu s njime;
drugom pak prilikom su poput bestjelesnih anđela,

kad im čak i tijela postaju lagana i rasterećena;
a ponekad su kao da su se ponapili jakog vina,
kad pijani od Duha postaju veseli,
opijeni božanskim i duhovnim otajstvima.

Makarije Veliki

- 55 Ponekad duša počiva u velikoj tišini, spokoju i miru
nesvjesna ičega osim zadovoljstva duha koji se
prepušta tom savršenom miru u kojem nalazi
okrepu.
Drugi put je milost pokreće i poučava je
neizrecivoj mudrosti i razumijevanju,
otkrivajući joj tajne neistraživog Duha
koje je nemoguće izraziti riječima...
Doista su raznovrsni oblici milosti
i raznoliki putevi kojima vodi duše
koje prema Božjoj volji obnavlja
dajući im katkad mir, a katkad aktivnost.

Makarije Veliki

- 56 Onaj čija je volja tijekom vremena
bila u raznim prilikama iskušana,
te se uvijek pokazala u jedinstvu s milošću,
postaje postepeno sav obuzet Duhom,
te bivajući Duhom posvećen i pročišćen
postaje prikladan za Kraljevstvo Božje.

Makarije Veliki

57 Nekima se karizme i darovi Duha Svetoga daju unaprijed,
primajući ih neposredno po vjeri i molitvi,
bez posebnog truda i muke,
čak i dok se još uvijek bave svjetskim poslovima.
Ali Bog svoju milost nikad ne daje bez razloga,
u krivo vrijeme ili nasumice,
nego uvijek po svojoj neizrecivoj i nedokučivoj mudrosti,
kako bi iskušao odluku i slobodu volje onih koji su tako brzo primili božansku milost.

Makarije Veliki

58 Načinimo od svoga tijela žrtvenik i položimo na nj sve svoje žudnje,
i zazovimo Gospoda,
da pošalje vatru s neba –
nevidljivu i moćnu vatru –
da proguta taj žrtvenik sa svime što je na njemu.

Makarije Veliki

59 Kao što lukavi trgovci nikad ne ulažu u samo jednu stvar,
već stalno šire svoje poslove
i u nastojanju da što više uvećaju svoj imetak ostavljaju one u kojima nema zarade
i posvećuju se onima koji im donose najveću dobit,
tako bismo i mi trebali poticati svoju dušu
da bude poduzetna i umješna
u postizanju istinske i velike dobiti,

ništa manje nego samog Boga koji će nas onda naučiti kako se moli u istini.
Jer Gospodin počiva u duši čistih motiva
i time je čini prijestoljem božanske slave.

Makarije Veliki

60 Ispitaj svoje srce da vidiš ima li ti duša svoje svjetlo na putu
i svoju istinsku hranu i piće u Gospodinu.
Ako nema, onda marljivo nastoj,
noću i danju, da to zadobiješ.
Kad ugledaš sunce,
provjeri je li to pravo sunce,
jer sjeti se da si slijep.
Dakle, spaziš li kakvo svjetlo pogledaj u svoju dušu
i vidi razabireš li u njoj svjetlo istine i dobra...
To je Isus koji je došao vratiti vid tvom nutarnjem čovjeku.

Makarije Veliki

61 Kao što su tjelesnim očima sve stvari jasno vidljive,
tako je i dušama svetih ljepota Božje Slave sasvim očita i vidljiva.

Makarije Veliki

62 Kao što kad se mnoštvo svijeća i baklji zapali svaka gori i svijetli jednom te istom naravi, tako i kad se kršćani zapale božanskom vatrom gore i svijetle tom istom naravi, Sinom Božjim. Njihovo svjetlo gori u njihovim srcima i oni sjajno svijetle pred Njim na Zemlji, kao što je i On svijetlio. Zato je rečeno: “Stoga Bog, Bog tvoj, pomaza te uljem radosti.” (Ps 45,7)

Makarije Veliki

63 Duša koja uistinu vjeruje Kristu mora doživjeti potpunu preobrazbu, promjenu iz svog starog grešnog stanja u novo stanje koje je dobro, iz prijašnje niske naravi u novu narav koja je božanska, a ta promjena se zbiva snagom Svetog Duha. Tada biva prikladna za Kraljevstvo Nebesko.

Makarije Veliki

64 Bogu je sve moguće kao što pokazuje slučaj s razbojnikom (na križu) koji se u jednom trenu obratio po svojoj vjeri i odmah bio obnovljen za raj (Lk 23,42-43). Zato je Gospodin i došao, da promijeni našu dušu, stvarajući je iznova, da bismo, kao što Pismo kaže, “postali zajedničari božanske naravi” (2 Pet 1,4). On će u našu dušu udahnuti dušu nebesku, tj. Duh Božanstva koji će nas voditi k punini kreposti,

tako da ćemo, koliko je to moguće, već sada početi živjeti Vječnim Životom.

Makarije Veliki

65 Sunce je visoko na nebu, pa ipak mu toplina i svjetlost dopiru sve do zemlje. Tako i Gospodin sjedi s desne Ocu, “iznad svake Vlasti i Moći” (Ef 1,21), pa ipak mu nebesko oko motri na srca ljudi na zemlji, kako bi svakoga tko čeka Njegovu pomoć podigao tamo gdje je i On. Zato je i rekao: “Gdje sam ja, ondje će biti i moj služitelj.” (Iv 12,26)

Makarije Veliki

66 Duša koja je snagom Svetog Duha skinula sa sebe veo tame, kojoj su duhovne oči rasvijetljene nebeskim svjetlom i koja se potpuno oslobodila od svojih ispraznih strasti pročistivši se milošću, konačno može služiti Gospodinu u nebesima potpuno – i duhom i tijelom. Svijest takve duše postaje tako prostranom kao da je posvuda, gdje god zaželi, i gdje god se nađe želi služiti Kristu.

Makarije Veliki

67 Duša već sada može naći Gospodina,
jer joj se očituje u spoznaj i mudrosti,
u ljubavi i vjeri...
Kad ju je obdario raznim moćima
poput inteligencije, volje, vladajućeg uma
i mnogim drugih suptilnim moćima,
te je učinio pokretnom, živahnom i neumornom
osposobivši je za dolazak i odlazak u trenu
i da mu u mislima može služiti, gdje god Duh želi,
On ju je učinio takvom kako bi mu mogla biti
nevjestom,
sposobna da stupi u zajedništvo s božanskim,
kako bi se mogla rastopiti u jedinstvu s Bogom,
i da bi se On mogao smiješati s njome
i s njome biti jedan duh, kao što Pismo kaže:
“Tko se združi s Gospodinom jedan je duh s njime.”
(1 Kor 6,17)

Makarije Veliki

68 Kad Duh obuzme dušu
ona pjeva Gospodu pjesmu novu (Ps 149,1-3),
slaveći ga bubnjem, dakle tijelom,
i citarom s njenim tankim strunama,
dakle dušom s njenim najsuptilnijim moćima,
i dok batić božanske milosti udara u njih
iz nje se uzdižu hvale Kristu Životonoscu.
Jer kao što dah zvuči kad prolazi kroz sviralu
tako je i s Duhom Svetim u svetim i bogonosnim
dušama
te one pjevaju himne i psalme Bogu iz svoga čistog
srca.

Makarije Veliki

69 Budući da je Bogu stalo do
zajedništva s našom dušom,
On je uzima za svoju zaručnicu,
i da bi postala Kraljevom nevjestom
čisti je od svake nečistoće.

Makarije Veliki

70 Što je Gospodin mislio kad je rekao:
“Blago čistima srcem jer će Boga gledati!”? (Mt 5,8)
Ili kad je rekao:
“Budite svršeni kao što je savršen Otac vaš nebeski?”
(Mt 5,48)

Zar nam nije tim riječima obećao
stanje potpunog pročišćenja od svakoga zla?
Ne znači li to konačno odumiranje
svih naših niskih strasti
i uspinjanje prema savršenstvu
do najvišeg stupnja kreposti
koje se sastoji u potpunom pročišćenju
i posvećenju srca putem zajedništva
s božanskim i savršenim duhom Boga?

Makarije Veliki

71 Apostol je rekao:
“Djevica može posve brinuti za Gospodnje,
da bude sveta i tijelom i dušom” (1 Kor 7,34),
to jest, kako u djelima tako i u mislima,
bilo javnim ili tajnim, tako da bude slobodna
i od posljednjeg tračka grijeha
kako bi ona, koja se kao nevjesta Kristova
želi sjediniti sa svojim nebeskim Kraljem

u svoj Njegovoj blistavoj i neokaljanjoj ljepoti,
mogla postati jedan duh s Njime.

Makarije Veliki

- 72 Ako uistinu vjerujete u obećanje Duha,
jasno ćete vidjeti, po mnogim znakovima,
kako je neophodno svim srcem pripadati Bogu,
potpuno vjerujući u njegova obećanja,
i pokušavajući, s krajnjim marom,
ispunjavati Njegove zapovijedi.
Kako naši nutarnji poticaji iz dana u dan
budu sve bolji, postajat ćemo,
u svom najskrovitijem jastvu,
sve svjesniji djelovanja te milosti
koja nas duhovno izgrađuje.
Tako ćemo konačno pronaći
pravi mir savršenog posvećenja,
koji je, drugačije kazano, savršena ljubav,
po kojoj slavimo Duha kao istinska djeca Božja.

Makarije Veliki

- 73 Onaj sjaj
kojeg su apostoli vidjeli na Kristovu licu (Mt 17,2)
jest ono što On zove "Kraljevstvom Očevim".
To je Kraljevstvo Božje koje, kao što je sam rekao,
dolazi s velikom moći onima koji Ga ugledaju.
Toga će dana čisti zasjati svjetlom i slavom
blistajući u punom sjaju po svjetlu kojeg će im dati.
Jer to je taj kruh, Tijelo Njegovo –
koje u sadašnjem životu primamo kod oltara –
a koje će se jednog dana otkriti svakom oku

dolazeći na oblacima nebeskim (Mt 24,30)
i očitujući iznenada svoj sjaj
"kao što munja izlazi od istoka i bljesne do zapada"
(Mt 24,27).

Nikola Kabasila

- 74 Božji ugodnici već i sada žive s tim sjajem
i to se svjetlo na samrti od njih ne odvaja.
Oni stalno imaju to svjetlo u sebi
te i u novi život ulaze s njime.

Nikola Kabasila

- 75 Kroz misterije sakramenata,
kao kroz kakve prozore,
Sunce Pravde ulazi u tamu ovog svijeta...
Ono unosi vječni i besmrtni život
u ovaj varavi i prolazni svijet
i uzdiže ga u transcendenciju,
jer je Život ovog svijeta
nadvladao svijet... (Iv 16,33)
Kada sunčeve zrake uđu u kuću
svjetlost lampe se više i ne primjećuje
jer je svjetlost sunca daleko jača.
Tako i kada bljesak budućeg života
prodre u dušu i nastani se u njoj,
naš tjelesni život i sve zavodljive čari ovog svijeta
bivaju nadvladane tim sveprožimajućim svjetlom,
a to je onda život u Duhu.

Nikola Kabasila

76 Kakav je to potresan misterij što u meni se zbiva?
Riječi ga ne mogu izraziti niti moja bijedna ruka
može što napisati na hvalu i slavu Onoga
koji je iznad svake hvale i iznad svih riječi...
Um mi shvaća što se zbiva, al ne može to objasniti;
Shvaća i želi govoriti o tome, a riječi ne nalazi;
jer to što vidi nevidljivo je i bez ikakvog oblika;
krajnje jednostavno, ni od čega sastavljeno,
i neizmerno u svojoj strahotnoj veličini...
To je sveukupnost svedena na Glavno, koju motrimo,
kako mi se čini, ne suštinom, nego sudjelovanjem.
Kad plamen na plamenu zapalimo, cijeli plamen
dobijemo.

Simeon Novi Bogoslov

77 O Kriste,
koji jesi Kraljevstvo Nebesko, koji zemlja krotkih
jesi,
koji rajska livada si i koji dvorana božanske gozbe
jesi,
koji neopisiva ložnica si i koji za svakog jesi trpeza,
Ti si kruh Života, Ti napitak si koji najviše osvježava,
Ti si i vrč za vodu i sama voda Života,
Ti si i svjetiljka što neugasivo gori u svakom svecu
svojem,
Ti si i novo ruho i kruna i onaj koji ih dodjeljuje,
Ti si i radost i spokoj, Ti si i užitak i slava,
Ti si i razdraganost i rasmijanost, Bože moj,
i Tvoja milost, milost Duha svesvetog,
sjat će u svetima poput blistavoga sunca.

Simeon Novi Bogoslov

78 Kakva je to neizmerna milost, Spasitelju moj,
kad si meni dopustio da postanem dio Tvoga tijela?
Meni, nečistom, pokvarenom, izgubljenom sinu.
Kako to da si me obukao u ovu blistavu odjeću
koja sjaji sjajem besmrtnosti
i koja sve moje udove preobražava u svjetlo?
Čitavo tijelo Tvoje, čisto i božansko,
sjaji vatrom Tvoje božanstvenosti,
s kojom je združeno i prožeto na neopisiv način.
To je dar kojeg si mi dao, Bože moj:
da ovo smrtno i bijedno truplo
postane jedno s Tvojim prečistim tijelom
i da se moja krv s Tvojom krvlju smiješa.
Znam i da si me učinio jednim sa Svojim božanstvom
i da sam postao Tvoje najčistije tijelo,
blistavi ud, osjetno prozračan, svijetao i svet.
Vidim ljepotu svega toga,
i, jer sam se zagledao u to svjetlo,
postao sam njegov odraz,
odraz svjetla Tvoje milosti.

Simeon Novi Bogoslov

79 Samotnik je netaknut svijetom
i samo s Bogom razgovara.
Motri Ga i biva motren,
ljubi Ga i biva ljubljen,
i tako postaje svjetlo samo,
bivajući prosvijetljen na način
koji je uistinu neopisiv.

Simeon Novi Bogoslov

80 Sred jedne noći, u mraku mojem,
vidjeh strašan prizor Krista koji mi otvori nebesa.
Sišao je k meni i ukazao mi se
s Ocem i sa Svetim Duhom, u trosvetomu svjetlu,
svjetlu jednom kao trima i trima kao jednom,
jer svaki od Njih je svjetlo, i tri su svjetla jedno
svjetlo.
I On je obasjao moju dušu sjajnije od sunca
i rasvijetlio mi um koji je dotad čamio u tami.
Nikad prije um mi ne vidje tako nešto.
Bijah slijep, vjerujte mi, i ništa ne vidjeh do tada.
To je razlog zašto me to veliko čudo zaprepastilo,
kad je Krist, kao što jest, otvorio oko moga uma,
kad mi, kao što jest, dade da Ga vidim, postavši za
me vidljivim.
On je Svjetlo u Svjetlu i oni koji Ga motre
vide Ga u svjetlu, u svjetlu Duha...
I sada, kad sam sasvim daleko,
još uvijek vidim tu nevidljivu ljepotu,
to svjetlo nepristupačno, tu slavu nepodnošljivu.
Moj um je posve zbunjen i sav drščem od straha
iako sam samo malo okusio od tog bezdana;
jer to je poput vode koju, kuša li tko i samo kap od
nje,
upoznaje je svu, u svim njenim svojstvima...
Našao sam Njega Samog, Onog kojeg sam vidio iz
daljine,
Onog kojeg je Stjepan vidio kad su mu se otvorila
nebesa (Dj 7,55-56),
i poslije Pavao koji je, vidjevši Ga, oslijepio
(Dj 9,3-9).
Uistinu, On je bio oganj usred moga srca.
Bio sam izvan sebe, slomljen i potresen,

i, ne mogavši više podnijeti neizdrživo blještavilo te
slave,
okrenuh se i pobjegoh u noć osjetila.
Pokrio sam se mislima i sakrio se u njima kao u
kakvu grobnicu,
položivši na se, mjesto kamena, ovo preteško tijelo.
Pokrio sam se njime i, izgleda, sakrio se od
Sveprisutnoga.

Simeon Novi Bogoslov

81 Ljubav je došla, kao što zna doći,
u pojavi svijetlećeg oblaka.
Vidio sam je kako ide prema meni
i spušta se na moju glavu.
Tada počeh vikati, jer se prepadah;
i tako ode i ostavi me sama.
Kako li sam gorljivo tragao za Njom nakon toga;
i odjednom, postadoh svjestan
da je prisutna u mom srcu,
poput tijela nebeskog.
Vidjeh da je poput sunčevoga diska...
Odvukla me od vidljivoga svijeta
i združila me s nevidljivom stvarnošću,
i milostivo mi dala da vidim Nestvorenog.

Simeon Novi Bogoslov

82 Daj mi da vidim Tvoje lice, Riječi,
da uživam u Tvojim neopisivoj ljepoti,
motreći Te i naslađujući se viđenjem Tebe,
viđenjem neopisivim, viđenjem nevidljivim,
viđenjem potresnim... viđenjem odraza
Tvoje božanske slave kojeg vidimo
kao svjetlo prečisto, svjetlo najslađe.

Simeon Novi Bogoslov

83 Ne recite da je nemoguće primiti Božanskog Duha.
Ne recite da se možete spasiti i bez Njega.
Ne recite da se može imati Duha ali ne znati za to.
Ne recite da Boga čovjek ne može vidjeti.
Ne recite da nam nije moguće vidjeti Svjetlo Božje,
ili da je to barem u sadašnje vrijeme nemoguće.
Prijatelji moji, to nikad nije nemoguće!
Nego je čak vrlo moguće onima koji to žele.

Simeon Novi Bogoslov

84 Bog je čuo moje vapaje
s nezamislivih visina,
sišao je i pogledao na me.
Opet je milostiv meni bio
i dao mi da vidim Onoga
koji je potpuno nevidljiv,
koliko je to čovjeku moguće.
Kad Ga vidjeh obuze me strah:
zavukoh se u svoju kućicu,
u posudu se svoju sakrih,
i nađoh se usred tame neba i zemlje...
I ponovno Ga vidjeh, sada unutar

svoje kućice i svoje posude.
Došao je iznenada u svoj svojoj punini
i neočekivano me sjedinio sa Sobom,
spajajući se sa mnom neopisivo,
prožimajući me, ostajući nepomiješan,
kao što vatra prožima željezo
ili kao što svjetlo kroz kristal sja.
I, pokazavši mi se kao Svjetlo,
učini me da budem poput same vatre.

Simeon Novi Bogoslov

85 Ne reče li Bog: "Neka bude svjetlost" (Post 1,3),
i odjednom – bi svjetlost?
Ako, dakle, svjetlo Božjeg duha
zasja u srcu poput munje
ili kao kakvo moćno sunce,
što misliš, što može učiniti
tako obasjanoj duši?
Neće li je uistinu prosvijetliti
tako da stekne jasno i savršeno
razumijevanje Boga i toga
kako je On prisutan u duši?

Simeon Novi Bogoslov

86 Bijah u svijetu poput slijepca,
poput kakva bezbožnika,
ne znajući svoga Boga,
al' Ti si milostiv meni bio:
pogledao si odozgor na me
i vratio me natrag k Sebi.
Učinio si da Tvoje svjetlo

snažno zasja u mom mraku
i pozvao me natrag k Sebi,
Stvoritelju moj.

Simeon Novi Bogoslov

- 87 Ti koji jedini si nestvoren,
Spasitelju moj,
jedini bez početka...
Sveto i Preslavno Trojstvo,
Bože svega što jest:
Ti mi pokaza svjetlo
svoje prečiste slave.
Podari mi ga zauvijek
već sada, Spasitelju moj,
da Te po tom svjetlu
uvijek motrim, Riječi Sveta,
da gledam ljepotu Tvoju
koja sve ljepote nadilazi.

Simeon Novi Bogoslov

- 88 Bog je Bestrasni Um
koji nadilazi svaki um i svaku obestrašćenost;
On je svjetlo i izvor blaženoga svjetla;
On je mudrost, inteligencija i mistička spoznaja;
On je i davatelj mudrosti, inteligencije i mističke
spoznaje.
Oni koji su po čistoći svoga srca primili te darove,
u kojima su se oni obilno očitovali,
uistinu su sinovi Božji,
jer su očuvali sliku Boga u sebi.

Niketa Stetat

- 89 Ako se Bogu posvetiš svim srcem svojim
i svom snagom svojom,
steći ćeš takve kreposti duše i tijela
da ćeš postati ogledalom
Božje slike u sebi.
Tako ćeš se stopiti s Bogom i Bog s tobom,
da ćete jedan u drugome
nalaziti beskrajni počinak.
Jer primivši bogatstvo darova Duha
takav će učenik biti i djelovati kao
sama slika božanskog blaženstva,
sam bog po usvojenju,
jer Bog je dovršitelj vlastitog savršenstva.

Niketa Stetat

- 90 Naš duh je slika Božja
i on se nalazi kod kuće
tek kada je s onim što mu je srodno,
i kad nikada ne gubi
svoje prvobitno dostojanstvo
i svoje pravo stanje.
Eto zašto se voli odmarati
u onom što je božansko
i zašto uvijek želi biti sjedinjen s Bogom
koji je njegova iskonska bit i snaga
koja ga stalno vuče u visine.

Niketa Stetat

91 Duše koje su po ozarenju mističke spoznaje
pročišćene i prosvjetljene
zrakama prvobitnog svjetla
nisu samo ispunjene dobrotom i sjajem,
nego se motrenjem božanske naravi stvorenja
uzdižu u nebesa čiste umnosti.
Međutim, djelovanje božanske energije
ne zaustavlja se ovdje
nego ide još dalje, sve dok ih
po mudrosti i mističkoj spoznaji neizrecivih stvari
konačno ne sjedini s Jednim,
lišavajući ih time prijašnjeg osjećaja mnoštvenosti
i dajući im da iskuse Jednotu u sebi.

Niketa Stetat

92 Kad osjetiš da se u tebi razbuktao
plamen vjere i ljubavi prema Bogu,
shvatit ćeš da je u tebi Krist koji se ima roditi u
tvojoj duši
i koji će je uzdići visoko iznad zemaljskih i vidljivih
granica,
u stan na nebesima koji je za nju pripremio.
Kad iskusiš da ti je srce ispunjeno radošću
i obuzeto dubokom čežnjom za neizrecivim Božjim
blaženstvom,
znaj da božanski Duh djeluje u tebi.
Kad doživiš da svjetlo neopisivog sjaja ozaruje tvoj
um
i ispunjava ga razumijevanjem transcendentne
mudrosti,
prepoznaj Parakleta, Tješitelja, koji djeluje u tvojoj
duši,

otkrivajući ti bogatstva Nebeskog Kraljevstva
koja su u tebi skrivena.

Niketa Stetat

93 Bića koja pripadaju prvom redu najviših anđeoskih
moći
vječno kruže oko božanske prisutnosti
goreći božanskom vatrom u jasnovidnom motrenju
Božanstva,
a mistička mudrost po kojoj oni kontempliraju
Boga
i jest ono što ih dovodi do tog stalnog kruženja oko
božanstva.
Tako je i s onim dušama koje su postale poput
anđela.
One također gore od vatre za Bogom i jasnovidne
su,
napredne u mudrosti, duhovnom znanju i mističkoj
percepciji.
Te duše, na svoj ograničen način, kako im Bog već
udijeli,
također beskrajno kruže oko božanske prisutnosti...
Postavši čvrsto ukorijenjene u prosvjetljenju kojeg su
zadobili
i sudjelujući u samom životu Onoga Koji Jest,
one velikodušno dijele drugima svoju spoznaju,
učeci ih o Njegovom prosvjetljenju i milosti.

Niketa Stetat

- 94 Kad dušu jednom obuzme
Božja ljubav u njenim dubinama
i iskusi slatki užitak
produhovljujuće milosti Boga,
ona više ne može podnositi
da stoji u svom prijašnjem stanju
već je prisiljena da se sve više uzdiže u nebesa.
Što se više uzdiže u Duhu
i što dublje ulazi u Božji bezdan,
to više je obuzima vatra čežnje
i ona proniče u neizmjernost
još dubljih misterija Boga,
uporno pokušavajući naći pristupa blaženome
svjetlu
gdje svaki duh doživljava ekstazu,
gdje srce zna da konačno može otpočiniti
od svakoga truda
i naći svoj spokoj u radosti.

Niketa Stetat

- 95 Srce koje neprestano bdije nad sobom
i ne dopušta da primi u sebe obličja, slike
i misli mračnih i lukavih demona,
počet će rađati iz svoje nutrine
misli koje zrače svjetlom.

Hesihije

- 96 Mistički stupanj savršenstva pripada onima
koji su uspjeli proći kroz sve prethodne stupnjeve
prispjevši tako do "mjere uzrasta punine Kristove"
(Ef 4,13).

Takvima je svojstvena sposobnost prolaženja
kroz područja nižih zračnih duhova
i mogu se vinuti sve do redova viših nebesnika,
približavajući se iskonskom svjetlu
i proničući u dubine Boga u Duhu.
Na tom stupnju dolazimo do savršenog
kontemplativnog uvida
u načela Božje providnosti, pravednosti i istine,
te do jasnog razumijevanja alegorijskog smisla,
usporedbi
i nejasnih mjesta u Svetom Pismu.
Krajnji cilj je biti mistički iniciran
i usavršen u tajnim misterijima Boga,
te biti ispunjen čudesnom mudrošću
po zajedništvu sa Svetim Duhom,
kako bi postali mudri teolozi u velikoj Crkvi Božjoj
koji prosvjetljuju ljude otkrivajući im nutarnji
smisao Božje riječi.
Tko god dosegne ovaj stupanj
u dubokoj raskajanosti svoje ponizne duše
postaje drugi apostol Pavao,
jer takav je uzašao na treće nebo teologije
i dano mu je da čuje čudesne riječi koje pukim
smrtnicima,
koji su još uvijek vezani za osjetilno opažanje,
nije dopušteno čuti (2 Kor 12,1-4).
Takav uživa u čudesnim dobrima
koje oko nije vidjelo niti uho čulo (1 Kor 2,9),
i tako postaje istinski sluga Božji, sama usta Božja...
prijatelj svih onih teologa
kojima društvo čine najviše andeoske moći, kerubi
i serafi

koji predstavljaju utjelovljenu suštinu mudrosti i duhovnog spoznanja.

Niketa Stetat

- 97 Duh je svjetlo, život i mir.
Ako si rasvijetljen božanskim Duhom
tvoj će život biti utemeljen u umirujućoj vedrini.
U tebi će se prelijevati izvor
koji ti daje mudrost Logosa
i mističku spoznaju stvarnosti:
koji ti daje da imaš u sebi duh Krista (1 Kor 2,16).
Tada ćeš upoznati tajne
Kraljevstva Božjeg (Lk 8,10)
i proniknuti u dubine božanstva,
a drugima ćeš svednevice govoriti riječi Života
iz smirenog i prosvijetljenog srca.

Niketa Stetat

- 98 Logos ne vodi sa sobom
sve svoje učenike i sluge
u otkrivenje svojih još većih i skrivenijih misterija,
već samo one kojima su dane uši da čuju,
kojima su oči otvorene da vide
i kojima je jezik obnovljen tako da govore jasno.
Takve učenike On uzima sa sobom
izdvojeno od svih drugih –
premda su i oni Njegovi učenici –

i vodi ih na goru Tabor,
koja je gora kontemplacije,
i tamo se preobražava pred njima. (Mk 9,2-8)

Niketa Stetat

- 99 Podigni oči svoje duše
prema svjetlu Evandjelja Preobraženja (Lk 9,28-36)
tako da i ti sam možeš doživjeti preobraženje
i tvoj će duh postati nov.
Ako te to zadesi,
privući ćeš k sebi božanske zrake sa visine
i bit ćeš suobličen slici slave našega Gospodina
čije je lice sijalo na gori
blistavo poput sunca.

Grgur Palama

- 100 Dođi, Svjetlo istinsko! Dođi, Živote vječni!
Dođi, Otajstvo skriveno! Dođi, Riznico bezimena!
Dođi, Stvarnosti neopisiva! Dođi, Osobo
nezamisliva!
Dođi, Srećo beskrajna! Dođi, Sunce nezalazivo!
Dođi, istinska Nado svih koji se spašavaju!
Dođi, Buđenje pozaspalih! Dođi, Uskrsnuće mrtvih!
Dođi, Svemogući koji samim svojim htijenjem
sve neprestano stvaraš, obnavljaš i preobražavaš.
Dođi, Nevidljivi, posve Nedodirljivi i Neopipljivi.
Dođi, Ti koji uvijek stojiš nepokretan
a da ipak svakog trena sav si u pokretu
dolazeći k nama koji ležimo u paklu:
Ti – koji sva nebesa nadilaziš.

Dođi, ljubljeno Ime koje nam je uvijek na usnama
premda iskazat Kakav Si i znati Tko Si
nama je potpuno nemoguće.

Dođi, vječna radosti! Dođi, vijenče neuvenjivi!

Dođi, grimizu veličanstvenoga Boga, našeg Cara!

Dođi, pojasu blistavim kristalom urešeni!

Dođi, sandalo nepristupačna!

Dođi, ruho carsko i desnico istinskog Suverena!

Dođi, Ti za kojim je moja žalosna duša čeznula
i još uvijek čezne!

Dođi, Samotni meni samotnom,
jer kao što vidiš, i ja sam sasvim sam.

Dođi, Ti koji me odijeli od svega
i učini me samim na ovom svijetu.

Dođi, Ti koji posta sama čežnja u meni
i daj mi da čeznem za Tobom Nedostupni.

Dođi, moj dahu, moj živote!

Dođi, utjeho siromašne mi duše!

Dođi, radosti moja, slavo moja,
moje neprestano uživanje.

Zahvaljujem Ti, Bože moj,

što jedan duh postade sa mnom.

Simeon Novi Bogoslov

AUTORI I TEKSTOVI

Brojevi iza imena autora odnose se na mjesto njihovih tekstova u knjizi.

Afrata Perzijski

(1,8-11; 1,45)

Afrata je živio u ranom četvrtom stoljeću kršćanske ere i prvi je u nizu "sirijskih otaca". Obavljao je neku visoku dužnost u Crkvi (vjerojatno biskup) i sastavio je niz uputa o molitvi koje se nazivaju *Demonstracije o molitvi*. Bio je jedan od prvih asketa među sirijskim kršćanima prije negoli se monaštvo znatnije proširilo i organiziralo.

Apophthegmata Patrum (Izreke Otaca)

(1,4; 1,46; 1,61-62; 2,23)

Izreke egipatskih pustinjačkih otaca sakupljali su njihovi učenici i brojni drugi poklonici, a za međunarodni kršćanski auditorij objavljene su krajem četvrtog stoljeća. Imamo takav oblik koji je sadržavao kratke "životopise i legende" svetih ljudi, ali uobičajeni oblik je bila zbirka zrnaca mudrosti u obliku pregnantnih izreka ili "apoftegma". U mnogim su zbirkama te izreke poredane prema abecednom redu imena raznih učitelja. Često je to jedini podatak koji imamo o pojedinim povijesnim imenima.

Diadoh Fotički

(2,6-7; 2,9; 3,20-24)

Diadoh je živio sredinom petog stoljeća kršćanske ere i bio je biskup Fotike, u Epiru na sjeveru Grčke. Bio je vrlo zainteresiran za razvoj monaškog pokreta i pisao je traktate o molitvi za monahe posebno naglašavajući važnost izbjegavanja krajnosti za koje je smatrao da im monasi naginju. On je jedan od prvih pisaca koji govore o Isusovoj molitvi kao načinu usredotočenja uma na kratke uzastopne zazive božanskog imena. Izvršio je velik utjecaj na mnoge svoje nastavljače.

Dorotej iz Gaze

(2,5)

Dorotej je bio po porijeklu Sirijac koji je došao učiti u Egipat kod čuvenih isposničkih staraca. Bio je učenik Barsanufija i Ivana Proroka da bi zatim osnovao svoj vlastiti samostan u Gazi negdje oko 540. godine. Dalekovidno je predviđao da se slavno razdoblje kršćanskog monaštva u Egiptu bliži kraju i pokušao je opisati i sabrati staru usmenu tradiciju u pismenom obliku. Njegove su "pouke" postale standardno štivo za obuku istočnih monaha i pritom je raširio učenja egipatskih učitelja po čitavom grčkom svijetu. U njegovom učenju istaknuta je važnost ljubavi i poniznosti za duhovni napredak.

Evagrije Pontski

(1,22-44; 1,81; 2,21-22; 2,24-49; 3,27-31)

Evagrije (oko 346-399) je bio rodom iz Ibora u Pontu, grada na Crnom moru. Bio je učenik vodećih kapadočanskih teologa njegovog vremena Još kao dječak učio je retoriku kod Grgura Nazijanskog. Njegovu blistavu karijeru kršćanskog mislioca i javnog govornika u Konstantinopolu prekinuo je nekakav skandal, te je spas potražio u Palesti-

ni. Tamo su mu čuveni isposnici Melanija i Rufin savjetovali da prihvati asketski život, te je otišao u Egipat među monahe gdje je ubrzo postao najpoznatiji monaški učitelj. Njegovi interesi pokrivaju široko područje metafizike, psihologije i misticizma. Nakon smrti njegovo je učenje bilo opozvano i na carskoj sinodi u šestom stoljeću osuđeno, ali čak i s tim posthumnim teretom njegova su djela uvijek dominirala kršćanskom mističkom tradicijom.

Abba Filemon Egipatski

(1,5-6; 1,21)

Filemon je bio svećenik koji je živio isposničkim životom u Egiptu negdje u rimskom periodu, što upućuje na kasno šesto ili sedmo stoljeće. Ništa se drugo o njemu ne zna. Napisao je utjecajna *Kazivanja* o duhovnoj pozornosti. Poznat je kao jedan od važnih zagovornika Isusove molitve, učestalog ponavljanja fraze "Gospodine Isuse Kriste, smiluj mi se", što je postalo standardnim oblikom molitve i žarištem meditacije istočne crkve.

Grgur Nazijanski

(2,14; 2,99)

Grgur, u bizantskom kršćanstvu zvan "Bogoslov", bio je veoma imućan čovjek, biskupov sin i prijatelj vodećih teologa Kapadokije (u današnjoj Turskoj) u četvrtom stoljeću. Bio je najobrazovaniji kršćanski poglavar svoje generacije i naveliko je pisao traktate, pisma, pjesme i propovjedi. Nakon smrti njegovi su se spisi prepisivali gotovo kao i Biblija te je postao najutjecajniji grčki teolog. Predsjedavao je međunarodnim ekumenskim koncilom održanim u Konstantinopolu 381. godine na kojem je definirano kršćansko učenje o Trojstvu čemu je on dao glavni doprinos. Njegovo duhovno učenje stavlja veliki naglasak na potrebu pročišćenja duše svjetlom.

Grgur Palama

(3,99)

Grgur (oko 1296-1359) bio je grčki plemić koji je oko 1328. g. postao monah na Gori Atos, manastirskom kompleksu kraj Soluna. Zajednica na Atosu izabrala ga je za branitelja njihovih teoloških stavova, po kojima je moguće neposredno iskusiti prisutnost Boga u posvećenom molitvenom i mističkom životu, od napada racionalističkih teologa koji su stajali pod velikim utjecajem zapadnjačkog empirizma trinaestog stoljeća. Teološki sustav koji je on iznio (poznat kao hesihazam, po drevnom konceptu *hesihije*, odnosno tihovanja duše) postao je jednom od najutjecajnijih tradicija kasnijeg Istočnog pravoslavnog kršćanstva. U njemu je istaknuto da se približavanje Bogu zbiva u rasvijetljenoj viziji i obogotvorujućoj preobrazbi tijela po milosti utjelovljenog božanstva prisutnog u Kristu.

Hesihije

(1,1; 2,4; 3,2-4; 3,32-35; 3,95)

O Hesihiju se zna vrlo malo osim činjenice da je napisao knjige "stoslovnika" koje sadrže asketske savjete. Vjerojatno je bio arhimandrit (poglar samostana) na Sinaju negdje u šestom ili sedmom stoljeću.

Irenej iz Lyona

(3,9)

Irenej (oko 130-200) je bio jedan od najvažnijih ranokršćanskih biskupa koji su se borili protiv gnosticizma, u kojem je vidio veliku opasnost za kršćanstvo jer postavlja povijesno utemeljenu objavu Boga u Kristu na razinu nestvarnog simbola. Utjecao je na to da kršćanstvo zadobije utvrđen sustav upravljanja i odredi pravovjerne spise. Mnoge su njegove rane teološke tvrdnje postale norme

pravovjerja za kasniju kršćansku misao. Imao je široku kozmičku viziju Božje otkupiteljske uloge u svijetu, koja se vidi iz njegovih duhovnih zapažanja.

Ivan iz Apameae

(1,13; 1,20)

Malo toga se zna o Ivanu iz Apameae, premda je sigurno da je živio u ranom petom stoljeću. Također je poznat kao Ivan Samotnik ali su ga često miješali s jednim drugim palestinskim piscem, Ivanom iz Lycopolisa. Glavno Ivanovo djelo je njegov *Dijalog o duši*, a pisao je također i pisma i kratke traktate. Uživao je veliku reputaciju kao duhovni učitelj za života i njegova djela zrače ugodnom neposrednošću i svježinom.

Ivan iz Dalyuthae

(1,19; 3,7)

Također je poznat kao Starac Ivan i Ivan Sabaites. Bio je rodom iz Iraka i dugogodišnji planinski pustinjač, poznat po svom strogom načinu života. Njegovo je učenje kružilo među jednom posvećenom grupom učenika. Pao je u nemilost nekog lokalnog biskupa zbog nekih aspekata svog učenja, ali njegovu reputaciju majstora duhovnog života nikad nisu ugrožavala sporna pitanja. Djelovao je u osmom stoljeću.

Ivan Damašćanin

(3,15)

Ivan (oko 655-750) je bio visoki političar, glavni kalifov ministar za odnose s pokorenim kršćanskim stanovništvom Damaska. Povukao se iz političkog života i sklonio od intriga u palestinski samostan Svetog Sabe u blizini Betlehema. Tu je postao poznat kao sjajan pisac himni i sustavan

teolog. Sudjelovao je u bizantskom sporu oko ikona (ikonoklazam) i pisao je djela u kojima je branio opravdanost čašćenja (premda ne i obožavanja) slika Krista i svetaca kao važnih posrednika u molitvi. Napisao je mnoga teološka djela koja su imala trajan utjecaj.

Ivan Karpatski

(2,12-13; 3,25-26)

O ovom Ivanu ne zna se gotovo ništa osim činjenice da je napisao kratki poticajni traktat "indijskim" monasima – ovo vjerojatno označava monahe iz etiopskog gorja koji su ga molili za savjete u vrijeme kušnje. Pretpostavlja se da je rođen na grčkom otoku Karpatu u Sporadskom otočju. Nepoznato je čak i stoljeće u kojem je pisao.

Ivan Kasijan

(1,16-18)

Kasijan je živio između 360. i barem 430. godine. Po rođenju je bio Rumunj (iz Skitije) i kao mladić je otišao najprije u jedan samostan u Betlehemu, a potom u Egipat gdje je bio pod velikim utjecajem Evagrija Pontskog. Postao je đakon u Konstantinopolu odakle ga je arhiepiskop Ivan Krizostom (Zlatousti) poslao u jednu diplomatsku misiju na Zapad. Ostatak svog života proveo je na Zapadu, utemeljivši samostan u Marseilleu koji je postao jednim od velikih centara asketskog života u latinskom svijetu. Dva njegova najveća djela su *Institutis* i *Collationes* koja su kasnije kod benediktinaca postala standardnom literaturom. U njima iznosi Evagrijevo učenje u jednom blažem obliku za mnogo širi auditorij.

Ivan Klimak

(1,7; 1,47-60; 1,82; 2,78)

Ivan je bio opat samostana na Sinaju, a ime Klimak (Ljestvar) dobio je po naslovu svog najpoznatijeg djela. Proveo je mnoge godine u samotništvu, donekle povezan sa sinajskim samostanom, da bi se na kraju svog dugog samotničkog života vratio kao njegov poglavar. U tom svojstvu napisao je čuveni priručnik za monahe *Ljestve nebeske*. To djelo još uvijek vrši najveći utjecaj na život monaha Istočne Crkve, te je glavno štivo novaka i dan danas.

Izak Sirijski

(3,8)

Izak je bio monah u Kurdistanu negdje oko 676. Kasnije je postao biskup Ninive, ali je više volio živjeti daleko od ljudi. Živio je samotnički dok nije u starosti oslijepio da bi se potom vratio među zajednicu monaha koji su vodili brigu o njemu. Pisao je obimne propovijedi u kojima daje savjete svojim monaškim učenicima. U devetom su stoljeću bile prevedene na grčki i izvršile velik utjecaj na bizantsku duhovnu misao. Izak stavlja veliki naglasak na uzdizanje srca do vizije Boga kao središnje vrijednosti i žarišta duhovnog života. Umro je negdje oko 700. godine.

Izreke egipatskih otaca

(1,65-70)

Izreke egipatskih otaca predstavljaju jedno izdanje monaških mudrih izreka raznih egipatskih otaca. Neke su izreke svrstane po abecednom redu imena pisaca, dok su druge poredane nasumice. Zbirka nam otkriva živu usmenu tradiciju duhovnosti u pustinjačkim samostanima. Većina ih je usmjerena na poduku monaha u ranim stupnjevima asketskog razvoja.

Izreke staraca

(1,2-3; 1,63-64)

Izreke staraca predstavljaju latinsku zbirku egipatskih mudrih izreka (apoftegmeta). Posvuda se čitala i mnogo je utjecala na kasniju latinsku monašku duhovnost budući da je spadala u preporučenu literaturu tijekom čitavog srednjeg vijeka.

Makarije Veliki

(1,14; 1,83-85; 2,8; 3,36-72)

Makarije Veliki je jedan anonimni sirijski učitelj duhovnog života. Njegova djela naišla su na neka osporavanja za vrijeme njegova života čak i od takvih pisaca kao što je Diadoh Fotički. To je rezultiralo zaboravljanjem njegova imena a sama su mu djela bila nekako pseudoepigrafski "poočena" pod drugim imenom – čuvenim Makarijem Egipatskim, koji zapravo nije ostavio pisanih tekstova iza sebe. Među ranim kršćanima to je bio uobičajeni način na koji se postupalo sa službeno osuđenim tekstovima koji su bili u opticaju ako im se činilo da su od trajne vrijednosti. Makarije je djelovao u kasnom četvrtom i petom stoljeću na graničnom području između Kapadokije (Turska) i Sirije. U svom učenju naglašavao je neophodnost "proživljenog iskustva" Boga u duhovnom životu. Djela su mu uživala velik ugled u njegovo vrijeme i nakon toga u srednjem vijeku, u Konstantinopolu, gdje su izvršila velik utjecaj na formiranje hesihazma.

Maksim Ispovjedalac

(1,71-80; 2,53-77; 2,79-81)

Maksim (oko 580-662) poznat je kao Ispovjedalac zbog predaje da je bio mučen od bizanskog cara zbog spisa u kojima je "ispovijedao" svoju teologiju. On je jedan od najvažnijih mistika i filozofa bizantskog razdoblja. Prije nego je postao monah bio je plemić na dvoru u Konstantinopolu. Putovao je po cijelom grčkom i latinskom svijetu i napisao mnoštvo spisa. U njima je naglasak stavljen na mističkom viđenju kozmosa prožetog Božjom prisutnošću i sabranog u Kristovoj milosti. Milost otkupljenja i preobraženja shvaća kao neprestani rad na vraćanju "ravnoteže" neuravnoteženom svijetu.

Marko Isposnik

(1,12; 1,15)

Malo se zna o životu Marka Isposnika. Poznat je također kao Marko Monah i Marko Pustinjak. Živio je vjerojatno u kasnom petom ili ranom šestom stoljeću. Sigurno je da je bio pustinjak neke monaške zajednice u Egiptu ili Palestini. U svojim spisima upozorava na uzaludnost oslanjanja na osobne zasluge u potrazi za Bogom te nam preporučuje da se pouzdamo u Božju milost, govoreći da, premda uvijek trebamo davati sve od sebe, istovremeno svu svoju nadu polažemo u Njega.

Narsai iz Edese

(3,5-6)

Narsai je također poznat kao Narses. Rođen je oko 399. godine a umro negdje u ranim godinama šestog stoljeća. Bio je jedan od najvažnijih istočnih sirijskih učitelja petog stoljeća i vjerojatno poglavar crkvene škole (ili sveučilišta) u Edesi.

Niketa Stetat

(2,1-2; 3,1; 3,88-94; 3,96-98)

Niketa je rođen negdje početkom jedanaestog stoljeća i bio je monah čuvenog Studitskog samostana u Konstantinopolu. Poznao je Simeona Novog Bogoslova koji je bio najpoetičniji mistik njegovog doba, a nakon Simeonove smrti napisao je njegov životopis i bio jedan od onih koji su širili njegovo učenje o viđenju božanskog svjetla i preobražujućoj milosti Boga. Kasnije u životu, Niketa je kao opat Studitskog samostana sudjelovao u sporu oko papinstva i bio je svjedokom velikog raskola koji je 1054. nastao između latinskih i grčkih crkava. Njegovo duhovno učenje puno je pregnantnih uvida i optimističnog je karaktera.

Nikola Kabasila

(3,73-75)

Nikola Kabasila (rod. 1322) bio je nećak Nila, arhiepiskopa Soluna, i jedan od aktivnih članova hesihastičke škole duhovnosti. Njegova utjecajna djela sadrže objašnjenja liturgijskih rituala u crkvi koja ističu njihovo simboličko značenje, a također i razmatranja o duhovnom životu u kojima naglašava važnost nade u rasvjetljujuće preobraženje. Smatra se da je monah postao u kasnijoj životnoj dobi.

Origen

(2,3)

Origen (oko 185-254) je bio najvažniji filozof-teolog rane crkve, vjerojatno njen najkreativniji duh nakon generacije apostola. On je položio temeljnu strukturu kršćanstva koja jedva da se promijenila u svojim glavnim crtama sve do naših dana, kao npr. na području određivanja kanonskih spisa i važnosti sastavljanja "komentara" o njima. Njegovi su spisi ispunjeni mističkom čežnjom za uzdignućem duše

u obnovljeno jedinstvo s božanskim načelom kozmosa (Logosom). On vidi tragediju svijeta kao pad iz tog prvobitnog udesa čovječanstva.

Sahdona Sirijac

(2,15-20)

Sahdona Sirijac je također poznat (na grčkom) kao Abba Martirije. Bio je duhovni pisac iz sedmog stoljeća, rodom Perzijanac koji je otišao među monahe i naposljetku postao biskup Mahoze u kaldejskoj crkvi. Njegova je teologija nailazila na neka osporavanja te se povukao u asketski život u Edesu gdje je napisao svoje glavno djelo *Knjiga savršenstva*, koja se smatra remek djelom svjetske literature i jednim od najvažnijih duhovnih spisa sirijske crkve.

Simeon Novi Bogoslov

(1,86-87; 2,10-11; 2,82-83; 3,76-87; 3,100)

Simeon (949-1022) je jedan od najvećih mističkih pjesnika svjetske književnosti. Bio je plemić koji je postao monah u Konstantinopolu gdje je potom postao poglavar u jednom malom samostanu za koji je pisao obimne traktate (Kateheze) naglašavajući u njima elemente asketskog života. Došao je u sukob s carskim dvorom i doživio da ga opozovu kao opata (1005) i pošalju u izgnanstvo (1009). Njegovi su učenići pošli za njim i osnovali novi samostan pod njegovim vodstvom. U izgnanstvu je napisao *Himne božanskoj ljubavi*, pjesme koje spadaju u najbolju mističku poeziju na grčkom. U svom učenju pridaje veliku važnost pravom osobnom iskustvu Boga i strastvenom traganju za Bogom. Govorio je o svojim vlastitim vizijama Božanstva u obliku blistave svjetlosti. Jedan njegov kasniji sljedbenik, Niketa Stetat, napisao je

njegov životopis i pobrinuo se da mu tijelo bude vraćeno u Konstantinopol trideset godina nakon njegove smrti.

Talasije Libijski

(2,84-98; 2,100; 3,10-14)

Talasije (kasno šesto i rano sedmo stoljeće) bio je suvremenik i prijatelj Maksima Ispovjedaoca koji mu je posvetio jedno od svojih velikih djela i sebe nazvao njegovim učnikom. Bio je svećenik i arhimandrit, poglavar samostana, u Libiji. Njegova glavna djela napisana su u obliku "stoslovnika" u kojima iznosi svoje savjete o duhovnom životu. Oslanja se na Evagrija, ali njegovo učenje, slično Maksimovom, pridaje veliku važnost uravnoteženosti tijela i duha na duhovnom putu.

Teodor Isposnik

(1,88-100; 2,50-52)

O životu Teodora malo je toga poznato osim da je bio monah u samostanu svetog Sabe u Palestini (blizu Betlehema) i da je nakon toga postao biskup edeške crkve u Siriji. Najvjerojatnije je živio u sedmom stoljeću (premda neki u njemu vide pisca iz devetog stoljeća). Njegovi "stoslovnici" napajaju se dosta na spisima Evagrija i Maksima.

Teognost Svećenik

(3,16-19)

Duhovni pisac Teognost prilično je nepoznat, ali po njegovom velikom interesu za svećeništvo i sakramente možemo sa sigurnošću zaključiti da je bio svećenik. Budući da navodi pisce iz osmog stoljeća svakako je živio nakon tog perioda. Njegov stil je živahan i dražestan, a pokazuje jak interes za viša stanja mističke svijesti.

IZVORI

U niže navedenim podacima o izvornicima iz kojih su sabrana poglavlja ove knjige korištene su sljedeće kratice:

DORRIES Herman Dorries, Erich Klosterman, and Mathias Kroeger, eds., *Die 50 Geistlichen Homilien des Makarios* (Berlin: DeGruyter, 1964).

DRISCOLL Jeremy Driscoll, ed., *The Ad Monachos of Evagrius Ponticus* (Rome: Studia Anselmiana, 1991).

DE HALLEUX André de Halleux, ed., *Martyrius (Sabdona) Oeuvres Spirituelles* (4 vols.), vol. 2, *The Book of Perfection* (Louvain, Belgium: Brepols, 1961).

FILOKALIJA *Philokalia Ton Ieron Niptikon Syneranistheisa Para Ton Agion Kai Theophoron Pateron Imon*, 5 vols. (Athens: Astir Publishing, 1957-1963).

JAEGER Werner Jaeger, ed., *Two Rediscovered Works of Ancient Christian Literature: Gregory of Nyssa and Macarius* (Leiden, Netherlands: Brill, 1954). Stranice 231-301 sadrže tekst Makarijeve *Velike poslanice (Epistula Magna)*.

KODER Johannes Koder, ed., *Saint Symeon le Nouveau Theologien: Les Hymnes de l'Amour Divin* (Paris: Sources Chretiennes; vol. 51, 1957; vol 96, 1973; vol. 156, 1969; vol 174, 1971).

- LAVENANT René Lavenant, ed., *Oeuvres Spirituelles de S. Jean D'Apamée*, vol. 311 of *Sources Chrétiennes* (Paris: Sources Chrétiennes, 1984).
- LXX Septuaginta (drevni grčki prijevod sv. Pisma kojim su se služili rani kršćani).
- MILLER David Miller, ed. and trans., *The Ascetical Homilies of St. Isaac the Syrian* (Boston: Holy Transfiguration Monastery, 1984)
- PG Jacques Paul Migne, ed., *Cursus Completus Patrologiae*, Series Graeca, 161 vols. (Paris: Aditions Garnier, 1857-1866).
- PL Jacques Paul Migne, ed., *Cursus Completus Patrologiae*, Series Latina, 221 vols. (Paris: Editions Garnier, 1844-1864).
- PO *Patrologia Orientalis*, ed. Richard Griffin and Francois Nau (Paris, 1897; Turnhout, Belgium: Brepols, 1904-), vol. 39, part 3, *La Collection des Lettres de Jean de Dalyatha*, ed. Robert Beulay (Turnhout, Belgium: Brepols, 1978).
- PS Jean Parisot, ed., *Patrologia Syriaca*, vol. 1, part 1, *Aphrahat the Persian: Demonstration Four on Prayer* (Paris, Editions Firmin-Didot, 1894).
- SC *Sources Chrétiennes* (Paris: Sources Chrétiennes, 1942-). Zbirka kritičkih izdanja starokršćanske literature uz prijevod na Francuskom; do danas objavljeno više od tri stotine tomova.
- SIMAN Emmanuel Pataq Siman, ed., *Narsai: Cinq homelies sur les paraboles evangeliques* (Paris: Cariscrypt, 1984).

Praktikos

- 1,1 Hesihije, O pažnji 122. Filokalija 1:159-60.
- 1,2 Izreke staraca. PL 73:856.
- 1,3 Izreke staraca. PL 73:858
- 1,4 Apophthegmata Patrum, Amma Sarra. PG 65:420.
- 1,5 Abba Filemon, Kazivanja. Filokalija 2:242.
- 1,6 Abba Filemon, Kazivanja. Filokalija 2:242.
- 1,7 Ivan Klimak, Ljestve 7,64. PG 88:804.
- 1,8 Afrata Perzijski, Demonstracije o molitvi 4,10. PS 1:157-60.
- 1,9 Afrata Perzijski, Demonstracije o molitvi 4,13. PS 1:165-66.
- 1,10 Afrata Perzijski, Demonstracije o molitvi 4,13. PS 1:169-70.
- 1,11 Afrata Perzijski, Demonstracije o molitvi 4,13. PS 1:165-66.
- 1,12 Marko Isposnik, O onima koji se misle spasiti po djelima 74. Flkl 1:114.
- 1,13 Ivan iz Apameae, Drugi razgovor s Tomasijem, Lavenant, SC 311:61

- 1,14 Makarije Veliki, Pedeset duhovnih homilija 43,3. Dorries, 286.
- 1,15 Marko Isposnik, O onima koji se misle spasiti po djelima 34. Flkl 1:110.
- 1,16 Ivan Kasijan, O osam glavnih strasti. Filokalija 1:72.
- 1,17 Ivan Kasijan, O osam glavnih strasti. Filokalija 1:71-72.
- 1,18 Ivan Kasijan, O osam glavnih strasti. Filokalija 1:80.
- 1,19 Ivan iz Dalyuthae, Pismo 28,2. PO 39,3:388-89.
- 1,20 Ivan iz Apameae, Prvi razgovor s Tomasijem 8. Lavenant SC 311:53-54.
- 1,21 Abba Filemon, Kazivanja, Filokalija 2:244.
- 1,22 Evagrije Pontski, Poglavlja o molitvi 2. Filokalija 1:177.
- 1,23 Evagrije Pontski, Poglavlja o molitvi 11. Filokalija 1:178.
- 1,24 Evagrije Pontski, Poglavlja o molitvi 22. Filokalija 1:178.
- 1,25 Evagrije Pontski, Poglavlja o molitvi 27. Filokalija 1:179.
- 1,26 Evagrije Pontski, Poglavlja o molitvi 29. Filokalija 1:179.
- 1,27 Evagrije Pontski, Poglavlja o molitvi 31. Filokalija 1:179.
- 1,28 Evagrije Pontski, Poglavlja o molitvi 32. Filokalija 1:179.
- 1,29 Evagrije Pontski, Poglavlja o molitvi 42. Filokalija 1:180.
- 1,30 Evagrije Pontski, Poglavlja o molitvi 45. Filokalija 1:180.
- 1,31 Evagrije Pontski, Poglavlja o molitvi 47. Filokalija 1:180.
- 1,32 Evagrije Pontski, Poglavlja o molitvi 54. Filokalija 1:181.
- 1,33 Evagrije Pontski, Poglavlja o molitvi 62. Filokalija 1:182.
- 1,34 Evagrije Pontski, Poglavlja o molitvi 72. Filokalija 1:183.
- 1,35 Evagrije Pontski, Poglavlja o molitvi 81. Filokalija 1:184.
- 1,36 Evagrije Pontski, Poglavlja o molitvi 92, 94, 114. Flkl 1:184-85, 187.
- 1,37 Evagrije Pontski, Poglavlja o molitvi 101. Filokalija 1:185.
- 1,38 Evagrije Pontski, Poglavlja o molitvi 131. Filokalija 1:187.
- 1,39 Evagrije Pontski, Poglavlja o molitvi 145. Filokalija 1:189.
- 1,40 Evagrije Pontski, Poglavlja o molitvi 146. Filokalija 1:189.

- 1,41 Evagrije Pontski, Poglavlja o molitvi 147. Filokalija 1:189.
- 1,42 Evagrije Pontski, Poglavlja o molitvi 149. Filokalija 1:189.
- 1,43 Evagrije Pontski, Tekstovi o pažnji 5. Filokalija 1:58.
- 1,44 Evagrije Pontski, Monasima 117. Driscoll (dodatak).
- 1,45 Afrata Perzijski, Demonstracije o molitvi 4,16. PS 1:173-74.
- 1,46 Apophthegmata Patrum, Amma Sinkletika 3. PG 65:421.
- 1,47 Ivan Klimak, Ljestve 5,30. PG 88:777.
- 1,48 Ivan Klimak, Ljestve 9,10. PG 88:841.
- 1,49 Ivan Klimak, Ljestve 19,5. PG 88:937.
- 1,50 Ivan Klimak, Ljestve 19,8. PG 88:937.
- 1,51 Ivan Klimak, Ljestve 23,12. PG 88:968.
- 1,52 Ivan Klimak, Ljestve 26,38. PG 88:1088.
- 1,53 Ivan Klimak, Ljestve 26,54. PG 88:1089.
- 1,54 Ivan Klimak, Ljestve 27,61. PG 88:1112.
- 1,55 Ivan Klimak, Ljestve 27,77. PG 88:1116.
- 1,56 Ivan Klimak, Ljestve 27,81. PG 88:1116.
- 1,57 Ivan Klimak, Ljestve 28,4. PG 88:1129.
- 1,58 Ivan Klimak, Ljestve 28,5. PG 88:1129.
- 1,59 Ivan Klimak, Ljestve 28,11. PG 88:1132.
- 1,60 Ivan Klimak, Ljestve 28,44. PG 88:1137.
- 1,61 Apophthegmata Patrum, Abba Agaton. PG 65:112.
- 1,62 Apophthegmata Patrum, Abba Agaton. PG 65:109.
- 1,63 Izreke staraca. PL 73:1032.
- 1,64 Izreke staraca. PL 73:1034.
- 1,65 Izreke egipatskih otaca 46. PL 74:389.
- 1,66 Izreke egipatskih otaca 64. PL 74:390.
- 1,67 Izreke egipatskih otaca 72. PL 74:391.
- 1,68 Izreke egipatskih otaca 76-77. PL 74:391.
- 1,69 Izreke egipatskih otaca 83. PL 74:391.

- 1,70 Izreke egipatskih otaca 109. PL 74:394.
- 1,71 Maksim Ispovjedalac, Poglavlja o ljubavi 1,1. Filokalija 2:4.
- 1,72 Maksim Ispovjedalac, Poglavlja o ljubavi 1,3. Filokalija 2:4.
- 1,73 Maksim Ispovjedalac, Poglavlja o ljubavi 1,14. Filokalija 2:5.
- 1,74 Maksim Ispovjedalac, Poglavlja o ljubavi 1,15. Filokalija 2:5.
- 1,75 Maksim Ispovjedalac, Poglavlja o ljubavi 1,23. Filokalija 2:5.
- 1,76 Maksim Ispovjedalac, Poglavlja o ljubavi 1,24. Filokalija 2:5.
- 1,77 Maksim Ispovjedalac, Poglavlja o ljubavi 1,45. Filokalija 2:7.
- 1,78 Maksim Ispovjedalac, Poglavlja o ljubavi 1,58. Filokalija 2:9.
- 1,79 Maksim Ispovjedalac, Poglavlja o ljubavi 1,85. Filokalija 2:12.
- 1,80 Maksim Ispovjedalac, Poglavlja o ljubavi 1,89. Filokalija 2:12.
- 1,81 Evagrije Pontski, Poglavlja o molitvi 61. Filokalija 1:182.
- 1,82 Ivan Klimak, Ljestve 7,15. PG 88:805.
- 1,83 Makarije Veliki, Pedeset duhovnih homilija 43,7. Dorries, 289.
- 1,84 Makarije Veliki, Pedeset duhovnih homilija 43,2. Dorries, 283-84.
- 1,85 Makarije Veliki, Pedeset duhovnih homilija 43,2. Dorries, 285.
- 1,86 Simeon Novi Bogoslov, Praktička i gnostička poglavlja 1,71. Koder, SC, 51.
- 1,87 Simeon Novi Bogoslov, O prakticanju svete molitve i pažnje. Flkl 5:87-88.

- 1,88 Teodor Isposnik, Duhovna poglavlja 8. Filokalija 1:305.
- 1,89 Teodor Isposnik, Duhovna poglavlja 9. Filokalija 1:305.
- 1,90 Teodor Isposnik, Duhovna poglavlja 17. Filokalija 1:307.
- 1,91 Teodor Isposnik, Duhovna poglavlja 27. Filokalija 1:308.
- 1,92 Teodor Isposnik, Duhovna poglavlja 30. Filokalija 1:309.
- 1,93 Teodor Isposnik, Duhovna poglavlja 38. Filokalija 1:310.
- 1,94 Teodor Isposnik, Duhovna poglavlja 54. Filokalija 1:312-13.
- 1,95 Teodor Isposnik, Duhovna poglavlja 55. Filokalija 1:313.
- 1,96 Teodor Isposnik, Duhovna poglavlja 60. Filokalija 1:314.
- 1,97 Teodor Isposnik, Duhovna poglavlja 82. Filokalija 1:319.
- 1,98 Teodor Isposnik, Duhovna poglavlja 85. Filokalija 1:320.
- 1,99 Teodor Isposnik, Duhovna poglavlja 86. Filokalija 1:320.
- 1,100 Teodor Isposnik, Duhovna poglavlja 100. Filokalija 1:323-24.

Theoretikos

- 2,1 Niketa Stetat, Gnostička poglavlja 43. Filokalija 3:336.
- 2,2 Niketa Stetat, Gnostička poglavlja 43. Filokalija 3:336.
- 2,3 Origen, Homilija o Levitskom zakoniku 4,6. PG 12:440.
- 2,4 Hesihije, O pažnji 182. Filokalija 1:170.
- 2,5 Dorotej iz Gaze, Kazivanja 5. PG 88:1684.
- 2,6 Diadoh Fotički, O duhovnom spoznanju 8. Filokalija 1:237.
- 2,7 Diadoh Fotički, O duhovnom spoznanju 59. Filokalija 1:251.
- 2,8 Makarije Veliki, Pedeset duhovnih homilija, 2,5. Dorries, 19-20.

- 2,9 Diadoh Fotički, O duhovnom s poznanju 67. Filokalija 1:255.
- 2,10 Simeon Novi Bogoslov, O prakticanju svete molitve i pažnje. Flkl 5:84-85.
- 2,11 Simeon Novi Bogoslov, O prakticanju svete molitve i pažnje. Flkl 5:84-85.
- 2,12 Ivan Karpatski, Monasima iz Indije 70. Filokalija 1:291.
- 2,13 Ivan Karpatski, Monasima iz Indije 71. Filokalija 1:291.
- 2,14 Grgur Nazijanski, Govor 27,4. PG 36:16.
- 2,15 Sahdona Sirijac, Knjiga savršenstva, 2. dio, 4,7. De Halleux 2.33.
- 2,16 Sahdona Sirijac, Knjiga savršenstva, 2. dio, 4,9. De Halleux 2.34.
- 2,17 Sahdona Sirijac, Knjiga savršenstva, 2. dio, 4,7. De Halleux 2.33.
- 2,18 Sahdona Sirijac, Knjiga savršenstva, 2. dio, 4,14. De Halleux 2.36.
- 2,19 Sahdona Sirijac, Knjiga savršenstva, 2. dio, 4,11. De Halleux 2.35.
- 2,20 Sahdona Sirijac, Knjiga savršenstva, 2. dio, 4,33. De Halleux 2.43.
- 2,21 Evagrije Pontski, Poglavlja o molitvi 71. Filokalija 1:182.
- 2,22 Evagrije Pontski, Monasima 120. Driscoll (dodatak).
- 2,23 Apophthegmata Patrum, Abba Antun. PG 65:85.
- 2,24 Evagrije Pontski, Praktikos 2. PG 40:1221.
- 2,25 Evagrije Pontski, Praktikos 3. PG 40:1221.
- 2,26 Evagrije Pontski, Praktikos 21 (br. 32 u SC, 170-71). PG 40:1228.
- 2,27 Evagrije Pontski, Praktikos 36 (br. 64 u SC, 170-71). PG 40:1232.
- 2,28 Evagrije Pontski, Praktikos 38 (br. 66 u SC, 170-71). PG 40:1232.

- 2,29 Evagrije Pontski, Praktikos 51 (br. 79 u SC, 170-71). PG 40:1233.
- 2,30 Evagrije Pontski, Praktikos 53 (br. 81 u SC, 170-71). PG 40:1233.
- 2,31 Evagrije Pontski, Poglavlja o molitvi 3. Filokalija 1:177.
- 2,32 Evagrije Pontski, Poglavlja o molitvi 15. Filokalija 1:178.
- 2,33 Evagrije Pontski, Poglavlja o molitvi 16. Filokalija 1:178.
- 2,34 Evagrije Pontski, Poglavlja o molitvi 23. Filokalija 1:178.
- 2,35 Evagrije Pontski, Poglavlja o molitvi 33a. Filokalija 1:179.
- 2,36 Evagrije Pontski, Poglavlja o molitvi 33b. Filokalija 1:179.
- 2,37 Evagrije Pontski, Poglavlja o molitvi 34a. Filokalija 1:179.
- 2,38 Evagrije Pontski, Poglavlja o molitvi 34b. Filokalija 1:179.
- 2,39 Evagrije Pontski, Poglavlja o molitvi 35. Filokalija 1:180.
- 2,40 Evagrije Pontski, Poglavlja o molitvi 52. Filokalija 1:181.
- 2,41 Evagrije Pontski, Poglavlja o molitvi 53. Filokalija 1:181.
- 2,42 Evagrije Pontski, Poglavlja o molitvi 60. Filokalija 1:181.
- 2,43 Evagrije Pontski, O razlučivanju. Filokalija 1:54.
- 2,44 Evagrije Pontski, Poglavlja o molitvi 67. Filokalija 1:182.
- 2,45 Evagrije Pontski, Poglavlja o molitvi 76. Filokalija 1:183.
- 2,46 Evagrije Pontski, Poglavlja o molitvi 77. Filokalija 1:183.
- 2,47 Evagrije Pontski, Poglavlja o molitvi 80. Filokalija 1:183.
- 2,48 Evagrije Pontski, Poglavlja o molitvi 150. Filokalija 1:189.
- 2,49 Evagrije Pontski, Poglavlja o molitvi 153. Filokalija 1:189.
- 2,50 Teodor Isposnik, Duhovna poglavlja 29. Filokalija 1:309.
- 2,51 Teodor Isposnik, Duhovna poglavlja 88. Filokalija 1:320.
- 2,52 Teodor Isposnik, Duhovna poglavlja 94. Filokalija 1:322.
- 2,53 Maksim Ispovjedalac, Poglavlja o ljubavi 1,12. Filokalija 2:4-5.
- 2,54 Maksim Ispovjedalac, Poglavlja o ljubavi 1,19. Filokalija 2:5.

- 2,55 Maksim Ispovjedalac, Poglavlja o ljubavi 4,20. Filokalija 2:43.
- 2,56 Maksim Ispovjedalac, Poglavlja o ljubavi 4,36. Filokalija 2:44.
- 2,57 Maksim Ispovjedalac, Poglavlja o ljubavi 4,39. Filokalija 2:45.
- 2,58 Maksim Ispovjedalac, Poglavlja o ljubavi 4,56. Filokalija 2:46.
- 2,59 Maksim Ispovjedalac, Poglavlja o ljubavi 4,64. Filokalija 2:47.
- 2,60 Maksim Ispovjedalac, Poglavlja o ljubavi 4,72. Filokalija 2:48.
- 2,61 Maksim Ispovjedalac, Poglavlja o ljubavi 4,79. Filokalija 2:49.
- 2,62 Maksim Ispovjedalac, Poglavlja o ljubavi 4,80. Filokalija 2:49.
- 2,63 Maksim Ispovjedalac, Poglavlja o ljubavi 4,86. Filokalija 2:50.
- 2,64 Maksim Ispovjedalac, Poglavlja o ljubavi 4,90. Filokalija 2:50.
- 2,65 Maksim Ispovjedalac, Poglavlja o teologiji 1,12. Filokalija 2:53.
- 2,66 Maksim Ispovjedalac, Poglavlja o teologiji 1,16. Filokalija 2:54.
- 2,67 Maksim Ispovjedalac, Poglavlja o teologiji 1,30. Filokalija 2:56.
- 2,68 Maksim Ispovjedalac, Poglavlja o teologiji 1,31. Filokalija 2:56.
- 2,69 Maksim Ispovjedalac, Poglavlja o teologiji 1,33. Filokalija 2:56.
- 2,70 Maksim Ispovjedalac, Poglavlja o teologiji 1,33. Filokalija 2:56-57.
- 2,71 Maksim Ispovjedalac, Poglavlja o teologiji 1,39. Filokalija 2:58.

- 2,72 Maksim Ispovjedalac, Poglavlja o teologiji 1,86. Filokalija 2:86.
- 2,73 Maksim Ispovjedalac, Poglavlja o teologiji 1,87. Filokalija 2:86-87.
- 2,74 Maksim Ispovjedalac, Poglavlja o teologiji 1,88. Filokalija 2:87.
- 2,75 Maksim Ispovjedalac, Poglavlja raznih tekstova 1,50. Filokalija 2:99.
- 2,76 Maksim Ispovjedalac, Poglavlja raznih tekstova 1,54. Filokalija 2:100.
- 2,77 Maksim Ispovjedalac, Poglavlja raznih tekstova 1,62. Filokalija 2:101-2.
- 2,78 Ivan Klimak, Ljestve 26,82. PG 88:1029.
- 2,79 Maksim Ispovjedalac, Poglavlja raznih tekstova 1,78. Filokalija 2:105.
- 2,80 Maksim Ispovjedalac, Poglavlja raznih tekstova 1,95. Filokalija 2:108.
- 2,81 Maksim Ispovjedalac, Poglavlja raznih tekstova 1,96. Filokalija 2:108.
- 2,82 Simeon Novi Bogoslov, O prakticiranju svete molitve i pažnje. Flkl 5:86-87.
- 2,83 Simeon Novi Bogoslov, O prakticiranju svete molitve i pažnje. Flkl 5:87.
- 2,84 Talasije Libijski, Stoslovnici o ljubavi 1,1. Filokalija 2:205.
- 2,85 Talasije Libijski, Stoslovnici o ljubavi 1,5. Filokalija 2:205.
- 2,86 Talasije Libijski, Stoslovnici o ljubavi 1,7. Filokalija 2:205.
- 2,87 Talasije Libijski, Stoslovnici o ljubavi 1,11. Filokalija 2:206.
- 2,88 Talasije Libijski, Stoslovnici o ljubavi 1,22. Filokalija 2:206.
- 2,89 Talasije Libijski, Stoslovnici o ljubavi 1,44. Filokalija 2:207.

- 2,90 Talasije Libijski, Stoslovnici o ljubavi 1,48. Filokalija 2:207.
- 2,91 Talasije Libijski, Stoslovnici o ljubavi 1,50. Filokalija 2:208.
- 2,92 Talasije Libijski, Stoslovnici o ljubavi 1,51. Filokalija 2:208.
- 2,93 Talasije Libijski, Stoslovnici o ljubavi 1,55. Filokalija 2:208.
- 2,94 Talasije Libijski, Stoslovnici o ljubavi 1,56. Filokalija 2:208.
- 2,95 Talasije Libijski, Stoslovnici o ljubavi 1,73. Filokalija 2:209.
- 2,96 Talasije Libijski, Stoslovnici o ljubavi 1,100. Filokalija 2:210.
- 2,97 Talasije Libijski, Stoslovnici o ljubavi 3,84. Filokalija 2:221.
- 2,98 Talasije Libijski, Stoslovnici o ljubavi 4,4. Filokalija 2:223.
- 2,99 Grgur Nazijanski, Govor 40. PG 36:363.
- 2,100 Talasije Libijski, Stoslovnici o ljubavi 3,99-100. Filokalija 2:222.

Gnostikos

- 3,1 Niketa Stetat, Gnostička poglavlja 41. Filokalija 3:335-36.
- 3,2 Hesihije, O pažnji 89. Filokalija 1:154.
- 3,3 Hesihije, O pažnji 104. Filokalija 1:157.
- 3,4 Hesihije, O pažnji 132. Filokalija 1:161.
- 3,5 Narsai iz Edese, Usporedba o bogatašu i Lazaru 241. Siman, 58.
- 3,6 Narsai iz Edese, Usporedba o vinogradu 59-63. Siman, 65.
- 3,7 Ivan iz Dalyuthae, Pismo 28,2. PO 39,3:388-89.

- 3,8 Izak Sirijski, Asketske homilije 35. Miller (preradeno), 158.
- 3,9 Irenej iz Lyona, Protiv krivovjerja 4,20,5-6. PG 7:1035.
- 3,10 Talasije Libijski, Stoslovnici o ljubavi 4,66. Filokalija 2:226.
- 3,11 Talasije Libijski, Stoslovnici o ljubavi 4,73. Filokalija 2:227.
- 3,12 Talasije Libijski, Stoslovnici o ljubavi 4,75. Filokalija 2:227.
- 3,13 Talasije Libijski, Stoslovnici o ljubavi 4,78. Filokalija 2:227.
- 3,14 Talasije Libijski, Stoslovnici o ljubavi 4,81. Filokalija 2:227.
- 3,15 Ivan Damaščanin, Rasprava o Preobraženju 10. PG 96:561.
- 3,16 Teognost Svećenik, O vježbanju vrlina (eng. izd: O svećeništvu) 10. Flkl 2:257.
- 3,17 Teognost Svećenik, O vježbanju vrlina (eng. izd: O svećeništvu) 12. Flkl 2:257.
- 3,18 Teognost Svećenik, O vježbanju vrlina (eng. izd: O svećeništvu) 69. Flkl 2:269.
- 3,19 Teognost Svećenik, O vježbanju vrlina (eng. izd: O svećeništvu) 69. Flkl 2:269.
- 3,20 Diadoh Fotički, O duhovnom spoznanju 7. Filokalija 1:237.
- 3,21 Diadoh Fotički, O duhovnom spoznanju 59. Filokalija 1:251.
- 3,22 Diadoh Fotički, O duhovnom spoznanju 14. Filokalija 1:238-39.
- 3,23 Diadoh Fotički, O duhovnom spoznanju 33. Filokalija 1:243-44.
- 3,24 Diadoh Fotički, O duhovnom spoznanju 69. Filokalija 1:255.

- 3,25 Ivan Karpatski, Monasima iz Indije 34. Filokalija 1:283.
- 3,26 Ivan Karpatski, Monasima iz Indije 98. Filokalija 1:296.
- 3,27 Evagrije Pontski, O razlučivanju 14. Filokalija 1:52.
- 3,28 Evagrije Pontski, O razlučivanju 17. Filokalija 1:54.
- 3,29 Evagrije Pontski, Poglavlja o molitvi 113. Filokalija 1:187.
- 3,30 Evagrije Pontski, Poglavlja o molitvi 142. Filokalija 1:188.
- 3,31 Evagrije Pontski, Monasima 3. Driscoll (dodatak).
- 3,32 Hesihije, O pažnji 35. Filokalija 1:147.
- 3,33 Hesihije, O pažnji 156. Filokalija 1:165.
- 3,34 Hesihije, O pažnji 196. Filokalija 1:172.
- 3,35 Hesihije, O pažnji 197. Filokalija 1:172.
- 3,36 Makarije Veliki, Pedeset duhovnih homilija 1,2. Dorries, 1-2.
- 3,37 Makarije Veliki, Pedeset duhovnih homilija 1,2. Dorries, 2.
- 3,38 Makarije Veliki, Pedeset duhovnih homilija 1,2. Dorries, 2.
- 3,39 Makarije Veliki, Pedeset duhovnih homilija 1,4. Dorries, 5.
- 3,40 Makarije Veliki, Pedeset duhovnih homilija 1,12. Dorries, 12.
- 3,41 Makarije Veliki, Pedeset duhovnih homilija 2,5. Dorries, 18-19.
- 3,42 Makarije Veliki, Pedeset duhovnih homilija 4,13. Dorries, 37.
- 3,43 Makarije Veliki, Pedeset duhovnih homilija 4,16. Dorries, 39.
- 3,44 Makarije Veliki, Pedeset duhovnih homilija 5,6. Dorries, 50.
- 3,45 Makarije Veliki, Pedeset duhovnih homilija 5,10. Dorries, 61-62.
- 3,46 Makarije Veliki, Pedeset duhovnih homilija 5,11. Dorries, 62.
- 3,47 Makarije Veliki, Pedeset duhovnih homilija 8,2. Dorries, 78.

- 3,48 Makarije Veliki, Pedeset duhovnih homilija 9,12. Dorries, 90.
- 3,49 Makarije Veliki, Pedeset duhovnih homilija 10,4. Dorries, 95-96.
- 3,50 Makarije Veliki, Pedeset duhovnih homilija 15,42. Dorries, 152.
- 3,51 Makarije Veliki, Pedeset duhovnih homilija 16,7. Dorries, 162.
- 3,52 Makarije Veliki, Pedeset duhovnih homilija 17,1. Dorries, 166.
- 3,53 Makarije Veliki, Pedeset duhovnih homilija 18,2. Dorries, 177-78.
- 3,54 Makarije Veliki, Pedeset duhovnih homilija 18,7. Dorries, 180.
- 3,55 Makarije Veliki, Pedeset duhovnih homilija 18,9. Dorries, 181.
- 3,56 Makarije Veliki, Pedeset duhovnih homilija 24,6. Dorries, 199.
- 3,57 Makarije Veliki, Pedeset duhovnih homilija 29,1. Dorries, 235-36.
- 3,58 Makarije Veliki, Pedeset duhovnih homilija 31,5. Dorries, 249-50.
- 3,59 Makarije Veliki, Pedeset duhovnih homilija 33,2. Dorries, 258.
- 3,60 Makarije Veliki, Pedeset duhovnih homilija 33,4. Dorries, 259-60.
- 3,61 Makarije Veliki, Pedeset duhovnih homilija 34,1. Dorries, 260.
- 3,62 Makarije Veliki, Pedeset duhovnih homilija 43,1. Dorries, 283.
- 3,63 Makarije Veliki, Pedeset duhovnih homilija 44,5. Dorries, 293.
- 3,64 Makarije Veliki, Pedeset duhovnih homilija 44,9. Dorries, 295.

3,65 Makarije Veliki, Pedeset duhovnih homilija 45,6. Dorries, 300.

3,66 Makarije Veliki, Pedeset duhovnih homilija 46,4. Dorries, 303.

3,67 Makarije Veliki, Pedeset duhovnih homilija 46,6. Dorries, 304.

3,68 Makarije Veliki, Pedeset duhovnih homilija 47,14. Dorries, 310.

3,69 Makarije Veliki, Pedeset duhovnih homilija 47,17. Dorries, 311-12.

3,70 Makarije Veliki, Velika poslanica. Jaeger, 239.

3,71 Makarije Veliki, Velika poslanica. Jaeger, 241.

3,72 Makarije Veliki, Velika poslanica. Jaeger, 300.

3,73 Nikola Kabasila, Život u Kristu 4,19-20. PG 150:624.

3,74 Nikola Kabasila, Život u Kristu 4,20. PG 150:624.

3,75 Nikola Kabasila, Život u Kristu 1,6. PG 150:504.

3,76 Simeon Novi Bogoslov, Himne božanskoj ljubavi 1. Koder, SC 156:157-58.

3,77 Simeon Novi Bogoslov, Himne božanskoj ljubavi 1. Koder, SC 156:168.

3,78 Simeon Novi Bogoslov, Himne božanskoj ljubavi 2. Koder, SC 156:178.

3,79 Simeon Novi Bogoslov, Himne božanskoj ljubavi 3. Koder, SC 156:188.

3,80 Simeon Novi Bogoslov, Himne božanskoj ljubavi 11. Koder, SC 156:238.

3,81 Simeon Novi Bogoslov, Himne božanskoj ljubavi 17. Koder, SC 174:41.

3,82 Simeon Novi Bogoslov, Himne božanskoj ljubavi 24. Koder, SC 174:226-28.

3,83 Simeon Novi Bogoslov, Himne božanskoj ljubavi 27. Koder, SC 174:288.

3,84 Simeon Novi Bogoslov, Himne božanskoj ljubavi 30. Koder, SC 174:366-70.

3,85 Simeon Novi Bogoslov, Himne božanskoj ljubavi 34. Koder, SC 174:432-34.

3,86 Simeon Novi Bogoslov, Himne božanskoj ljubavi 37. Koder, SC 174:460.

3,87 Simeon Novi Bogoslov, Himne božanskoj ljubavi 47. Koder, SC 96:124.

3,88 Niketa Stetat, Gnostička poglavlja 1. Filokalija 3:326.

3,89 Niketa Stetat, Gnostička poglavlja 3. Filokalija 3:326.

3,90 Niketa Stetat, Gnostička poglavlja 12. Filokalija 3:329.

3,91 Niketa Stetat, Gnostička poglavlja 21. Filokalija 3:331.

3,92 Niketa Stetat, Gnostička poglavlja 23. Filokalija 3:331.

3,93 Niketa Stetat, Gnostička poglavlja 27. Filokalija 3:332.

3,94 Niketa Stetat, Gnostička poglavlja 37. Filokalija 3:334.

3,95 Hesihije, O pažnji 104. Filokalija 1:157.

3,96 Niketa Stetat, Gnostička poglavlja 44. Filokalija 3:336-37.

3,97 Niketa Stetat, Gnostička poglavlja 46. Filokalija 3:337.

3,98 Niketa Stetat, Gnostička poglavlja 83. Filokalija 3:350.

3,99 Grgur Palama, Homilija 35. PG 151:437.

3,100 Simeon Novi Bogoslov, Mistična molitva. Koder, SC 156:150-52.

MALI RJEČNIK PREVODITELJA

bestrašće (grč. apátheia) – budući da se pojam strasti može shvatiti i u neutralnom smislu, jedostavno kao malo jača riječ za osjećaje, i čak u pozitivnom kao sposobnost za obavljanje nečeg “svim srcem”, ovaj pojam može kome djelovati odbojno. No, monasi su drugačije shvaćali pojam *strasti* (v.), tako da se zapravo radi o ovome: kada se u monahovoj duši, nakon duge borbe, obrne tijek energije od osjetilnog prema duhovnom gdje ga vuče Bog, tada postaje slobodan od strasti kojima je prije robovao (dok ga je želja vukla prema vremenitom i propadljivom). Dakle, bestrašće podrazumijeva pročišćenost, nenavezanost i čvrstu ukorijenjenost u Bogu čime duh konačno postaje gospodar svog psiho-somatskog sustava tako da čovjek biva sposoban za istinsku slobodu i krepost. Bestrašće dakle nije ni bezosjećajnost ni apatija, dapače, tek u bestrašću čovjek nalazi istinsku osjećajnost i najveću vitalnost, jer ono podrazumijeva da su se sukobljene energije u čovjeku konačno ujedinile.

duh (grč. pneuma) – životvorna sila-supstancija po kojoj je čovjek subjekt (jastvo) koji upravlja sobom, jer duh je u biti taj koji misli, osjeća, hoće, itd. Duh je dakle princip

osobnosti i kada se čovjeka promatra kao jedinstvo duha i tijela tada pojam duha obuhvaća u sebi i dušu (psihu), no u kršćanskom kontekstu češći je slučaj da se čovjeka vidi u trostrukoj shemi, duh-duša-tijelo: tada je duh viši (prvotniji) princip (Bogu bliži), tako da se može reći da je duh – duša duše, dok je

duša (grč. psihé) – ono što povezuje duh i tijelo, po čemu su oni jedno, što je kao jedna strukturirana psihofizička energija koja prožima tijelo i obavlja sve psihofizičke aktivnosti čovjeka. Često se dušu shvaća kao jedno finotvarno tijelo kojeg čovjek ima pored tijela od mesa i kostiju. Za dušu se kaže da je duhovne naravi, što ima smisla ukoliko ju se shvati ne kao nešto pored duha, nego kao sam duh koji se transformirao tako da bude prilagođen tjelesnoj naravi. Tako je duša duh koji se spustio do razine tijela (no ne napuštajući svoje izvorno stanje).

Isusova molitva – molitva koja se sastoji od neprestanog ponavljanja Isusova imena. Najpotpuniji oblik bio bi “Gospodine Isuse Kriste, Sine Božji, smiluj mi se”, no često se koriste i kraći oblici naročito ako se povezuju s disanjem (misno *Kyrie eleison*, *Kriste eleison* je jedan takav oblik Isusove molitve). U okviru *tihovanja* (v.) ova se molitva, osim za povezivanje sa svojim Spasiteljem, osobito koristi za odbacivanje stalno nailazećih misli kojima pustinjačka psihologija pripisuje demonsko porijeklo.

Kada se ova molitva počela prakticirati ne može se sa sigurnošću reći, no moguće da je tako nešto postojalo još u doba apostola budući da njihove poslanice često ukazuju na snažnu svijest o potrebi za neprestanom molitvom i pažnjom ili bdijenjem na što ih je uostalom i sam Isus poticao. Kasnije je taj oblik molitve postao karakterističan za pravoslavlje, no valja istaknuti da je i

katoličko monaštvo od samog početka pa kroz čitav srednji vijek koristilo slične oblike molitvenog tihovanja, kao što valja istaknuti da negdje nakon doba reformacije te metode počinju polako padati u zaborav (s rijetkim prisjećanjima kao npr. kod benediktinca Augustina Bakera), dok je na Istoku s pojavom Filokalije taj oblik molitve postao dosta raširen, čak i izvan okvira monaštva (o čemu svjedoči knjižica *Ispovijesti ruskog hodočasnika* navedena u bibliografiji).

kontemplacija (grč. theoría) – isto što i *motrenje* (v.), samo što se riječ u ovom obliku koristi više za onaj vid motrenja koji je upravljen prema nadosjetilnom, kao motrenje Boga u Njegovoj uzvišenoj transcendentnosti, što je zapravo najviši oblik molitve i samim time kruna asketske prakse.

Logos – kada je Ivan u svom Evanđelju ustvrdio da je Krist utjelovljeni Logos, tj. Vječna Riječ Božja i božanstvena po kojoj je sve postalo i koja je “svjetlo istinsko koje prosvjetljuje svakog čovjeka” (Iv 1,9), taj termin je bio jedan od glavnih pojmova tada prevladavajuće filozofije kojega je prvi uveo Heraklit upućujući njime na transcendentno ujedinjujuće načelo kozmosa po kojem se sve zbiva (imanentno ujedinjujuće načelo po Heraklitu je ono što naziva Vatom, a što valja shvatiti kao psihofizičku energiju). Logos je druga osoba Svetog Trojstva (Sin Božji) koja svoju puninu izražava u mnoštvu posebnih logosa (logoi) koji čine nutarnje principe stvorenja, tj. svako stvorenje je utjelovljenje jednog posebnog logosa sadržanog u Logosu (izražavajući ga na određen način). Tako za prosvjetljeni um sva priroda postaje govor Boga, budući da mu se u *motrenju* (v.) otkriva ta božanska narav (logos) stvorenih bića.

molitva – monasi su dobro razumjeli da je bit molitve je u obraćanju pažnje Bogu a ne riječi. Bez riječi je molitva lako moguća, dok je bez pažnje uopće nema. Zato u monaškoj duhovnosti pojam molitve obuhvaća ne samo sve vrste verbalnih molitvi, nego i neverbalnu (bezriječnu) molitvu u kojoj duh molitelja samo svoju pažnju upravlja prema Bogu naprosto vjerujući u Njegovu prisutnost, ne pokušavajući stvoriti nikakvu predodžbu o Njemu (vidi npr. 1,23 i 2,44). Ukoliko je duh zaista u stanju dulje se održati u takvoj sabranoj pažnji, a naročito ukoliko može motriti božansko svjetlo (što pretpostavlja pročišćen duh), taj se oblik molitve naziva *kontemplacijom* (v.).

motrenje (grč. *theoría*) – duhovno zrenje u kojem nam se otkriva božansko, bilo u svojoj transcendentnosti (s onu stranu svega osjetilnog) bilo u svojoj imanentnosti (u vidljivom svijetu, kad naš um, kao logosno čulo, može u stvorenjima nazreti njihov nutarnji smisao ili božanski logos kojega utjelovljuju). Stupanj motrilaštva pretpostavlja pročišćeno srce i prosvijetljen um, što je rezultat djelovanja Božje milosti i naše suradnje putem asketske prakse.

obogotvorenje (grč. *theósis*) – preobrazba po kojoj čovjek zadobiva božansku narav i postaje kristolikim, istinskim Božjim sinom, a što se prema tradicionalnom kršćanskom modelu odvija u tri faze: pročišćenje (*purificatio*), prosvjetljenje (*illuminatio*) i sjedinjenje (*unificatio*). Atanazije Veliki kaže: “Kao što je Bog postao čovjekom tako će i čovjek postati bogom” – što je u ranokršćanskoj teologiji bila vrlo važna misao (glavna Atanazijeva misao u njegovoj borbi protiv arijevtva) iza koje se u pravoslavlju još uvijek čvrsto stoji, no čini se da se sadašnja katolička

teologija nalazi u nekoj vrsti zaborava tog svakako ključnog pojma (ne spominje se u zadnjem velikom katekizmu iz 1994) iako se u katoličkoj literaturi može naići na njega (s brojnim inačicama: najčešće se koristi pobožanstvenjenje, što je, za moje uho barem, nezgrapno, ali i oboženje, deifikacija, divinizacija, pa i teozia).

poglavlja (grč. *kefalaia*) – uobičajen prijevod u ovakvim tekstovima (eng. *chapters*, franc. *chapitres*, hr. *poglavlja* ili *glave*) i, s obzirom da izvorna grčka riječ *kefalé* znači glava, utoliko opravdan (ukoliko je stalo do doslovnosti), ali valja imati na umu da je grčkom riječju zapravo bilo rečeno “ono glavno, bitno”, tako da bi “poglavlja” u ovom kontekstu trebalo shvatiti kao sažeto rečene bitne stvari (“glavnote”).

poznanje (grč. *gnōsis*, *epignosis* – od glagola *gignosko*) – ako čin kojim subjekt dolazi do jasnog uvida u narav nekog objekta zovemo spoznaja (a plod toga spoznanje), onda ta riječ nije prikladna kad je riječ o Bogu, budući da Bog nije nikakav objekt. Pavao reče: Sada spoznajem djelomično, a tada ću spoznati savršeno, kao što sam i spoznat! (1 Kor 13,12) Dakle, to je čin u kojem smo mi istovremeno od Boga spoznati – to je odnos subjekt-subjekt. Zato je poznanje neodvojivo od ljubavi i nedohvatljivo procesu racionalnog razmišljanja (*dianoia*) – dapače, traži nadilaženje svakog oblika mišljenja kako bi se otvorio prostor za intuitivnu spoznajnu moć u nama. U tom činu čovjek otkriva sebe u Njemu i Njega u sebi. Tako je poznanje (*gnoza*) zapravo iskustvo po kojem se naše biće preobražava u kristoliko.

Poznanje je očito stvar sudjelovanja u Trojstvenom Životu. Isus je rekao: Kao što mene poznaje Otac i ja poznajem Oca. (Iv. 10,15) i Nitko ne poznaje Sina

doli Otac, niti Oca tko poznaje doli Sin i kome Sin objavi. (Lk. 10,22) Poznanje je dakle odnos između Oca i Sina, ali vidimo da i onaj “kome Sin Objavi” također sudjeluje u tome čime i on postaje “Božjim sinom”.

slava (grč. dóksa) – u kršćanstvu ova riječ nema baš ono značenje koje poprima u svjetovnom kontekstu (iako i ima neke veze s tim). Dok je slava neke pop-zvijezde nešto što ovisi o onima koji joj se dive, slava Boga se odnosi na objektivnu vrijednost koja Mu pripada, tj. Slava Boga je nešto što sija iz Njega a ne nešto što ovisi o drugome. Slava je tako isijavanje nečije naravi koja je to veća što je ta narav moćnija, uzvišenija, svetija; jer biće koje je uistinu veličanstveno svijetli zbog toga. Tako je slava isijavanje istinske ljepote čija se zaslijepljujuća moć pokazala na primjeru Savla (Pavla) koji na svom Putu u Damask “obnevidje” od “slave” u kojoj mu se Krist pokazao (Dj 9,3-9 i 22,11).

srce (grč. kardía) – središte duše, tamo “gdje je sjedište svih duševnih snaga” kako kaže Simeon Novi Bogoslov (2,82). Srce nije samo izvor osjećaja i htijenja u nama nego i misli. Ranokršćanskim je monasima strano podvajanje između srca i razuma koje je karakteristično za novovjekovni duh. Otuda kod njih naglašavanje uloge srca nema nikakve veze sa sentimentalizmom. Iako se u kasnijim filokalijskim spisima srce i um obično jasno razlikuju, kod ranijih pisaca (npr. Diadoh i Makarije) mogu biti čak i sinonimi jer srce se može nazvati umom ukoliko je sposobno za spoznaju.

stoslovník (lat. centuria), (s naglaskom kao “jelovnik”, “rokovnik” ...) – zbirka od stotinu poglavlja; centurija. Monasi su smatrali važnim da upute za duhovni život imaju

i pravu mjeru koju su očito našli u ovoj formi, ali ima i drugačijih pristupa. Evagrijev spis O molitvi, na primjer, napisan je u 153 poglavlja – prema broju riba ulovljenih kad se Krist ukazao apostolima nakon Uskrsnuća (Iv 21,11).

strasti (grč. páthos) – pod strastima monasi ne misle samo na erotski nabož, ali ne ni jednostavno na snažna čuvstva kako se danas obično shvaćaju (uzimajući da su strasti po sebi neutralne), nego na sve neuredne poticaje u duši, tako da su to zapravo mane u svojoj dinamici. To je zapravo svaka aktivnost koja nagrđuje sliku Boga u nama. “Ne idi za svojim strastima, kroti svoje požude” (Sir 18,30). Strasti izviru iz žudnje (koja je puno dublja od spolne požude), tako da su strasti oblici naše navezanosti. Zato su monasi asketsku praksu (Praktikos) shvaćali kao mrtvenje strasti, a stanje koje se dostiže kad vatra strasti ugasne nazivali *bestrašćem* (v.). No u kontekstu u kojem se strasti drugačije shvaćaju ne bi bilo dobro reći da su strasti ishlapile, nego da su pročišćene i preobražene. Što hoće reći grčka riječ pathos možemo čuti i u našoj riječi istog korijena – patnja, jer strasti su ono što podnosimo, što je jače od nas, što nas izbacuje iz mira i prisebnosti i iz čega slijedi patnja. Budući da strasti upravljaju mislima, najteži posao monaha je pažnja ili bdijenje nad svojim srcem, jer tu se zapravo radi o kroćenju strasti. Stoga je pathos katkada preveden terminom “opsjedajuće misli”.

svetrljivost (grč. makrothimía) – grčka riječ prema kojoj je ovdje skovana riječ svetrpljivost pojavljuje se u Bibliji više puta s različitim nijansama značenja (strpljivosti, snošljivosti, podnošenja, velikodušnosti). Pojavljuje se npr. u čuvenom Pavlovom hvalospjevu ljubavi (1 Kor

13,4) kao prva riječ koju je upotrijebio da bi izrazio ono što je ljubavi svojstveno, što je teško prevodivo na hrvatski (odatle razlike među prijevodima), a na engleski se vrlo dobro može prevesti kao long-suffering. Makrothimia je složenica u kojoj druga riječ thimós zapravo označava snagu duše, tako da je makróthimos doslovno “onaj koji ima veliku duševnu snagu”, pri čemu se podrazumijeva da veliku duševnu snagu ima onaj tko zna trpjeti sve nevolje na koje nailazi u svom životu, tko je “vičan patnjama” kako kaže Izaija (Iz. 53,3), naročito tko može ne uzvratiti na zlo zlom nego dobrim (potresan i ujedno veličanstven primjer makrothimije na djelu je kada Krist, trpeći na križu, govori: “Oprosti im Oče jer ne znaju što čine”).

Za monaha, dakle, biti svetrpljiv značilo bi: strpljivo podnositi nevolje, protivštine, nepravde, svoje padove i duhovnu suhoću i biti u miru i s drugima i sa samim sobom; ne ljutiti se na druge (tako u Kasijana poprima značenje snošljivosti i blagosti), ne uzvraćati na zlo zlom i ne predavati se malodušno u kušnjama nego biti ustrajan do kraja (pojmu makrothimije upravo savršeno odgovara zen-budistički pojam kšanti – jedna od šest temeljnih vrлина ili paramita).

Ako netko zazire od kovanica, najupotrebljivija postojeća riječ (ali rijetko korištena) na hrvatskom bila bi ustrpljivost. A tko, naprotiv, voli kovanice, evo mu još jedna: žilavodušnost. Monah treba imati “žilavu dušu” piše negdje u Izrekama Otaca.

tihovanje (grč. hesihíja) – obdržavanje šutnje i nutarnje pažnje koja smjera na utihnuće duha ili postizanje *bestrašća* (v.). Često se povezuje s *Isusovom molitvom* (v.) ili kakvim drugim oblikom neprestane molitve (ponavljajući kakav

biblijski stih, najčešće iz Psaltira). Najpotpuniji oblik tihovanja (opisan u kasnijim filokalijskim spisima) provodili su oni koji su ga redovito prakticirali u sjedećem položaju (na niskoj klupici) sjedinjujući pažnju i molitvu s disanjem i posebnim nastojanjem da se umom (pažnjom) prodre do duhovnog središta bića (*srca*, v.), što svakako predstavlja jednu osebujnu molitvenu tehniku po kojoj se prepoznaje tihovatelj (hesihast) i koju bismo bez ustezanja mogli nazvati kristocentričnom yogom. (Za najpotpuniji opis te metode u knjizi vidi 2,82-83.)

BIBLIOGRAFIJA

Na engleskom:

Izvorni tekstovi

- Bamberger, John E., trans. *Evagrius Ponticus: Praktikos and Chapters on Prayer*. Cistercian Studies Series, no. 4. Kalamazoo, Mich.: Cistercian Publications, 1972. Reprint, 1989.
- Brock, Sebastian, trans. *The Syriac Fathers on Prayer and the Spiritual Life*. Kalamazoo, Mich.: Cistercian Publications, 1987.
- Gendle, Nicholas, trans. *Gregory Palamas: The Triads*. New York: Paulist Press, 1983.
- Maloney, George A., trans. *Symeon the New Theologian: Hymns of Divine Love*. Denville, N.J.: n.p., n.d. (1975; reprint, 1998).
- Maloney, George A., trans. *Pseudo-Macarius: The Fifty Spiritual Homilies and the Great Letter*. New York: Paulist Press, 1992.
- McGuckin, Paul (John Anthony). *Symeon the New Theologian: The Practical and Theological Chapters*.

- Kalamazoo, Mich.: Cistercian Publications, 1982.
Reprint, 1994.
- Moore, Lazarus, trans. *John Climacus: The Ladder of Divine Ascent*. London: Mowbrays, 1959. Reprint, Boston: Holy Transfiguration Monastery, 1991.
- Palmer, Gerard E., Philip Sherrard, and Kallistos Ware, eds. and trans. *The Philokalia*. 5 vols. London: Faber and Faber, 1979. Vol. 1, 1979, sadrži djela Evagrija, Kasijana, Marka Isposnika, Hesihija, Diadoha i Ivana Karpatskog; vol. 2, 1981, sadrži Maksima Ispovjedaoca, Teodora, Talasija i Teognosta; vol. 4, sadrži Niketu Stetata, Simeona Novog Bogoslova i Grgura Palamu.
- Stewart, Columba, trans. *The World of the Desert Fathers: Stories and Sayings from the Anonymous Stories of the Apophthegmata Patrum*. Oxford: SLG Press, 1986.
- Waddell, Helen, trans. *The Desert Fathers*. London: Collins, 1936.
- Ward, Benedicta, trans. *The Wisdom of the Desert Fathers: Systematic Sayings from the Anonymous Series of the Apophthegmata Patrum*. Oxford: SLG Press, 1986.
- Ward, Benedicta, trans. *The Sayings of the Desert Fathers: The Alphabetical Collection*. London: Mowbray, 1975.
- Ward, Benedicta, trans. *The Lives of the Desert Fathers*. London: Mowbray, 1981.
- Wheeler, Eric P., trans. *Dorotheus of Gaza: Discourses and Sayings*. Cistercian Studies Series, no. 33. Kalamazoo, Mich.: Cistercian Publications, 1977.

Sekundarna literatura

- Chitty, Derwas James. *The Desert a City: An Introduction to the Study of Egyptian and Palestinian Monasticism under the Christian Empire*. Oxford, 1966. Reprint, Crestwood, N.Y.: St. Vladimir's Seminary Press, 1978.
- Behr-Sigel, Elisabeth. *The Place of the Heart: An Introduction to Orthodox Spirituality*. Torrance, Calif., 1992.
- Florovsky, Georges V. *The Byzantine Ascetical and Spiritual Fathers*. Belmont, Mass.: Nordland, 1987.
- Holmes, Urban Tigner. *A History of Christian Spirituality*. New York: Seabury Press, 1980.
- Jones, Chreslyn, Geoffrey Wainwright, and Edward Yarnold. *The Study of Spirituality*. Oxford and New York: Oxford University Press, 1986.
- Lossky, Vladimir. *The Mystical Theology of the Eastern Church*. London: James Clarke, 1973.
- Louth, Andrew. *The Origins of the Christian Mystical Tradition*. Oxford: Oxford University Press, 1981.
- McGinn, Bernard, John Meyendorff, and Jean Leclercq. *Christian Spirituality: Origins to the Twelfth Century*. World Spirituality Series, vol. 16. New York: Crossroads, 1993.
- McGuckin, John Anthony. "The Early Church Fathers" i "The Eastern Christian Tradition". In *The Story of Christian Spirituality*, edited by Gordon Mursell. Oxford: Lion Publications, 2001.
- McGuckin, John Anthony. *Sages Standing in God's Holy Fire: The Byzantine Spiritual Tradition*. London: Darton, Longman, and Todd, 2001.

Knjige na hrvatskom (do 2004) po preporuci prevoditelja:

U hrvatskom izdavaštvu vlada pomalo pustinjiski ugođaj u pogledu spisa ranokršćanske monaške duhovnosti (za razliku od spisa velikih mistika iz kasnijeg razdoblja crkve koji su dobro pokriveni uglavnom izdanjima Symposiona i Verbuma), naročito što se tiče izvornih tekstova pisaca zastupljenih u Filokaliji, koji su sa stajališta duhovne prakse najinteresantniji. Posjedujemo vrijednih naslova velikih crkvenih otaca, prije svega zahvaljujući prevodilačkoj djelatnosti Marijana Mandca, ali kako to uglavnom nisu tekstovi koji se neposredno odnose na monašku duhovnu praksu neću ih ovdje navoditi.

Što se tiče izvornih tekstova navodim sljedeće naslove, uvrštavajući i one koji barem djelomično sadrže izvorne riječi ranokršćanskih kontemplativaca (no isključujući one koji nisu strogo monaškog karaktera):

Sveti Atanazije: Život sv. Antuna Pustinjaka, prijevod: o. Damjan Damjanović; biblioteka "Brat Franjo" – Kršćanska Sadašnjost, 2. izdanje 1997. Životopis vinovnika pustinjaštva, jednog od najvećih kršćanskih svetaca, iz pera njegovog prijatelja, velikog aleksandrijskog biskupa Atanazija. Onovremeni best-seller koji je izazvao val pustinjaštva po čitavom Rimskom Carstvu. Nezaobilazno štivo.

Maksim Ispovjedalac: Asketski spis – o božjem čovjekoljublju, predgovor, uvod i prijevod: Tomislav Zdenko Tenšek; Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1994. Ovo djelo, koje je napisano u obliku pitanja i odgovora između Brata i Starca, uvrstio je Teofan Zatvornik u svoje rusko izdanje Filokalije. Između ostaloga, vrijedno je i kao pokazatelj koliko se duhovnost kršćanskih asketa temelji na Svetom Pismu.

Otačka čitanja u molitvi crkve: Izbor iz Časoslova Božjeg naroda; priredili Željka Bišćan i Tomislav Zdenko Tenšek, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2000. Zbornik ranokršćanskih tekstova (jezično izbrušeno, lijepo i savjesno urađeno izdanje na preko 600 stranica) koji obuhvaća pisce od I do IX stoljeća. Iako izbor tekstova nije rađen po filokalijском ključu, našlo bi se dosta inspirativnih odlomaka koji bi mogli ući u knjigu poput ove (koja je pred vama).

Anselm Grün: Put kroz pustinju, prijevod: s. M. Blaženka Perković; Teovizija, Zagreb 2003. 40 izreka pustinjaka popraćenih kratkim komentarima njemačkog benediktinca koji je hrvatskoj čitalačkoj publici već dobro znan i omiljen pisac.

Gregory Meyers: Čuj pustinju, prijevod: Ranka Gregorić; Teovizija, Zagreb 2002. Također sadrži izreke pustinjaka koje ovaj put opširnije komentira američki svećenik redemptorist koji se također bavi i zenom. Podnaslov "Tajne duhovnoga sazrijevanja pustinjskih očeva i majki" možda može pomoći u pretpostavci čime je pisac bio zaokupljen. Jedna od rijetkih knjiga na hrvatskom u kojoj se susreću kršćanska i zen duhovnost.

Thomas Merton: Mudrost pustinje – izreke pustinjskih otaca četvrtog stoljeća, prijevod: Sestre benediktinke Trogir; knjižnica UPT, Đakovo 1996. Merton, cistercitski monah, jedan je od najvećih duhovnih pisaca 20. stoljeća koji je imao i velikih simpatija za istočnjačku duhovnost, posebno zen-budizam (dopisivao se s D.T. Suzukijem). Izbor iz Izreka pustinjaka popratio je i nadahnutim predgovorom. Vrlo vrijedna knjiga unatoč mjestimice nedovoljno dobrom prijevodu i brojnim tip-felerima. (Od ovog vrlo dostupne su još i: *Nove sjemenke kontemplacije* i *Nitko nije otok*, u izdanju Symposiona iz Splita.)

Gertrude i Thomas Sartory: Majstori puta u velikim svjetskim religijama, prijevod: Ingeborg Gočev, UPT, Đakovo, 1994. Prvi dio knjige prikazuje likove majstora iz raznih svjetskih religija, završavajući s pravoslavnim starcem. U drugom dijelu se na 60-tak stranica autori bave ranokršćanskom monaškom predajom gdje uvelike citiraju i komentiraju izreke otaca.

Monah Dorotej: Duhovitost duhovnih, Verbum, Split, 2002. Knjiga koja također sadrži prizore iz života pustinjaka, ovaj put u izboru i prijevodu našeg benediktinca koji je dobro osjetio da je važno ukazati i na aspekt duhovitosti među pustinjacima. Ljekovito.

Peter Dyckhoff: Smirujuća molitva – vježbanje po Kasijanu, prijevod: Marijan Nežmah, UPT, Đakovo, 1996. Ovo je zapravo priručnik za tečajeve smirujuće molitve koje je autor držao slijedeći Kasijana (dakle predaje naslijeđene od Evagrija i egipatskog monaštva) sa svim vrlinama i manama svojstvenima takvoj vrsti literature. Sadrži Kasijanov tekst u slobodnom prijevodu popraćen odgovorima na uobičajena pitanja polaznika tečaja.

Ispovijesti ruskog hodočasnika (autor nepoznat), prijevod: Dinko Krpan; uredio, uvodom, bilješkama i pogovorom popratio: Zvonimir Kurečić; 4. izdanje!!! Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2003. Premda ne sadrži izvorne tekstove, knjigu uvrštavam u ovaj popis jer sadrži opis iskustva izvorne pustinjačke molitvene prakse koju je prakticirao nepoznati ruski hodočasnik iz XIX stoljeća (noseći sa sobom samo Bibliju i Filokaliju). Dodatnu vrijednost knjizi daju i popratni tekstovi urednika. U prodaji je po iznimno povoljnoj cijeni. Knjiga koju najprije preporučujem.

Grgur iz Nise: Spis o djevičanstvu, uvod i prijevod: Marijan Mandac, Symposion, Split, 1982. Spis jednog

od najznačajnijih crkvenih otaca o vrijednosti Bogu posvećena života, ili o koristi od napuštanja svjetovnog života. Poznavaoći budizma bi mogli biti iznenađeni podudarnošću s mnogim Budinim postavkama. Jedna od boljih knjiga s ovog popisa.

Redovnička pravila, Brat Franjo i KS, Zagreb, 1985. Knjiga između ostalih sadrži i pravilo sv. Bazilija Velikog (u prijevodu i s uvodom isusovca Predraga Belića) u kojem Bazilije, odgovarajući na niz pitanja, daje osnovne smjernice monaškom životu u zajednici.

Navest ću i dvije knjige koje nisam imao u rukama a koje su, pretpostavljam, vrijedno štivo iz ovog područja:

Život sv. Bazilija Velikog, preveo: I. Pavković, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1989.

Atanazije Pekar: Savršeni kršćanin, KS, Zagreb, 1979.

Izbor iz sekundarne literature:

- M.-M. Davy: Enciklopedija mistika I*, Naprijed, Zagreb, 1990. Sadrži, između ostaloga, tri poduža eseja iz pera francuskih stručnjaka na teme: Grčki i latinski oci, Pustinjačka mistika i Bizantska mistika (preveo: Franjo Zenko).
- J. Pavić – T. Z. Tenšek: Patrologija*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1993. Iscrpan pregled starokršćanskih pisaca i pravaca koji su obilježili prvih devet stoljeća kršćanstva (to je zapravo priručnik Patrologije za studente teologije).
- T. Z. Tenšek: Asketsko-monaška duhovnost otačkog razdoblja*, KS, Zagreb, 2003. U ovoj knjizi autor (profesor na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu, kapucin) najprije obrađuje monaštvo kao općereligijski fenomen, zatim daje prikaz povijesti monaštva na (kršćanskom) Istoku, te na Zapadu (do sv. Benedikta), dok u 4. dijelu razmatra monašku duhovnost. Posebnu vrijednost knjizi daje studija na dvadesetak stranica o duhovnom nauku Makarija Velikog sadržana u prilogu pod naslovom: Milosno pobožanstvenjenje razumskih stvorenja.
- T. Z. Tenšek: Kršćanstvo Istoka*, KS, Zagreb, 2001. Knjiga iz istog niza kao i prethodna koju preporučujem zbog tekstova o hesihazmu i Filokaliji.
- V. Loski: Mistična teologija Istočne crkve*, preveo Mihael Cukovečki, KS, Zagreb, 2001. Već klasično djelo velikog pravoslavnog teologa XX stoljeća (koji se dosta bavio Majstorom Eckhartom). Govori najprije o neodvojivosti teologije i mistike, zatim o apofatičkom putu Dionizija Areopagita koji je iznio filozofsko-teološki temelj kršćanske mistike, o Božjoj Trojstvenosti kao temelju kršćanske teologije (ulazeći i u problem Filioque), o razlikovanju između nestvorenih božanskih

energija i Božje biti (bitnom za palamističko shvaćanje obogotvorenja), a u zadnjim poglavljima se dotiče i filokalijских pisaca i mističkog iskustva.

UDK 141.331(082)

KNJIGA mističkih poglavlja : duhovne pouke pustinjačkih otaca i drugih ranokršćanskih kontemplativaca / <prijevod Slobodan Stamatović ; urednik Belmondo Miliša>. - Zagreb : Naklada Jesenski i Turk, 2005.

Bibliografija.

ISBN 953-222-219-7